

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

NEËRLANDS

L. Zevenbergen
HOOFD DER SCHOOL
TE O. A. N. D.
TAAL.

HANDLEIDING

VOOR

KWEEKELINGEN, HULPONDERWIJZERS

EN

ANDERE BEOEFENAARS ONZER MOEDERTAAL,

DOOR

H. H. HARTMAN,

HOOFDONDERWIJZER AAN DE OPENBARE LAGERE SCHOOL TE URSEM.

TE AMSTERDAM, BIJ
C. L. BRINKMAN.

1863.

GB

Gedrukt bij G. J. THIEME, te Arnhem.

BERIGT.

Hoewel er voor de jeugdige beoefenaars onzer moedertaal, met name de aankomende onderwijzers, vele taalkundige werkjes in het licht zijn verschenen, meende ik, dat eene beknopte verzameling van het wetenswaardigste over dit leervak niet geheel nutteloos zoude zijn.

Na rijpe overweging heb ik uit andere taalkundige werken datgene gekozen, wat mij tot de zamenstelling van dit werkje nuttig toescheen, en zoo deze keus niet ongelukkig is uitgevallen, reken ik de moeite aan dezen arbeid besteed, niet verloren, omdat daardoor diegenen, voor wie dit werkje hoofdzakelijk bestemd is, na kennismaking met den inhoud er van, aangespoord mogen worden, om onze moedertaal niet eenzijdig en oppervlakkig te leeren kennen, maar door vergelijking van de werken van den eenen taalgeleerde met die van eenen anderen tot eene veelzijdige en grondige beschouwing er van te geraken.

Alle bescheidene aanmerkingen zullen dankbaar door mij worden aangenomen, om daarvan, zoo er later een herdruk noodig mogt zijn, een erkentelijk gebruik te kunnen maken, gelijk ik ook van de wekwillende aanmerkingen van hen, die mijn manuscript hebben nagezien, gebruik gemaakt heb. Vooral reken ik het mij tot een' pligt, hier ter plaatse mijnen Vriend,

den Heer D. HEKKER JR , Hoofdonderwijzer aan de Openbare Tusschenscholen te Amsterdam , openlijk mijnen dank te betuigen voor ZEds. welwillende inlichtingen en teregtwijzingen , mij bij de samenstelling van dit werkje verleend.

Een' volledigen inhoud met verwijzing naar de paragrafen heb ik laten voorafgaan , omdat dit het overzicht van het geheel voor den gebruiker gemakkelijk maakt.

Dat deze poging aan het door mij beoogde doel moge beantwoorden , is mijn hartelijke wensch.

Ursem , April 1863.

H. H. HARTMAN.

INHOUD.

	Bladz.
INLEIDING	§§ 1—27 1—6
Voorstellingen. Bijzondere en algemeene denkbeelden. Spreken. Schrijven. Gebarentaal. Woordental. Schrijfkunst. Schrift. Letterschrift. Syllabenschrift. Hieroglyphen- of beeldschrift. §§ 1—9	1 en 2
Over het ontstaan van het Letterschrift §§ 10—13.	2 en 3
Over het verband, dat er bestaat tusschen de taal van een volk en zijne beschaving §§ 14 en 15.	3 en 4
Over het verband, dat er bestaat tusschen de taal van den mensch en de ontwikkeling zijner rede § 16	4
Over het verband, dat er bestaat tusschen den karaktertrek en de taal van een volk § 17.	4
Levende en doode talen	§§ 18 en 19. . . . . 4 en 5
De hoofdtalen in Europa	§§ 20—22 5
Over het ontstaan der Nederlandsche taal § 23	5 en 6
Over de verkeerde benamingen, die door sommige taalkundigen aan onze taal gegeven worden §§ 24—27	6
<hr/>	
EERSTE HOOFDSTUK. <i>Woordvorsching — Woordgronding</i> §§ 28—124	7—26
Wat zij is en hoe zij verdeeld wordt §§ 28 en 29. Woordafleiding § 30. Woordvormleer § 31. Hoofdsoorten der woorden onzer taal en hunne onderdeelen §§ 32—34	7 en 8
A. <i>Woordafleiding</i> §§ 35—113	8—24
Waar toe deze zich bepaalt § 35. Zekere en gissende afleiding §§ 36—39. Verdeeling der woorden naar de afleiding § 40. Stamwoorden § 41. Afgeleide woorden § 42. Verschillende wijze van afleiding § 43	8 en 9
Over de voorvoegsels van afleiding §§ 44—55	9—12
Verdeeling der achtervoegsels van afleiding in drie soorten § 56	12
Over de zachtstaartige achtervoegsels van afleiding	§§ 57—67 . . . . . 12—14
Over de klemstaartige achtervoegsels van afleiding	§§ 68—82 . . . . . 14—18
Over de volopklemstaartige achtervoegsels van afleiding §§ 83—96	18 en 19

	Bladz.
Over het zamengesteld begrip	§ 97. 19
Over de zamengestelde woorden	§§ 98—100. 19 en 20
Over de woorden van vreemden oorsprong	§§ 101—105. 20 en 21
Ontaalkundig gevormde woorden	§ 106. 21
Gewestelijke woorden	§ 107. 21 en 22
Verouderde woorden	§ 108. 22
Over Synonymen, Homonymen en Paronymen	§§ 109—113. 22—24
B. <i>Woordvormleer.</i> §§ 114—124	24—28
Waartoe deze zich bepaalt § 114. Verdeeling der woorden in stof- en vormwoorden § 115. Nadere verdeeling der stofwoorden § 116. Verdeeling der toestandswoorden § 117. De verschillende vorm- woorden § 118. De tusschenwerpsels § 119.	24 en 25
Over de veranderlijke en onveranderlijke woorden § 120. Over de vormverandering der zelfstandige naamwoorden, bijvoegelijke naam- woorden en werkwoorden §§ 121—124.	25—28
—————	
TWEEDE HOOFDSTUK. <i>Rededeelen</i> §§ 125—326.	29—75
De verschillende woordsoorten §§ 125 en 126	29
A. <i>Zelfstandige naamwoorden.</i> §§ 127—175.	29—43
Wat zij zijn § 127. Concreten en abstracten §§ 128—130. Persoons- en zaaknamen § 131. Stofnamen en Verzamelwoorden (<i>Collectie-</i> <i>ieven</i>) § 132	29 en 30
Eigennamen en soortnamen §§ 133—135. De vier klassen der gemeene zelfstandige naamwoorden, die de namen van afgetrokken denkbeelden uitdrukken § 136	30 en 31
Stamwoorden en afgeleide zelfstandige naamwoorden §§ 137—141. Zamengestelde zelfstandige naamwoorden § 142	31 en 32
Over het ontstaan en het toekennen der geslachten §§ 143—147 .	32 en 33
Regels voor de drie geslachten als een gevolg van de toepassing der beteekenis der woorden § 148	34 en 35
Regels voor de drie geslachten, ontstaan uit den etymologischen vorm der woorden § 149	35 en 36
Over het geslacht der zamengestelde zelfstandige naamwoorden § 150. Gemeenslachtige zelfstandige naamwoorden § 151. Zelfslachtige of gelijkslachtige zelfstandige naamwoorden § 152	36 en 37
Over het enkel- en meervoud der zelfstandige naamwoorden § 153. De verschillende meervoudsuitgangen §§ 154—158. Over de verschillende beteekenis, die sommige zelfstandige naamwoorden aannemen naar den meervoudsvorm, dien zij verkrijgen § 159. Zelfstandige naamwoorden, die niet in het meervoud kunnen ge-	

bezigd worden § 160. Zelfstandige naamwoorden, die geen enkelvoud hebben § 161	37—39
Over de verbuiging der zelfstandige naamwoorden § 162. De verschillende naamvallen §§ 163—166	39 en 40
Over de gelijke betrekking der zelfstandige naamwoorden § 167. De bijstelling §§ 168 en 169.	40 en 41
Over de ongelijke betrekking der zelfstand. naamwoorden §§ 170—175.	41—43
B. <i>Lidwoorden.</i> §§ 176—191	43—46
Bepaling er van § 176. Vergelijking van de lidwoorden met de voorvoegsels § 177. Andere benaming en wijze van uitdrukking van het lidwoord §§ 178 en 179	43
Bepalende en onbepalende lidwoorden §§ 180—182. Over de uitspraak der lidwoorden en den invloed hiervan op hunne schrijfwijze §§ 183—186	43 en 44
Verschillende gevallen, waarin bij eigennamen lidwoorden gebruikt worden § 187. Verschillende gevallen, waarin geene lidwoorden bij gemeene zelfstandige naamwoorden voorkomen § 188	45 en 46
Over het al of niet herhalen der lidwoorden §§ 189 en 190. Over het op zich zelve gebruiken van het onbep. lidwoord § 191	46
C. <i>Bijvoegelijke naamwoorden</i> §§ 192—211	46—53
Verschillende bepalingen van deze woordsoort § 192. Verdeeling der bijvoegelijke naamwoorden § 193. Over de zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden § 194	46—48
Over de veranderingen der bijvoegelijke naamwoorden § 195. Gevallen, waarin het bijvoegelijk naamwoord eene <i>e</i> na zich neemt § 196. Gevallen, waarin het bijvoegelijk naamwoord eene <i>en</i> na zich neemt § 197	48
Over de verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden, als zelfstandige naamwoorden voorkomende § 198. Over de bijvoegelijke naamwoorden, die niet verbogen worden § 199. Over de herhaling der bijvoegelijke naamwoorden § 200	49
Bijvoegelijke naamwoorden vóór zamengestelde zelfstandige naamwoorden geplaatst § 201. Het bijvoegelijk naamwoord als gezegde voorkomende § 202. Over de bijstelling § 203. Over het gebruik van twee of meer bijvoegelijke naamwoorden bij één zelfstandig naamwoord § 204.	49—51
De trappen van vergelijking §§ 205—209. Bijvoegelijke naamwoorden, die geene trappen van vergelijking hebben § 210. Over de plaatsing van de bijvoegelijke naamwoorden § 211	51—53
D. <i>Telwoorden</i> §§ 212—217	53—55
Bepaalde en algemeene telwoorden § 212. Veranderingen der telwoorden door verbuiging § 213. Meervoudige bepaalde telwoorden	

nemen een meervoudig zelfstandig naamwoord achter zich § 214.	
Uitzonderingen op dien regel § 215.	53 en 54
Over de algemeene telwoorden § 216. Over 't bepaalde telwoord <i>beide</i> § 217	54 en 55
E. <i>Voornaamwoorden</i> §§ 218—253	55—61
Bepaling van deze woordsoort § 218. Zelfstandige voornaamwoorden § 219. Bijvoegelijke voornaamwoorden § 220. Andere verdeling der voornaamwoorden § 221	55
Persoonlijke voornaamwoorden §§ 222—230.	55—57
Bezittelijke voornaamwoorden §§ 231—238.	57—59
Aanwijzende voornaamwoorden §§ 239—243.	59
Vragende voornaamwoorden §§ 244—247.	59 en 60
Betrekkelijke voornaamwoorden §§ 248—252.	60 en 61
Over het voornaamwoord <i>er</i> § 253	61
F. <i>Werkwoorden</i> §§ 254—302.	62—70
Bepaling der werkwoorden § 254. Andere benaming dezer woord- soort § 255. Subjectieve en objectieve werkwoorden §§ 256 en 257.	62
Zelfstandige en bijvoegelijke werkwoorden § 258. Overgankelijke en onovergankelijke werkwoorden § 259. Verdeling der over- gankelijke werkwoorden § 260	62 en 63
Bedrijvende werkwoorden § 261. Lijdende werkwoorden § 262. Wederkeerende of terugwerkende werkwoorden § 263. Volstrekt- en betrekkelijk wederkeerende werkwoorden § 264. Wijzigende werkwoorden § 265. De vier klassen der onzijdige werkwoorden § 266. Over het onzijdig werkwoord <i>willen</i> § 267.	63 en 64
Hulpwerkwoorden § 268. Persoonlijke en onpersoonlijke werkwoor- den §§ 269 en 270. Frequentativen of iterativen § 271. Fac- titieve of bewerkende werkwoorden § 272	64 en 65
Verdeling der werkwoorden naar hunne vervoeging § 273. Gelijk- vloeiende werkwoorden § 274. Ongelijkvloeiende werkwoorden §§ 275 en 276. Onregelmatige werkwoorden §§ 277—279	65 en 66
Verdeling der werkwoorden naar hunne afleiding § 280. Stam- woorden § 281. Afgeleide werkwoorden § 282. Zamengestelde werkwoorden §§ 283—286	66 en 67
Over de vervoeging der werkwoorden § 287. De wijzen §§ 288—293.	67 en 68
Nadere bijzonderheden, die bij de beschouwing der werkwoorden voorkomen §§ 294—302	68—70
G. <i>Bijwoorden</i> . §§ 303—311.	70—72
Waartoe zij dienen § 303. Verdeling der bijwoorden naar hunne afleiding §§ 304 en 305. Verdeling der bijwoorden naar hunne beteekenis § 306	70 en 71
Over de plaatsing van de bijwoorden § 307. Over het dubbel ge-	

	Bladz.
bruik der ontkennende bijwoorden § 308. Over <i>ooit</i> en <i>nooit</i> , <i>immer</i> en <i>nimmer</i> § 309	71
Over de verbinding der bijwoorden met werkwoorden §§ 310 en 311.	72
H. <i>Voorzetsels</i> . §§ 312—316.	72 en 73
Bepaling er van § 312. Over het naast elkander plaatsen der voor- zetsels § 313	72
Over de beheersching der voorzetsels § 314. Over het voorzetsel <i>te</i> §§ 315 en 316	72 en 73
I. <i>Voegwoorden</i> . §§ 317—323.	73 en 74
Wat zij zijn § 317. Nevenschikkende en onderschikkende voegwoor- den §§ 318—321.	73 en 74
Verdeeling der voegwoorden naar hunne beteekenis § 322. Over 't belang, om op de beteekenis der voegwoorden steeds te letten § 323	74
K. <i>Tusschenwerpsels</i> §§ 324—326	75
Verdeeling der tusschenwerpsels § 324. Over het verschil der betee- kenis, dat eene verschillende plaatsing van een tusschenwerpsel veroorzaakt § 325	75
Waarom de tusschenwerpsels noch onder de begrijs- noch onder de vormwoorden gebragt kunnen worden § 326	75
—	
DERDE HOOFDSTUK. <i>Woordvoeging</i> §§ 327—385.	76—87
Wat men door woordvoeging verstaat § 327. Onderscheiding van de betrekkingen der deelen in een' volzin § 328.	76 en 77
Bepaling van een' zin § 329. Hoofddeelen van een' zin §§ 330—332. Bepalingen en aanvullingen §§ 333 en 334. Bepalingen van het onderwerp § 335.	77
Bepalingen van het gezegde §§ 336—338. Bepalingen van de plaats §§ 339 en 340. Bepalingen van den tijd §§ 341 en 342. Bepalingen van de wijze §§ 343 en 344. Bepalingen van den grond §§ 345—350	77—79
Over de zamengetrokkene zinnen §§ 351—355	79—81
Over de zamengestelde zinnen . §§ 356—361	81 en 82
Over de aanvulling . . . . . §§ 362—368	82 en 83
Natuurlijke en kunstmatige woordschikking § 369. Verhalende, verbindende en vragende woordschikking §§ 370—373.	83 en 84
Over de verkorte ondergeschikte zinnen §§ 374—376.	84 en 85
Korte schets van eenige bijzonderheden der Logische Analyse vol- gens den Hoogleeraar Roorda §§ 377—385	85—87

	Bladz.
VIERDE HOOFDSTUK. <i>Spelling</i> §§ 386—464.	88—116
Wat men door spelling verstaat §§ 386 en 387. Klanken § 388	
Zuiver enkelvoudige en zamengestelde klanken § 389. Heldere,	
verkorte en doffe klank § 390. Korte en lange klinkers § 391.	88 en 89
Tweeklanken § 392. De zoogenaamde drieklanken § 393. Verlengde	
tweeklanken § 394. De orde van benaming der klinkers § 395.	
Klankverwisseling § 396.	89 en 90
Medeklinkers § 397. Over de overeenstemming tusschen de be-	
teekenis van de woorden en de medeklinkers, die hunnen naam	
vormen §§ 398 en 399.	90
Keel-, tong- en lipletters § 400. Verwantschapte medeklinkers	
§§ 401—403. Over de <i>d</i> en <i>t</i> als slotmedeklinkers § 404.	
Regels voor het verwisselen der scherpere verwantschapte me-	
deklinkers <i>f</i> en <i>s</i> in de zachtere <i>v</i> en <i>z</i> . § 405.	90—92
Over de <i>sch</i> § 406. Over de <i>g</i> en <i>ch</i> §§ 407—409. Over de	
verdubbeling van den slotmedeklinker § 410.	92—94
Over de regels voor de spelling §§ 411—416.	94 en 95
Over de verlenging der klinkers § 417. Over de zacht- en scherp-	
lange <i>e</i> en <i>o</i> §§ 418—421.	95—97
Regels voor de spelling der zachtlange <i>e</i> § 422.	97
Regels voor de spelling der scherplange <i>e</i> § 423.	97 en 98
Regels voor de spelling der zachtlange <i>o</i> § 424.	98
Regels voor de spelling der scherplange <i>o</i> § 425.	98
Over de spelling met <i>ij</i> en <i>ei</i> §§ 426—428.	98—100
Over de Grammatica figuren § 429, de epenthesis § 430, de	
paragoge § 431, de diaeresis § 432, de metathesis § 433, de	
aphaeresis § 434, de apokope § 435, de elisie § 436.	100—102
Over de inlassching van letters in sommige zelfstandige naam-	
woorden §§ 437 en 438.	102 en 103
Over de schrijfwijze van zamengestelde woorden §§ 439 en 440.	103 en 104
Over het afbreken der woorden § 441.	104
Over de spelling van eigennamen van vreemden oorsprong § 442.	104 en 105
Regels voor het schrijven der hoofdletters § 443.	105 en 106
Over de verkortingen §§ 444 en 445.	106—110
Over de verscheidenheid van toonsterkte der woorden en letter-	
grepen § 446.	111 en 112
<i>Interpunctie</i> §§ 447—464.	112—116
Over de verdeeling der interpunctie-teekens § 447.	112
Over de toontekens §§ 448—452.	112
Over de scheidetekens §§ 453—461.	112—115
Over de zintekens §§ 462—464.	115 en 116

INLEIDING.

---

§ 1. Wanneer men de voorwerpen, die ons omringen, goed aanschouwt, kan men zich daarna, zonder die dingen te zien, in den geest er *voorstellingen* van maken.

§ 2. Men wordt gewaar, of liever: men is het zich bewust, dat die voorwerpen er *zijn*, en zóó ontstaan in 's menschen geest de *denkbeelden*.

§ 3. Deze denkbeelden kunnen, hoewel zij zeer verschillend zijn, gemakkelijk tot eenige algemeene soorten gebragt worden, n. l.:

1° *bijzondere en algemeene* denkbeelden. Bijzondere zijn die van één enkel voorwerp, b. v. mijn *huis*, dit *boek*, enz.; algemeene, die van eene geheele soort, zoo als: *huizen*, *boeken*, enz.

2° denkbeelden, welke de *voorwerpen* zelve uitdrukken, b. v. *pen*, *lei*, *mensch*; die, welke het hoe *der dingen* te kennen geven, zoo als: *goed*, *bitter*, enz., en die, welke de werkzaamheden *der dingen* aanwijzen, als: *lezen*, *denken*, enz.

§ 4. De mensch kan die denkbeelden ook uitdrukken, aan anderen mededeelen, en dit doet hij door *woorden* en *teekens*, door *spreken*, *schrijven* en *gebaren*.

§ 5. Drukt men zijne gedachten *hoorbaar* door middel van woorden uit, dan spreekt men. Doet men dit *zichtbaar*, zoo schrijft men. Vele woeste volken, wier taal nog niet dien staat van volkomenheid bereikt heeft, dat zij hunne denkbeelden door woorden kunnen uitdrukken, alsmede de doofstommen bedienen zich van de gebarentaal.

§ 6. 't Volkomenste van de opgegevene middelen, om zijne gedachten aan anderen kenbaar te maken, is de *woordentaal*, omdat men door woorden alle denkbeelden en hunne wijzigingen kan te kennen geven. De woordentaal is in één woord 't meest en zekerst in gebruik, 't rijkst en meest beoefend.

§ 7. In plaats van geluiden, die de woordentaal bezigt, of bewegingen, gepaard met geluiden, waarvan de gebarentaal zich bedient, heeft 's menschen vernuft eene kunst uitgevonden, die dit eigenaardig karakter bezit, dat zij van *afbeeldingen* of *teekens* gebruik maakt, om daardoor *zigbaar* de denkbeelden en gedachten uit te drukken. Deze kunst is de *schrijfkunst*, en wat zij voortbrengt noemt men *schrift*.

X § 8. Wanneer men aan het woord *schrift* eene ruimere beteekenis hecht, dan er gewoonlijk aan gegeven wordt, kan er onder verstaan worden:

a. het *letterschrift*, dat uit afbeeldingen van enkele klanken bestaat;

b. het *syllabenschrift*, 't welk uit afbeeldingen van vereenigingen van klanken, die in ééns worden uitgesproken, is ~~z~~^s *zamen*gesteld, en

c. het *hieroglyphen-* of *beeldschrift*, dat uit vereenvoudigde afbeeldingen der voorwerpen is ontstaan.

§ 9. Neemt men evenwel het woord *schrift* in de beteekenis, welke er gewoonlijk aan toegekend wordt, dan moet men het in den zin van *letterschrift* beschouwen, en de *schrijfkunst* is dan eene kunst, die zich van ^{sch} *zigtbare* teekens, welke *letters* genoemd worden, op die wijze bedient, dat daardoor die woorden worden voorgesteld, welke ter uiting onzer gedachten noodig zijn.

§ 10. Over het ontstaan der letterteekens bestaan twee verschillende gevoelens. Eenigen zeggen: „De letters zijn afbeeldingen onzer in werking zijnde spraakwerktuigen;” anderen vermeenen met meer gronden te kunnen bewijzen, dat het letterschrift uit het beeldschrift is ontstaan.

§ 11. In ons land is het eerste gevoelen, vooral door den taalgeleerde Bilderdijk voorgestaan, die er eene verhandeling

over heeft geschreven, waarin hij door figuren bewijst, dat dit in vele onzer letters, maar bijzonder in de Gothische zichtbaar is. Het ontstaan van den lettervorm B verklaart hij b. v. uit eene afbeelding van de lippen; het benedenste gedeelte van dezen lettervorm komt iets vooruit, even als zulks bij het uitspreken met de onderlip plaats heeft. Zoo is de P eene afbeelding der bovenlip, die bij de uitspraak vooruitkomt; de R eene afbeelding van de ratelende beweging der tong; de L eene afbeelding van den slag der tong aan 't gehemelte; terwijl de streep, die bij de letters voorkomt, een standaard is, om de regelmatigheid te bevorderen.

§ 12. Er zijn velen, en onder deze vooral de onderwijzers van doofstommen, alsmede de Duitsche paedagoog Graser, die Bilderdijk's gevoelen zijn toegedaan, en — 't is zeer wel mogelijk, dat ze in sommige opzichten gelijk kunnen hebben, doch dit denkbeeld over 't ontstaan onzer letterteekens heeft vele bestrijders gevonden, en voorzeker niet ten onrechte; want de menschen moesten al heel nauwkeurig op de uitspraak van iederen klank acht geven, om op die wijze de letters als afbeeldingen te verkrijgen.

§ 13. Meer algemeen is men dan ook van gevoelen, dat het *letterschrift* ontstaan is uit het *beeldschrift*, welk laatste sedert den togt van Napoleon naar Egypte door Champollion, een geleerde, die bij deze expeditie tegenwoordig was, en anderen grootendeels ontcijferd is.

§ 14. Het is eene waarheid, die wel bij de beoefening der taal mag in aanmerking genomen worden, dat de taal van een volk in verband staat met zijne beschaving. Wanneer een volk op een' lagen trap van ontwikkeling staat, heeft het nog weinig denkbeelden en gebruikt dus ook niet veel woorden, om die uit te drukken. De taal van zulk een volk is alleen voldoende tot uiting hunner noodzakelijkste behoeften, biedt daarom weinige of in 't geheel geene vormen van verscheidenheid aan, bezigt dikwijls slechts één enkel woord voor veel en velerlei denkbeelden, en is dus nog zeer onvolkomen.

§ 15. Vorderen de menschen meer in beschaving, dan doen zich dagelijks nieuwe denkbeelden op voor nieuwe dingen, die

zij vroeger niet kenden. Voor de uitdrukking dier denkbeelden zijn woorden noodig, en zoo wordt de taal van lieverlede met meer woorden verrijkt. Daarom is de taal van een' Hottentot op verre na niet zoo volkomen als die van een' Duitscher, Fransman enz.; want de beschaving is bij deze laatsten tot een' veel hooger trap gestegen, dan bij den eerstgenoemde.

§ 16. De taal van den mensch staat ook met de ontwikkeling zijner rede in naauw verband. Een mensch van weinig verstand kan zich zoo juist en gemakkelijk niet uitdrukken als iemand, wiens verstand goed ontwikkeld is. Wanneer een neger zegt: „Massa rijden,” dan kan hij hierdoor uitdrukken, dat zijn heer rijdt, uit rijden is gegaan, wil rijden, zal rijden, enz. De betrekking van de vormen der denkbeelden is bij hem niet duidelijk, en nu heeft hij er ook geen woorden voor, om die uit te drukken. Hoe meer en juister denkbeelden een mensch heeft, zoo veel te beter kan hij ze ook openbaren.

§ 17. Het bijzonder kenteekenende, dat het eene volk van het andere onderscheidt, treft men ook in de taal aan. De taal der vlugge, kwikzilverachtige Franschen komt volkomen met dezen volkskaraktertrek overeen. De taal der krachtige, fiere, bedaarde en ernstige Germanen is vol kracht en waardigheid. De Germanen gevoelen dieper en inniger dan andere volken, van daar ook, dat de Germaansche talen het best voor de poëzy, de taal des gevoels, geschikt zijn, al moge dan ook de Italiaansche taal met hare onophoudelijke a i o's in weeke zoetvloeiendheid het van hare Germaansche zusters winnen.

§ 18. Dagelijks neemt met de vermeerdering der beschaving bij de verschillende volken ook de ontwikkeling der talen merkbaar toe. Dit vindt echter geen plaats met eene taal, welke niet meer door een geheel volk gesproken wordt, en van daar dat men de talen onderscheiden kan in *levende* en *doode*.

§ 19. Aan het denkbeeld *leven* toch is vooruitgang, vorming, ontwikkeling en beschaving onafscheidbaar verbonden. *Dood* is het tegenovergestelde, stilstand, geheele vernietiging. Als men dit op de taal toepast, verkrijgt men voor *levende* talen zulke, die op dit oogenblik door nog bestaande volken worden gebe-

zigt, waarin dus vooruitgang en ontwikkeling plaats heeft. *Doode* talen zijn dan zulke, welker gebruikers, een geheel volk namelijk, niet meer bestaan. Als algemeen middel, om de gedachten mede te deelen, zijn zij dus verloren gegaan en ondergaan om die reden ook geene verandering meer. Een geleerde, die sommige moderne denkbeelden in het Latijn zou willen uitdrukken, kan dit niet of moet het met zeer veel omhaal van woorden doen, dewijl de Romeinen ten tijde van Cicero die denkbeelden niet bezaten.

§ 20. De volken, die Europa bewonen, zijn van Celtisch-Romanischen, Germaanschen of Slavonischen oorsprong. Op deze onderscheiding der hoofd-volkstammen rust de verdeeling der Europeesche talen in drie hoofdsoorten, n.l. de *Celtisch-Romanische*, *Germaansche* en *Slavonische* taal.

§ 21. De Celtisch-Romanische taal, eene vermenging van de taal der Romeinen met die der Celten, wordt door de volken van Z. W. Europa gesproken; de bewoners van Midden-Europa bezigen de Germaansche taal, terwijl zij, die hunne woonplaatsen in Oostelijk Europa gevestigd hebben, de Slavonische taal gebruiken.

§ 22. Onderafdeelingen van het Celtisch-Romaaisch zijn het Spaansch, Portugeesch, Fransch en Italiaansch, terwijl het oud Latijn ook van deze hoofdtaal afstamt.

Tot de Germaansche taal behooren de volgende talen: 't Hoogduitsch, Nederlandsch, Engelsch, voor zooverre die taal in 't Angelsaksisch wortelt, 't Deensch, Noorsch en 't IJslandsch.

De taal der Russen is van Slavonische afkomst. Tongvallen van het Slavonisch worden behalve in Rusland ook in Polen, Wallachije, sommige streken van Hongarije, Bohemen en enkele plaatsen van Saksen als volkstaal gebezigd.

§ 23. De Nederlandsche taal is ontstaan uit de vereeniging van het Friesch, Saksisch en Frankisch, drie dialekten van het Germaansch. De Duitsche taalgeleerde Grimm heeft op het voetspoor van onzen landgenoot L. ten Kate aangetoond, dat de eerste beginselen onzer taal reeds in het Gothisch voorkomen, en het Oud Germaansch veel overeenkomst heeft met het Sans-

krit, de heilige taal der voormalige Indiërs, die in of nabij het landschap Persis woonden. Beide talen, de Germaansche en Indische taal zijn oorspronkelijk ééne taal geweest, de Indo-Germaansche taal, en zoo blijkt het dus, dat men den oorsprong onzer taal even als dien van andere talen in Azië, de bakermat der talen, moet zoeken.

§ 24. Sommige taalkundigen, als Siegenbeek, Weiland en anderen hebben aan onze taal den naam van *Nederduitsche* taal gegeven, doch nieuwere taalbeoefenaars zijn met die benaming niet tevreden, en daarvoor hebben zij alle reden, daar men toch de taal der Hannoveranen en Pruisen, zoowel als die, welke in ons land gesproken wordt, *Nederduitsche* taal kan noemen.

§ 25. *Nederduitsch* is de benaming van een der twee hoofdtakken der *Duitsche* taal, die zich naar de landstreken, waar zij gesproken werd, al vroeg in Hoog- (Opper-) en *Nederduitsch*, de berg- en zeespraak verdeelde. Ook thans is in *Duitschland* het *Nederduitsch* de platte volkstaal, *Hoogduitsch* de taalvorm, door de beschaafden gesproken en geschreven.

§ 26. De benaming van *Hollandsche* taal wordt ook wel aan onze taal gegeven en zulks naar het voornaamste gewest van ons land, doch deze benaming is even ongepast als die van *Nederduitsch*; daar het plat *Hollandsch* even zoo goed een dialect van het *Nederlandsch* is, als het *Geldersch*, *Drentsch* of een der andere tongvallen, en dus als naam der algemeene taal van ons land niet geldig kan zijn. Dr. W. G. Brill zegt: „De *Hollandsche* taal is het in de *Nederlanden* door de beschaafden gesproken en geschreven *Nederduitsch*.” *Bilderdijk* noemt onze taal ook de *Nederlandsche* of *Hollandsche*.

§ 27. Zoo men zich echter juist wil uitdrukken, moet men onze taal niet noemen *Nederduitsche* of *Hollandsche*, maar *Nederlandsche* taal, want het begrip van *Nederduitsche* taal is van te grooten, dat van *Hollandsche* taal van te kleinen omvang, om er de taal van ons land door te verstaan.

EERSTE HOOFDSTUK.

WOORDVORSCHING — WOORDGRONDING.

---

§ 28. Door de woordvorsching of woordgronding verstaat men dat deel der spraakkunst, hetwelk ons leert den aard, de afleiding en de beteekenis der woorden na te sporen, deze van elkander te onderscheiden en de eigenschappen er van te kennen.

§ 29. Zij kan in twee hoofddeelen verdeeld worden, n.l. de *woordafleiding* en de *woordvormleer*.

§ 30. Door woordafleiding wordt dat deel der woordvorsching verstaan, hetwelk ons den *oorsprong* en de *zamenstelling* der woorden leert kennen.

§ 31. De woordvormleer leert ons, welke verschillende *vormen* de woorden verkrijgen in de onderscheidene betrekkingen, waarin zij tot elkander kunnen voorkomen.

§ 32. De woorden onzer taal kan men in twee soorten verdeelen, namelijk in :

1°. woorden, welke op zich zelve genomen een *denkbeeld* uitdrukken, en

2°. woorden, die de *betrekking* aanwijzen, waarin de eerstgenoemde woorden tot elkander kunnen voorkomen.

§ 33. De woorden, die een *denkbeeld* te kennen geven, kan men weder in drie soorten verdeelen :

a. Woorden, die een wezenlijk bestaand of als zoodanig ge-

dacht *voorwerp* te kennen geven, als: pen, boom, luiheid, zwaarte;

b. woorden, welke eene *eigenschap of hoedanigheid* uitdrukken, als: veerkrachtig, rond;

c. woorden, die eene *werking* aanduiden, als: schrijven, lezen, wandelen.

§ 34. Alle andere woorden, die men onder deze drie soorten niet rekenen kan, zijn *betrekkingswoorden*.

A. Woord-afleiding.

§ 35. De woord-afleiding bepaalt zich tot het onderzoek of de woorden oorspronkelijk of afgeleid zijn; hoe de laatste door klankverwisseling, het bijvoegen van enkele letters en lettergrepen, alsmede door het verplaatsen der letters van andere woorden gevormd zijn, en hoe weder verschillende afzonderlijke woorden kunnen verbonden worden tot nieuwe zamengestelde woorden.

§ 36. Deze afleiding wordt onderscheiden in *zekere-* en *gissende* afleiding.

§ 37. *Zekere* noemt men ze, wanneer zij zich bezig houdt met het onderzoeken naar den oorsprong dier woorden, aan welker vorm men duidelijk zien kan, waarvan zij afstammen; b. v. *looper* van *loop*, *dragt* van *dragen*, enz.

§ 38. *Gissende* afleiding is die, welke de woorden met elkander in overeenstemming beschouwt, en naar de gelijke klankwijzigingen, die er in voorkomen, de beteekenis en oorsprong opgeeft. Zij zoekt dus de overeenkomst te vinden, tusschen ieder stamwoord en het daardoor uitgedrukte denkbeeld.

§ 39. Zoo zou men uit den vorm der woorden *ratelen*, *reizen*, *roeren*, *roeijen*, *rammelen*, *rommelen*, *raspen*, enz., die allen met eene *r* beginnen en eene voortgaande beweging aanduiden, er toe kunnen besluiten, dat de *r*, die door eene voortgaande beweging der tong wordt voortgebracht, eene afleidingsletter is, die juist bij zulke woorden gevoegd wordt, welke eene voortgaande beweging aanduiden.

§ 40. De woorden zijn òf *oorspronkelijk*, òf *afgeleid*, òf *zamengesteld*.

§ 41. De eerste, ook wel stamwoorden geheeten, zijn die, welke geene kenmerken dragen, dat zij van andere woorden zijn afgeleid; b. v. *paard*, *huis*, enz.

§ 42. Afgeleide woorden zijn die, welke op eenigerlei wijze van andere woorden gevormd zijn.

§ 43. De afleiding geschiedt op drieërlei wijze:

a. door *klankverandering*, als: *les* van *lezen*, *maat* van *meten*, *zang* van *zingen*, *bod* van *bieden*, *zog* van *zuigen*, *lot* van *loten*, *bede* van *bidden*, *drank* en *dronk* van *drinken*, *vellen* van *vallen*, enz.

b. door *letterverplaatsing*, als: *vorst* van *vriezen*, *vrees* of *vrucht* in *godsvrucht* van *fürcht* (Hoogd. *Gottesfürcht*).

c. door voor- en achtervoegsels, die uit enkele letters of geheele lettergrepen kunnen bestaan; b. v. *knijpen*, *belang*, *vruchtbaar*, enz.

§ 44. Voorvoegsels van afleiding zijn *be*, *ge*, *er*, *her*, *ver*, *on*, *ont*, *ant*, *aarts*, *oor*, *wan*.

§ 45. Het voorvoegsel *be* is oorspronkelijk één met het voorzetsel *bij* en heeft in 't algemeen de beteekenis van eene nabijheid. Die nabijheid kan zijn:

a. een nabijzijn rondom, als bewinden = *omwinden*,

b. „ „ boven op, als bedekken = *opdekken*,

c. „ „ van voren, als belanden = *aanlanden*,

d. „ „ in, als begraven = *in* of *ondergraven*,

e. „ „ ter zijde van iets, als bestelen = *afstelen*.

Soms geeft *be* eene versterking van het denkbeeld te kennen, dat door het woord wordt uitgedrukt, waarbij *be* gevoegd is, als besturen, beschouwen. In andere gevallen geeft dit voorvoegsel eene geheel andere beteekenis aan het woord, zoo als in *be* geven, *be* drijven, enz. In de woorden benoorden en bezuiden heeft *be* nog de volle beteekenis van *bij*. Ook kan *be* zoo veel te kennen geven, als *voorzien zijn*, b. v. beleefd (*voorzien van de ervaring, die het leven geeft*.) In de woorden blijven en blusschen is *be* sylbeloos.

§ 46. *Ge* geeft een *zamenzijn*, eene *vereeniging* of *herb.*

te kennen, doch is in vele gevallen een voorvoegsel van weinig beteekenis. Van daar ook, dat het in sommige dialecten verkort of geheel weggelaten wordt, als ik heb *e zien*, *e lezen*, *e eten*, *schreven* voor ik heb *gezien*, *gelezen*, *gegeten*, *geschreven*. Ge dient om van zelfstandige naamwoorden verzamelwoorden te maken, waarbij dan tevens de uitgang *te* wordt gevoegd, b. v. *gebergte* van *berg*, *gevogelte* van *vogel*. Soms is de uitgang *te* tot *t* ingekrompen zoo als *geslacht* (vroeger *geslachte*).

In *getouw* is de uitgang geheel weggelaten, even als in de Hoogduitsche taal, waarin men ook verzamelwoorden van zelfstandige naamwoorden maakt, met vervoeging van *ge* en weglating van *te*; zoo als: *das Gewürm*, *das Gestein* (het *gewormte*, het *gesteente*). Vóór den wortel van werkwoorden gevoegd, vormt *ge* zelfstandige naamwoorden, die eene gedurige herhaling dier handeling aanduiden: *gepraat*, *gesnap*, *gevloek*, *geschreeuw*, *gesteun*, enz. Ook duidt het wel een gewrocht of uitwerksel aan, als: *geschrift*, *gezag*, enz. Verder geeft *ge* het middel eener werking te kennen, als: *gehoor*, *geweer*, *geschut*, enz. Ge dient ook om verledene deelwoorden van werkwoorden te vormen, als: *geloopen*, *gemaakt*, *aangehouden*; enz.

§ 47. *Er* geeft meer klem aan de beteekenis der woorden. *Erkennen* toch is geheel iets anders dan *kennen*. Het eerste duidt eene handeling aan, die zoo veel uitdrukt als overtuigd te zijn; het laatste wil zooveel zeggen, als iets bloot te weten. In *ervaren* heeft *er* de beteekenis van *weder*; 't wil zoo veel zeggen, als *weder* op nieuw iets ondervinden.

§ 48. *Her* schijnt ontstaan uit *er*; voorheen zeide men *erinneren* voor *herinneren*. Dit *er* is eene zamentrekking van *eder*, in ons *weder* voorkomende, en *her* beteekent ook niets anders dan *weder*, b. v. *herkennen*, *wederkennen*; *hernieuwen*, *weder* nieuw maken, enz.

Voor al moet men het voorvoegsel *her* niet verwarren met het bijwoord van plaats *her* in *herwaarts*, of met het zelfstandige *her* dat *heer* beteekent, in *herberg* en *hertog*.

§ 49. *Ver* is naauw verwant met *voor* en *voort*, doch komt thans in verschillende beteekenissen voor. In *verbannen*, *ver-*

stooten, *verwerpen*, enz. heeft *ver* de beteekenis van het bijwoord *weg*; soms kan het, vóór een werkwoord geplaatst, de beteekenis er van *versterken*; b. v. *verdwalen*. In *verhooren*, *vergulden* en *verplaatsen* is het voorvoegsel *ter* eene verkorting van *over*; in *verstaan* beteekent het *voor*, want *verstaan* is eigenlijk *voorstaan* = *voorstellen*, d. i. zich voor den geest stellen. Behalve in de genoemde beteekenissen, komt *ver* nog voor in den zin:

van *mis*, in *vertellen* (zich mis tellen) zich vergissen,

van *af* in: *verleeren*, *vergeten*,

van *zamen*, in: *verbinden*, *vermengen*,

van *voort*, in: *verbranden*,

van *uit*, in: *verdrijven*.

Vreten komt waarschijnlijk van *vereten*; eene verkorting van *overeten*.

Soms ook geeft *ver* eene *verwisseling* van de eene plaats met de andere te kennen, als: *verhuizen*, *verdragen*, enz.; soms eene *herhaling* der handeling, als: *verkleeden*, *vertalen*, enz.

§ 50. *On* beteekent in *ondeugd*, *onregt*, *ongeluk* de ontkenning van het in den stam des woords liggend begrip. In *onmensch*, *onkruid*, enz. heeft het de beteekenis van *ongeschiktheid*. Dit voorvoegsel is zijnen oorsprong verschuldigd aan het oud-Hollandsche woord *oon*, dat *zonder* beteekent, welke beteekenis er ook nog in opgesloten ligt. *Onwetend* toch beteekent zoo veel als *oon* (zonder) *weten* of *wetenschap* (Hoogduitsch: *ohne Wissenschaft*). In de woorden *onwil*, *onzin* heeft het voorvoegsel *on* een' meerderen klem in de uitspraak, dan het eigenlijke woord; iets, dat men behalve in het met *on* verwante *ont* en in *wan*, *her* en *er*, in geen der andere voorvoegsels opmerkt, waaruit dan ook tevens blijkt, dat het voorvoegsel *on* vroeger een woord geweest is.

§ 51. *Ont* heeft zeer verschillende beteekenissen. Soms geeft het een *begin* of *aanvang* te kennen, als: *ontbranden* *ontdooijen*; in andere woorden, als: *ontgelden*, *ontmoeten* drukt het eene zekere *tegenstelling* uit; want *ontgelden* geeft eene handeling te kennen, die men iemand wil laten doen of lijden, als eene vergelding voor iets, dat hij vroeger gedaan heeft, b. v.: De sma

dien hij mij heeft aangedaan, zal hij met zijn leven ontgelden. Deze zin kan ook op deze wijze uitgedrukt worden: Zijn leven zal *tegen* dien smaad *gelden* of moeten opwegen. Zoo is *ontmoeten* zoo veel als *tegen* moeten (te gemoet komen). In *ontvolken* en *ontwolken* geeft *ont* eene verdwijning te kennen; zoo ook in *ontmantelen* (eener vesting).

§ 52. *Ant*, waarschijnlijk de oorspronkelijke vorm van *ont* komt nog slechts voor in *antwoord* en beteekent dan ook *tegen*.

§ 53. *Aarts* van Griekschen oorsprong of verwant met *eer*, *eerst*, duidt aan dat de aangeduide zaak in den hoogsten graad moet gedacht worden, *aartsvader*, bij omzetting van patriarch, *aartshertog* en ook *aartsschelm*.

§ 54. *Oor* beteekent aanvang of begin in *oorsprong*, *oorzaak*; in het laatste woord duidt het zelfs eene beweging, ergens uit ontstaande, aan; want de *oorzaak* is de zaak, waaruit eene andere zaak ontstaan is; evenzoo is *oorkonde* datgene, waaruit iets gekend wordt.

§ 55. *Wan* drukt als voorvoegsel een gemis, gebrek of geheele ontkenning uit, als *wanhoop* = gemis aan hoop, *wangedrag* = gebrekkig of slecht gedrag, *wangunst* = het tegenovergestelde van gunst, *wanbedrijf* = slecht bedrijf, *wanschepsel* = gebrekkig schepsel, *wandaad* = slechte daad, *wantrouwen* = gemis aan vertrouwen.

§ 56. De achtervoegsels van afleiding kan men volgens den taalgeleerde Lambertus ten Kate in drie soorten verdeelen: *zachtstaartige*, *klemstaartige* en *volopklemstaartige* achtervoegsels. Men geeft er ook wel den naam aan van *toonlooze*, *halven-*, en *vollen toonhebbende* achtervoegsels.

§ 57. Tot de *zachtstaartige* achtervoegsels, of die, welke geheel geen klemtoon in de uitspraak ontvangen, behooren *el*, *em* (*m*), *sel*, *sem*, *en* (*n*), *end*, *ig*, *er*, *ster*, *je*, *st*.

§ 58. De uitgang *el* geeft aan verschillende woorden, waarbij hij gevoegd wordt, de beteekenis van een werktuig, zoo als *sleutel* = een werktuig om te sluiten, *lepel*, *schoffel*, *vleugel*, middelen of werktuigen, waardoor men *lept*, *schuift*, *vliegt*. *El* heeft soms eene meer lijdelijke beteekenis, want *zadel* is het

werktuig *waarop*, niet *waardoor* men zit. *El* kan ook te kennen geven het uitwerksel van de door het werkwoord te kennen gegevene werking, b. v. *bundel* of *bondel*.

§ 59. De uitgang *em* wordt, als hij achter woorden gevoegd wordt, meestal tot *m* samengetrokken, b. v. *galm*, *arm*, *stroom*, welke woorden vermoedelijk eerst *gallem*, *arrem*, *strooem* geweest zijn. *Bloem* komt van bloeijen, *worm* van *werren*, *warren*, *worren*. De door dit achtervoegsel afgeleide woorden schijnen eene *werking* of het *gewrocht* der handeling aan te duiden.

§ 60. *Sel* schijnt met *el* zamen te hangen, en wij gebruiken het ter afleiding voor onzijdige zelfstandige naamwoorden van werkwoorden, b. v. *kooksel*, *baksel*, *raadsel*, *maaksel*, *verguldsel*, van koken, bakken, raden, maken, vergulden. Dit achtervoegsel geeft meestal eene lijdende beteekenis aan de woorden, want *kooksel* is iets, dat gekookt wordt, *baksel*, het uitwerksel van bakken, het gebakkene.

§ 61. In het achtervoegsel *sem*, dat nabij *em* komt, is het denkbeeld van eenen werker opgesloten; want *deesem* in zuurdeesem is de dijende, uitzettende; *bloesem*, de bloeiende.

§ 62. Het achtervoegsel *en* komt achter den onvolmaakt verleden tijd van sommige werkwoorden en vormt dan zelfstandige naamwoorden, als *molen* van malen (oudtijds: ik *moel*) *leugen* en *logen* van liegen (*ik loog*), *wagen* van wegen, bewegen (*ik woog*). Ook vormt het op die wijze bijvoegelijke naamwoorden, als *dronken* van drinken (*ik dronk*); *eigen* van een oud-Nederlandsch werkwoord dat zoo veel als hebben, bezitten beteekent. In sommige woorden is dit achtervoegsel tot *n* verkrompen, als in *koorn*, *toorn*, *voorn*, *doorn*, enz. De stoffelijke bijvoegelijke naamwoorden zijn ook door dit achtervoegsel gevormd, als *marmeren*, *gouden*, *houten*, *katoenen*, *steen*, enz.

§ 63. De uitgangen *end* en *ig* drukken eene overhelling uit tot de handeling of de zaak, die in het woord ligt opgesloten, waarbij men het voegt. Hoewel er dus eene zekere overeenkomst tusschen deze uitgangen bestaat, kan men er echter bij naauwkeuriger beschouwing onderscheid tusschen opmerken. Tusschen een *haastend* en een *haastig* mensch bestaat het volgende

verschil: een *haastend* mensch is iemand, die haast heeft in hetzelfde oogenblik, waarin men spreekt, terwijl een *haastig* mensch iemand aanduidt, die dikwijls de neiging bezit, om zich te haasten. Zoo is er ook een groot onderscheid tusschen een *woedig* en een *woedend* dier, *levend* en een *levendig* mensch. *Levend* toch is het tegengestelde van *dood*, *levendig* van *doodsch*. Van *end*, dat ook in *vriend* voorkomt, heeft men nog door klankverwisseling *and* in *vijand*, *Heiland*, enz., met dezelfde beteekenis als *end*.

§ 64. Het achtervoegsel *er* geeft eene werkende beteekenis aan de door behulp van dit achtervoegsel afgeleide woorden, welke meestal het mannelijk geslacht hebben. Van *loopen* komt *looper*, iemand die loopt; van *drinken*, *drinker*, een die drinkt. Die beteekenis van *er* blijkt ook in de bijvoegelijke naamwoorden, die door dit achtervoegsel gevormd zijn, zoo als *bitter*, iets dat bijt; *lekker*, iets dat zoo goed smaakt, dat men er naar zoude lekken. Om vrouwelijke personen in denzelfden zin voor te stellen, bezigt men *ster* in *loopster*, *drinkster*, enz.

§ 65. De uitgang *je*, met voorvoeging soms van *t* en *p*, dient ter verkleining of om iets liefelijk of vleijend voor te stellen, zooals dit bij de vrouwelijke eigennamen het geval is. Vroeger gebruikte men daarvoor *jen*, *ken*, *kijn* en ook *lijn*, waarvan nog overig is: *boekskén*, *mannekijn*, *maagdelijn* enz.

§ 66. *St* vroeger *ste* dient om zelfst. naamw. van werkwoorden af te leiden en schijnt van een buigingsdeel der werkwoorden, vroeger gebruikt om den verleden tijd te vormen, te zijn ontstaan. Men vindt het in *dienst*, *gunst*, *kunst*, enz.

§ 67. Buiten de genoemde behoort tot deze soort van achtervoegsels nog de *t* of *te* in *driфт* en *behoefte*, de *d* of *de* in *vreugde*, de *s* of *se* in *reeks* en *smidse* en de *w* of *uw* in *verw* en *schaduw*.

§ 68. De *klemstaartige* achtervoegsels van afleiding of die, welke eenigen klemtoon in de uitspraak ontvangen, zijn: *aar*, *aard*, *ert*, *dom*, *heid*, *ing*, *nis*, *ling*, *schap*, *baar*, *lijk*, *loos*, *zaam*, *achtig* en *haftig*.

§ 69. *Aar* vormt zelfstandige naamwoorden, die meestal

eenen mannelijken werker aanduiden, als: *lasteraar*, *wandelaar*, *zondaar*, *makelaar*. Soms duidt *aar* ook een werktuig aan, als: *lessenaar* (leestafel).

§ 70. *Aard* en *ert* hebben de beteekenis van *inborst*, *inwendige gesteldheid*. Volgens sommigen is het om het even, of men schrijft *grijsaard* en *veinsaard* of *grijsert* en *veinsert*; anderen zijn echter van gevoelen, dat daar tusschen wel degelijk onderscheid bestaat. Zij beweren, dat, hoe meer men het hoofd-denkbild wil doen uitkomen, hoe korter klank men in den uitgang moet bezigen, zoodat dus een *veinsert* iemand is, die beter veinzen kan dan een *veinsaard*.

§ 71. *Dom* wordt achter zelfstandige naamwoorden en bijvoegelijke naamwoorden geplaatst, en vormt dan zelfstandige naamwoorden, die eene waardigheid, eene verzameling, eenen toestand of ook wel de magt te kennen geven, als: *priesterdom*, *keurvorstendom*, *Christendom*, *engelendom*, *rijkdom*, *wasdom*, *vrijdom*, *adeldom*, enz.

§ 72. *Heid* voegt men meestal achter bijvoegelijke naamwoorden en deelwoorden, om daardoor zelfstandige naamwoorden te vormen, b. v. *waarheid*, *dartelheid*, *goedheid*, *welsprekendheid*, enz. In het woord *nabijheid* komt *heid* achter een voorzetsel.

§ 73. *Ing* wordt achter verschillende woorden gevoegd en vormt dan zelfstandige naamwoorden, die meest alle vrouwelijk zijn, als *lezing*, *wrijving*, *wandeling*, *zendeling*, *woning*, *paling*, *penning*, *werking*. Deze zelfstandige naamwoorden drukken in het algemeen eene handeling of de daad van eene werking uit; zoo is *woning* de plaats, die bewoond wordt. *Koning* stamt, volgens L. ten Kate, af van *kunnen*; derhalve is koning eigenlijk *kunning* (*magthebbing*, *magthebber*). *Edeling* en *adeling* is hetzelfde als *edelman*; een *vlaming* is iemand uit Vlaanderen.

§ 74. *Nis* plaatst men achter de bijvoegelijke naamwoorden, deelwoorden en werkwoorden, en hierdoor worden dan zelfstandige naamwoorden van het vrouwelijk geslacht gevormd, b. v. *duisternis*, *droefenis*, *vuilnis*, *gedachtenis*, *begrafenis*, *ergernis*. Het drukt een uitwerksel uit van de daad of handeling, die in

het stamwoord ligt opgesloten, b. v. *droefenis* het uitwerksel van *bedroefd zijn*, *schennis* het uitwerksel van *schennen*. Sommigen willen in *nis* de bevatting van iets zien en zeggen dan b. v. dat *duisternis* de bevatting van het *duistere* is.

§ 75. *Ling* vormt zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden en bijwoorden door het achter zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, werk- en deelwoorden te plaatsen, zoo als uit de volgende voorbeelden blijkt: *kamerling*, *zilverling*, *wellusteling*, *boeteling*, *ouderling*, *jongeling*, *leerling*, *kweekeling*, *verworping*, *mondeling*, *zonderling*, terwijl door bijvoeging van eene *s* de bijwoorden *zijdelings*, *blindelings*, *ruggelings*, enz. gevormd worden. *Ling* brengt het denkbeeld van het woord, waar het achter gevoegd wordt, tot een' persoon over, namelijk dan, wanneer het zelfstandige naamwoorden vormt. Zoo is *jongeling* een persoon die *jong*, een *schepeling*, een die *te scheep*, een *vondeling*, een die *gevonden*, een *zuigeling*, een die *zui-gend* is.

§ 76. *Schap* vormt doorgaans zelfstandige naamwoorden van het vrouwelijk en onzijdig geslacht, als: de *boodschap*, de *vreemdelingschap*, de *manschap*, de *maagschap*, de *ridderschap*, de *priesterschap*, het *priesterschap*, het *koningschap*, het *graafschap*, het *meesterschap*, enz. In deze vrouwelijke zelfstandige naamwoorden duidt *schap* eene vereeniging van onderscheidene personen aan; de opgenoemde onzijdige zelfstandige naamwoorden drukken meer eene waardigheid uit.

§ 77. *Baar* dient om bijvoegelijke naamwoorden te vormen, en wordt daartoe achter zelfstandige naamwoorden en werkwoorden gevoegd, b. v. *dienstbaar*, *vruchtbaar*, *leesbaar*, *hoorbaar*, *vloeibaar*, *eetbaar*, enz. *Baar* beteekent, naardat het achter zelfstandige naamwoorden of werkwoorden gevoegd is, *voortbrengend* of eene *geschiktheid*, *neiging* of *geaardheid* om iets voort te brengen; zoo beteekent *vruchtbaar*, iets, dat vruchten voortbrengt; zoo *eetbaar*, wat geschikt is om gegeten te worden, *bruikbaar*, wat gebruikt kan worden. De voortbrengende beteekenis van *baar* blijkt ook in het werkwoord *baren*, iets voortbrengen, doen geboren worden.

§ 78. Door het achtervoegsel *lijk* achter zelfstandige naamwoorden, bijvoegelijke naamwoorden en werkwoorden te stellen, vormt men bijvoegelijke naamwoorden en bijwoorden, zoo als blijkt in *meesterlijk*, *menschelijk*, *adellijk*, *ziekelyk*, *sterfelyk*, enz. *Lijk* (gelijk) beteekent eene overeenkomst met iets; dus goddelijke liefde = eene liefde, die overeenkomt met de liefde Gods. De bijwoorden, die op *lijk* uitgaan en een' tijd te kennen geven, nemen eene *s* aan, b. v. *wekelyks*, *dagelyks*, *maandelyks*, *jaarlyks*.

§ 79. *Loos*, dat een *gemis*, eene *berooving*, een *zonder zijn* beteekent en van het oude werkwoord *lieren* of *liezen* (verliezen) afstamt, vormt bijvoegelijke naamwoorden van zelfstandige naamwoorden, b. v. *eerloos* zonder *eer*, *geldeloos* zonder *geld*, *moedeloos* zonder *moed*, *roekeloos* zonder *roeke*, een oud zelfstandig naamwoord, dat zooveel als toezigt of oplettendheid beteekent, *achteloos* zonder *achtgeving*, enz.

§ 80. *Zaam* plaatst men achter zelfstandige naamwoorden en werkwoorden, om hierdoor bijvoegelijke naamwoorden te vormen, die eene vereeniging of een te zamen zijn uitdrukken met het denkbeeld, dat in het stamwoord voorkomt, b. v. *deugdzaam*, *raadzaam*, *gehoorzaam*, *voedzaam*, *spraakzaam*, *leerzaam*, enz.

§ 81. *Achtig* is eigenlijk een zamengesteld achtervoegsel, uit *acht* en *ig* bestaande en geeft iets gelijkends, iets overeenstemmends te kennen met den persoon of de zaak, die door het woord uitgedrukt wordt, waarbij het gevoegd is. Zoo is *roodachtig* een weinig rood, *leugenachtig* iets naar leugen zweemend. *Waarachtig* heeft eene verschillende beteekenis, al naar dat de klemtoon op het stamwoord of op het achtervoegsel valt. Het kan namelijk beteekenen een weinig waar, den schijn hebbende van waar, als: Die zaak is *waarachtig*, maar het kan ook volkomen waar beteekenen als: God is *waarachtig* steeds dezelfde. De dichter Constantijn Huygens heeft die verschillende beteekenis zeer aardig aangewezen in het volgende puntgedicht:

Het is *waarachtig*, Jan!
 Gij zijt een eerlijk man.
Waarachtig is het, maar
 Dat is wat min als *waar*!

§ 82. *Haftig*, uit *haft* en *ig* zamengesteld, komt van het oude *haven* (*hebben*) en geeft zooveel te kennen als vol van iets zijn, b. v. *krijgshaftig* vol van den krijg, *krijgszuchtig*, *moedig*, *heldhaftig*, ten volle de eigenschappen van eenen held bezittende.

§ 83. De volopklemstaartige achtervoegsels verkrijgen meerderen klemtoon dan het zakelijke deel der woorden, waarbij zij voorkomen. Zij zijn de volgende: *aan*, *ees*, *aadje*, *eel*, *ein*, *es*, *et*, *ier*, *iet*, *in*, *ist*, *ij*, *ment*, *oen*, *teit*, *ent* en *ant*.

§ 84. *Aan* en *ees* worden achter zelfst. nw. gevoegd, om den landaard van personen aan te wijzen, b. v. *Afrikaan*, *Indiaan*, *Siamees*, *Portugees*, enz.

§ 85. *Aadje* dient om zaaknamen te vormen en heeft dikwijls eene verkleinende beteekenis, als *boschaadje*, *lekkaadje*, *personaadje*, enz.

§ 86. *Eel* wordt achter zelfstandige naamwoorden, bijvoegelijke naamwoorden en werkwoorden geplaatst, en drukt in verbinding met het bijgevoegde stamwoord meestal een stoffelijk voorwerp uit, als *kasteel*, *rondeel*, *kaneel*, *tooneel*, *kanteel* (kantwering, kantspits).

§ 87. *Ein* komt van het Fransche *ain* en dit weder van 't Latijnsche *anus*, als *kastelein* (*chatelain* in 't Fransch; *castellanus* in 't Latijn. In 't Hoogduitsch heeft men dien uitgang ook: *kapitän*.)

§ 88. *Es*, dat even als het volgende achtervoegsel *el* van Franschen oorsprong is, dient om mannelijke zelfstandige naamwoorden tot vrouwelijke over te brengen, als *meesteres*, *prinses* (Fransch: *maitresse*, *princesse*.)

§ 89. *Et* vormt uit zelfstandige naamwoorden weder nieuwe zelfstandige naamw., als *trompet* van *tromp* of *buis*, *salet* van *zaal*, *klinket* van *klink*. *Banket* (feestmaal) komt van 't werkwoord *banken*, dat zoo veel als *tafelen* beteekent.

§ 90. *Ier* vormt van zelfstandige naamwoorden, die den naam van een voorwerp uitdrukken, namen van personen van het mannelijk geslacht, zoo als blijkt uit de woorden *tuinier* van *tuin*, *hovenier* van *hof*, *valkenier* van *valk*, *banier* van *baan*, dat *vaandel* beteekent, *juwelier* van *juweel*. Dit achtervoegsel is eene Nederlandsche uitspraak van het Fransche *ier*.

§ 91. *Iet* is van Griekschen oorsprong en vormt vreemde woorden, als *heremiet*, dat *kluizenaar* en *proseliet*, dat *volgeling* beteekent.

§ 92. *In* heeft dezelfde beteekenis als *es*, zoo als uit de volgende woorden blijkt: *moorin*, *riendin*, *ezelin*, *gemalin*, *godin*, welk laatste woord ook wel verwisseld wordt met *godes*.

§ 93. *Ist* komt achter sommige zelfstandige naamwoorden voor, om daardoor mannelijke bedieningen uit te drukken, als *bloemist*, *fluitist*, enz.

§ 94. *IJ* duidt eene handeling, haar uitwerksel of de plaats er van aan, b. v. *tooverij*, *maatschappij*, *woestenij*, *boekkerij*, *snoeverij*, *hoovaardij*.

§ 95. *Ment*, *oen* en *teit* komen bij bastaardwoorden voor, zoo als *testament*, *dreigement*, *festoen*, *saizoen*, *rantsoen*, *fatsoen*, *majesteit*, enz.

§ 96. In de woorden *student*, *recensent*, *komediant*, *predikant* heeft men nog de volopklemstaartige achtervoegsels *ent* en *ant*, die anders niet veel voorkomen. —

§ 97. Wanneer men twee begrippen met elkander vereenigt tot een zamengesteld begrip, dan kan men dit in onze taal door eene verbinding der woorden, welke die begrippen uitdrukken, te kennen geven. Hierin bezitten wij een zeer vermogend middel ter verrijking onzer taal, eene eigenschap, die de Fransche taal mist. In het Nederlandsch kan men het denkbeeld van een glas, waaruit men wijn drinkt, uitdrukken door de woorden *wijn* en *glas* naast elkander te plaatsen. In het Fransch moet men daartoe van omschrijvingen gebruik maken; want willen de Franschen hetzelfde denkbeeld te kennen geven, dat wij door het woord *wijn*glas uitdrukken, dan moeten zij drie woorden bezigen, n. l. *verre à vin*. Zoo kunnen zij ons woord boekdrukkunst in zuiver Fransch niet anders uitdrukken, dan door *l'art pour imprimer des livres* (de kunst, om boeken te drukken) hoewel zij er tegenwoordig ook *imprimerie* van gemaakt hebben.

§ 98. *Zamengestelde woorden* zijn die, welke uit twee of meer deelen bestaan, die ieder op zich zelf verstaanbaar zijn en eene bijzondere beteekenis hebben.

§ 99. Bij de zamenstellingen der woorden in onze taal ligt niet altijd hetzelfde denkbeeld tot grondslag. Zoo ligt in *kerkgang* het denkbeeld van *naar iets* opgesloten, in *stratenroof* dat van *op iets*, in *halsdoek* dat van *om of voor iets*, in *huisdeur*, *houthakker*, dat van *van iets*. In *arendsneus* en *vuurkleur* duidt de zamenstelling eene gelijkheid en overeenkomst aan, in *marmersteen*, *kopergeld*, *zilverdraad* de stof, in *messensteek*, een werktuig, in *middagmaal*, *avonduur* een tijd, en zoo voortgaande zou men nog veel meer verscheidenheden in de zamenstelling der woorden kunnen opgeven.

§ 100. De meeste zamengestelde woorden bestaan uit twee woorden, van welke het eerstgenoemde het er op volgende omschrijft. Zoo geeft men dan aan het eerste gedeelte der zamengestelde woorden den naam van het *omschrijvende* of *bepalende* woord, terwijl het laatste woord den naam van *omschreven* of *bepaald* woord verkrijgt. Soms kan het *omschrijvende*, soms het *omschreven* deel weder uit twee woorden zamengesteld zijn. Een voorbeeld van het eerste geval ziet men in *vaderlandsliefde*, van het tweede geval in *bergneveldamp*. Zoo ver nu de duidelijkheid en welluidendheid het toelaten, kan men meer dan twee woorden met elkander verbinden, doch men vermijde vooral in proza te veel omschrijvingen, daar men zich voor gezwollenheid moet wachten. *Wateroorlogsleeuw* klinkt b. v. zeer goed, terwijl *wateroorlogsleeuwenmoed* zeer onduidelijk en onwelluidend in ieders ooren klinkt.

§ 101. Sommige woorden zijn er in de Nederlandsche taal, die uit woorden eener vreemde taal afgeleid en in onze taal veranderd zijn, maar ook heeft men woorden, die bloot onveranderd uit vreemde talen in de onze zijn overgenomen.

Naar de taal, waarvan deze woorden van vreemden oorsprong afstammen, kan men ze verdeelen in Germanismen, Latinismen en Gallicismen.

§ 102. Naar de veranderingen, die zij hebben ondergaan, kan men ze verdeelen in *uitheemsche*-, *bastaard*- en *vreemde* woorden.

§ 103. Door *uitheemsche woorden* verstaat men woorden, die uit vreemde talen overgenomen zijn, doch nog een in 't oog

vallend kenteeken hunner afkomst behouden hebben, zoo als: *commissie, politie, procureur, president, notaris, secretaris*, enz.

§ 104. *Bastaard woorden* zijn geene eigenlijk echt Nederlandsche woorden. Zij zijn eenigermate naar onze taal gevormd, maar de oorsprong er van moet altijd in vreemde talen gezocht worden. Deze woorden hebben als het ware het burgerregt in onze taal verkregen en zijn slechts voor een geoefend oog te onderscheiden, zooals *kasteel, garnizoen, majoor, saizoen, tapijt*, enz. Het onderscheid echter, dat er tusschen deze en de uitheemsche woorden bestaat, valt niet duidelijk in het oog, en van daar, dat het zoo moeilijk is tusschen deze beide soorten eene grenslijn te trekken.

§ 105. Meer onderscheid bestaat er tusschen de *bastaard woorden* en de eigenlijke *vreemde woorden*, die uit vreemde talen zuiver overgenomen worden en denzelfden vorm blijven behouden, dien zij in hunne oorspronkelijke taal bezitten, zooals blijkt uit de volgende voorbeelden: *vapeurs, étagères, sijmpathie, sehnsucht, dolce far niente*, enz.

§ 106 *Ontaalkundig gevormde woorden* zijn zulke, wier zamenstelling met den aard onzer taal strijdt, zoo als: *wolkgetopt, goudbekranst, bloedbevlekt, onderhavig, hoogstdezelve, berggeronk, glastoon*. Meestal worden zij door sommige schrijvers in 't leven geroepen, om er denkbeelden door uit te drukken, waarvoor nog geene woorden bestonden.

§ 107. *Gewestelijke woorden* zijn woorden, die in het een of ander gedeelte des lands gesproken, maar niet in de algemeene beschaafde spreek- en schrijftaal gebezigd worden. Dikwijls zijn zij onverstaaubar of ten minste vreemdklinkend voor anderen, en door ze in de schrijftaal te gebruiken, zou men tegen de dnidelijkheid van uitdrukking en fraaiheid van stijl zondigen. Zoo zeggen de Noord-Hollanders *te warschip* voor uit logeren gaan, *konkelpot* voor waterketel, *stikken* voor boterhammen, *wapeling* voor zeep-sop, *luchten* voor rieken; de Gelderschen *blekken* voor blaffen, *smijt u dale* voor gaat zitten; in Drenthe zegt men *toeg* voor twijg, *loek* voor loos, *iemem* voor bijen, *henekleed* voor lijkkleed; in Friesland bezigt men *famke* voor meisje, *heit en mem* v

vader en moeder; in Groningen gebruikt men *dofften* voor geluk of gelukkig toeval, *bekprater* voor vleijer, *ponge* voor beurs, *reeren* voor schreeuwen, enz.

§ 108. *Verouderde woorden* zijn woorden, die voorheen wel in gebruik waren, doch nu niet meer gebezigd worden; dewijl zij meestal door andere woorden vervangen zijn. Voorbeelden hiervan zijn *vierdag* voor feestdag, *ellewaard* voor elders, *ervoelenis* voor gevoel, *heerschheid* voor heerschappij, *van langerhand* voor allengs, *susterlingen* voor gezusters, *woeg* voor woog, *loech* voor lachte, *sorge* voor vrees. In de werken van Hooft, Cats en andere schrijvers van vorige eeuwen vindt men vele thans verouderde woorden.

§ 109. Door *Synonymen* of *zinverwante woorden* verstaat men zulke woorden, die één hoofddenkbeeld met elkander gemeen hebben, doch elk afzonderlijk eene verschillende wijziging van dit hoofddenkbeeld te kennen geven, b. v. *rijk*, *welgesteld*, *gegoed*, *aanzienlijk* en *vermogend*. Hoe meer zulke zinverwante woorden er in eene taal aanwezig zijn, des te meer levendigheid en afwisseling van uitdrukking zal er kunnen wezen. Elke wijziging van het hoofddenkbeeld kan door een nieuw woord worden aangeduid, in plaats dat men zich anders met eene omschrijving en vergrooting of verkleining van het hoofddenkbeeld moet behelpen. Hoe meer *Synonymen* of *zinverwante woorden* dus eene taal bezit, des te rijker is zij; want door deze woorden kan men de fijnste verschillen opgeven, die er tusschen dingen bestaan, welke schijnbaar gelijk zijn of ten minste veel overeenkomst met elkander hebben, en men kan zich derhalve zeer naauwkeurig uitdrukken. Wanneer men tevens eenig denkbeeld algemeen wil voorstellen, is men dan ook niet gebonden, om juist één enkel woord te gebruiken, maar heeft men de keuze tusschen eene geheele menigte van woorden, die men dan veelal naar welgevallen voor elkander kan bezigen. Zoo zoude men voor smartelijke aandoeningen, de volgende woorden kunnen nagaan, die alle eenige overeenkomst hebben, hoewel er onderling een groot verschil tusschen bestaat: *bedruktheid*, *beklemdheid*, *neerslagtigheid*, *weedom*, *weemoed*, *somberheid*, *zwaarmoedig-*

heid, droefheid, leedwezen, treurigheid, smart, kommer, hartzeer, zielspijn, verdriet, kwelling, bedroefdheid, naargeestigheid.

§ 110. Onze taal bezit vele zinverwante woorden en is in dit opzigt dus zeer rijk. Eene behoorlijke onderscheiding der verschillende synonymen geeft aan onze uitdrukkingen bepaaldheid en juistheid, en is daarom ter bevordering der duidelijkheid van veel belang. Tot het juist opgeven van het verschil tusschen deze woorden onderling wordt eene zekere mate van scherpzinnigheid vereischt. Weiland en Landré hebben drie dikke boekdeelen geschreven over de synonymen en hun verschil er bij aangetoond, en Bruining heeft eene kortere of liever eene meer beknopte lijst van zinverwante woorden uitgegeven in twee deelen.

§ 111. *Homonymen* of *gelijk geschrevene woorden* zijn zulke, die een verschillend denkbeeld uitdrukken, doch voor 't uiterlijke volkomen aan elkander gelijk zijn; b. v. *loop* (de loop van een geweer) en *loop* (de loep van een paard), *arm* (het tegen gestelde van rijk) en *arm* (het lichaamsdeel), *patroon* (voor meester of baas), *patroon* (voor model) en *patroon* (eene lading kruid), *beer* (een dier), *beer* (eene steenen waterkeering) en *beer* (een schuldeischer), *perspectief* (vergezigt) en *perspectief* (doorzigtkunde), enz.

§ 112. *Paronymen* of *gelijkkluidende woorden* zijn de zoodanige, die een verschillend denkbeeld uitdrukken en ook verschillend geschreven worden, doch in de uitspraak dit verschil niet laten merken, b. v. *bos* (iets dat zamengebonden is) en *bosch* (een woud), *graat* (vischbeen) en *graad* (een trap of rang, ook wel het 360ste deel van eenen cirkel), *weezen* (ouderlooze kinderen) en *wezen* (het hulpwerkwoord zijn), *ijk* (een merk op maten en gewigten, botervaten, enz.) en *eik* (een boom).

§ 113. Zoo rijk als de *synonymen* eene taal maken, zoo arm wordt zij door de beide laatste soorten, vooral door de *homonymen*, die èn in uitspraak èn in schrijfwijze volstrekt geen onderscheid vertoonen. In plaats toch dat men door de *synonymen* in staat gesteld wordt, uit eene menigte van woorden de keuze te doen om een denkbeeld uit te drukken, moet men zich bij het gebruiken der *homonymen* en *paronymen* met hetzelfde

of bijna hetzelfde woord behelpen, om verschillende denkbeelden uit te drukken.

B. Woordvormleer.

§ 114. Dit onderdeel der *woordvorsching* bepaalt zich, zoo als vroeger op pagina 7 is opgegeven, tot de onderscheidene vormen die de woorden aannemen in de verschillende betrekkingen, waarin zij met elkander kunnen voorkomen.

§ 115. De woorden kan men verdeelen in *stof-* en *vormwoor-*den, dewijl sommige eene stof, een begrip uitdrukken, en andere daarentegen slechts een' vorm, eene betrekking aanduiden. *Boom* is b. v. een stof- of begripswoord, omdat wij bij het noemen van dit woord ons een bepaald ding kunnen voorstellen; *van* is slechts een vormwoord, daar het geene voorstelling van een ding bij ons verwekt.

§ 116. De eerste soort, de stofwoorden namelijk, bestaat uit:

a. woorden, die *den naam*, het wezen van een ding uitdrukken. Zoo is, b. v. *hond* de naam van het zoogdier, dat wij gewoon zijn aldus te noemen.

b. woorden, die niet den naam, maar eene *eigenschap* er van te kennen geven. *Wit* is b. v. de kleur van dezen hond; het drukt derhalve een' toestand uit. Zegt men: De hond *loopt*, dan geeft *loopt* ook eenen toestand van *hond* te kennen.

Van daar dat er taalkundigen zijn, die de stofwoorden in *naam-* en *toestandswoorden* verdeelen.

§ 117. De toestandswoorden worden weder onderscheiden in zulke, die eenen *blijvenden*, en zulke, die eenen *tijdelijken* toestand te kennen geven. In het aangehaalde voorbeeld *de witte hond* is *wit* een toestandswoord, dat eenen duurzamen of blijvenden toestand te kennen geeft; want de hond zal wel zoolang wit blijven, als hij leeft. In het voorbeeld *de hond slaapt*, is *slapen* ook een toestandswoord, doch zulk een, dat den tijdelijken toestand uitdrukt; want in het volgende oogenblik kan de hond ontwaken. De gewone namen voor deze beide woordsoorten zijn: *bijvoegelijke naamwoorden* en *werkwoorden*.

§ 118. De verschillende vormwoorden in onze taal zijn:

a. Lidwoorden. Deze woordjes geven de meerdere of mindere bepaaldheid, den naamval en 't geslacht der zelfstandige naamwoorden te kennen.

b. Telwoorden. Deze woorden dienen, om het begrip van getal of hoeveelheid te kennen te geven, en alzoo de betrekking der stoffen ten opzichte der hoeveelheid tot de eenheid aan te duiden.

c. Voornaamwoorden. Deze zijn deels zelfstandig, deels bijvoegelijk. De zelfstandige voornaamwoorden zoude men onder de stofwoorden kunnen rangschikken, dewijl zij als plaatsvervangers voor de zelfst. naamw. gebruikt worden. De bijvoegelijke voornaamwoorden dienen, om eene betrekking tusschen de begripwoorden te kennen te geven, 't zij van bezitting, van ondervraging of van wederkeerigheid.

d. Bijwoorden. Sommige dezer kan men onder de stofwoorden, andere onder de vormwoorden rangschikken. Zij behooren meest tot de werkwoorden en geven het *hoe* der werking te kennen.

e. Voorzetsels. Deze dienen, om even als de voegwoorden tusschen de volzinnen, de onderscheidene betrekkingen tusschen de begrippen uit te drukken.

f. Voegwoorden. Zij dienen, om de betrekking tusschen de onderscheidene zinnen te kennen te geven, 't zij van verklaring, redegeving, enz.

§ 119. Buiten de genoemde hebben wij nog ééne soort, die noch tot de stof- noch tot de vormwoorden behoort. Het zijn de *tusschenwerpsels*. Dit zijn gevoelsuitdrukkingen, natuurkreten, die men eigenlijk als geene woorden kan beschouwen.

§ 120. Men verdeelt de woorden ook wel in *veranderlijke* en *onveranderlijke* woorden, en deze verdeling rust op den vorm, waarin zij voorkomen. Sommige woorden komen altijd in dezelfde gedaante ons voor oogen, andere daarentegen komen nu eens in deze, dan weer in die gedaante voor. Die vormverandering der woorden drukt soms de verschillende betrekking uit, waarin zij tot andere woorden staan, zooals dit bij de naamwoorden het geval is, soms den meerderen of minderen graad der hoedanigheden, door bijvoegelijke woorden uitgedrukt, terwijl de vorm-

verandering der werkwoorden eene wijziging van tijd, wijze en persoon uitdrukt.

§ 121. *Vormverandering der zelfstandige naamwoorden.*

1. *Vormverandering naar het getal:*

boek	wordt in het meervoud	boeken,
tafel	„ „ „ „	tafels,
hoogte	„ „ „ „	hoogten,
kind	„ „ „ „	kinderen.

2. *Vormverandering naar de betrekking, waarin zij tot andere woorden staan, of zooals gewoonlijk gezegd wordt, naar de naamvallen:*

a. *Mannelijk Geslacht.*

Enkelvoud

Meervoud.

1ste naamval	de vader . .	de vaders,
2de „	des vaders . .	der vaders.
3de „	den vader . .	de of den vaders,
4de „	den vader . .	de vaders.

b. *Vrouwelijk Geslacht*

Enkelvoud

Meervoud:

1ste naamval	de moeder . .	de moeders,
2de „	der moeder . .	der moeders,
3de „	de of der moeder	de of der moeders
4de „	de moeder . .	de moeders

c. *Onzijdig Geslacht.*

Enkelvoud

Meervoud.

1ste naamval	het kind . .	de kinderen,
2de „	des kinds . .	der kinderen,
3de „	het kind . .	de of den kinderen,
4de „	het kind . .	de kinderen.

§ 122. *Vormverandering der bijvoegelijke naamwoorden en van eenige bijwoorden naar de trappen van vergelijking.*

zwart, zwarter, zwartst.

snel, sneller, snelst.

§ 123. *Formverandering der werkwoorden.*

1. *Formverandering naar de wijze.*

- a. *Onbepaalde wijze* . . . . . geven.
 b. *Aantoonende wijze* . . . . . geven, gaven, gegeven, zullen geven, zouden geven,
 c. *Gebiedende wijze* . . . . . geef.
 d. *Aanvoegende wijze* . . . . . geve, gave, gegeven hebbe, gegeven hadde.

2. *Formverandering naar den tijd.*

- a. *Tegenwoordige tijd* . . . . . geef, geve,
 b. *Onvolmaakt verl. tijd* . . . . . gaf, gave.
 c. *Volm. verl. tijd* . . . . . heb gegeven, gegeven hebbe.
 d. *Meer dan volm. verl. tijd* had gegeven, gegeven hadde.
 e. *Eerste toekomstige tijd* . . . zal geven,
 f. *Tweede toekomstige tijd* . . . zal gegeven hebben,
 g. *Eerste voorwaardelijke tijd* . . . zou geven,
 h. *Tweede voorwaardelijke tijd* . . . zou gegeven hebben.

3. *Formverandering naar den persoon.*

Enkelvoud.

1ste *Persoon*: ik geef, gaf, heb gegeven, had gegeven, zou gegeven hebben; dat ik geve, gave, gegeven hebbe, gegeven hadde.

2de *Persoon*: gij geeft, gaaft, hebt gegeven, hadt gegeven, zult geven, zult gegeven hebben, zoudt geven, zoudt gegeven hebben; dat gij gevet, gavet, gegeven hebbet, gegeven haddet.

3de *Persoon*: hij geeft, gaf, heeft gegeven, had gegeven, zal geven, zal gegeven hebben, zou geven, zou gegeven hebben, dat hij geve, dat hij gave, dat hij gegeven hebbe, dat hij gegeven hadde.

Meervoud.

1ste *Persoon*: wij geven, gaven, hebben gegeven, hadden gegeven, zullen geven, zullen gegeven hebben, zouden geven,

zouden gegeven hebben; dat wij *geven*, *gaven*, gegeven hebben, gegeven hadden.

2de *Persoon*: even als in 't enkelvoud.

3de *Persoon*: zij *geven*, en verder, zooals in 't meervoud van den 1sten persoon.

§ 124. De woorden, die vormverandering kunnen ondergaan, zijn: de lidwoorden, de naamwoorden en hunne plaatsvervangers, de toestandswoorden, benevens al de als zelfstandig gebruikte voornaamwoorden, de telwoorden en sommige bijwoorden. De overige woorden zijn onveranderlijk.

TWEEDE HOOFDSTUK.

REDEDEELEN.

---

§ 125. Naar de verschillende beteekenis der woorden en het onderscheiden gebruik, dat men er van maakt, heeft men tien woordsoorten aangenomen, die met *rededeelen* noemt.

- § 126. Zij zijn de volgende:
- a. *Zelfstandige Naamwoorden.*
  - b. *Lidwoorden.*
  - c. *Bijvoegelijke Naamwoorden.*
  - d. *Telwoorden,*
  - e. *Voornaamwoorden.*
  - f. *Werkwoorden.*
  - g. *Bijwoorden.*
  - h. *Voorzetsels.*
  - i. *Voegwoorden.*
  - k. *Tusschenwerpsels.*

De *Deelwoorden* behooren òf tot de bijvoegelijke naamwoorden òf tot de werkwoorden.

A. Zelfstandige Naamwoorden.

§ 127. Zelfstandige Naamwoorden zijn de namen van *personen*, *voorwerpen* en *zaken*; woorden, die de namen der bestaande d. i. stoffelijke voorwerpen of der als zoodanig gedachte zaken of begrippen uitdrukken.

§ 128. Men kan ze verdeelen in twee hoofdsoorten, als:

- a. *zamenvattende zelfstandige naamwoorden (concreten),* en
- b. *namen van afgetrokken denkbeelden (abstracten).*

§ 129. Deze verdeling rust op de twee verschillende soorten

van zelfstandigheden, die door de zelfstandige naamwoorden uitgedrukt worden. Eene zelfstandigheid kan bestaan als een stoffelijk voorwerp, dat door de zinnen kan waargenomen worden, zoo als: *een man, Willem, een hond, eene tafel, een bosch, zilver*, enz. Deze zelfstandige naamwoorden noemt men *zamenvattende (concrete)*.

§ 130. Merkt men aan die zinnelijk waar te nemen voorwerpen zekere eigenschappen en werkingen op, en zondert men in zijnen geest die toestanden van de voorwerpen zelve af, om ze als zelfstandigheden te beschouwen, dan heeft men geene werkelijk bestaande dingen, die men door de zinnen kan waarnemen, maar denkbeelden, afgetrokken als 't ware van de voorwerpen, waarmede zij vereenigd waren. Zoo kan men van een deugdzaam mensch het afgetrokken denkbeeld *deugd* verkrijgen, en op dezelfde wijze zijn de woorden: *trouw, eerlijkheid, ongeloof, dood, begin, leven*, enz. ontstaan, welke allen onder de klasse der *abstracten* moeten gerangschikt worden.

§ 131. De *zamenvattende zelfst. nw.* kunnen redelijke wezens te kennen geven, maar zij drukken ook voorwerpen uit, die geene zelfbewustheid bezitten. De redelijke wezens noemt men personen, de andere voorwerpen geeft men den naam van zaken, en van daar de onderscheiding der zelfstandige naamwoorden in *persoons- en zaaknamen*. *Vader, jongen, bakker, voogd, Willem, Maria* zijn dus persoonsnamen. Sommigen rekenen ook wel de namen der dieren tot deze klasse van zelfstandige naamwoorden, doch eigenlijk behooren zij er niet onder gerekend te worden, daar dieren geen personen zijn.

§ 132. De *zaaknamen* kunnen enkele voorwerpen uitdrukken, als: *koe, lepel, pet*; of zij kunnen als *stofnamen* voorkomen, als *goud, steen, water, lucht*, enz; of zij kunnen vele personen of voorwerpen als vereenigd voorstellen en worden dan *verzamelwoorden (collectieven)* genoemd, als: *volk, leger, gepeupel, bosch, gebergte*, enz.

§ 133. De *zamenvattende zelfst. nw.* onderscheidt men in *eigennamen* en *soortnamen*.

§ 134. Eigennamen zijn die, waardoor een enkel voorwerp

van alle andere voorwerpen der zelfde soort onderscheiden wordt; b. v. *Jakob, Vesuvius, Parijs, de Zaan*, enz.

§ 135. De *soortnamen* of *gemeene* zelfst. nw. geven eene geheele soort van personen of dingen te kennen, zoo als: *timmerman, tafel, pen, vogel, salade*, enz.

§ 136. De namen van afgetrokkene denkbeelden, die allen tot de gemeene zelfst. nw. behooren, kan men in de volgende vier klassen verdeelen:

a. die, welke het *uitwerksel* of het *gevolg eener werking* te kennen geven, als *klap, sprong, houw*, enz.

b. die, welke *toestanden* uitdrukken, waaraan het denkbeeld verbonden is van eene kortere of langere voortdoring, als *vlugt, vrees, slaap*, enz.

c. die, welke *blijvende hoedanigheden* der voorwerpen aanduiden, als *diepte, breedte, vroomheid, gehoorzaamheid*, enz.

d. die, welke eigenlijk geene zelfstandigheden zijn, maar dit worden, doordat er een' zelfstandigen vorm aan gegeven wordt; b. v. het *ware, goede en schoone*, het *schrijven en teekenen*, het *ja en neen*, het *ach en wee*, het *waarom*, het *leve de koning*, enz.

§ 137. De zelfstandige naamwoorden merkt men als stamwoorden aan, wanneer hunne afleiding duister is of in zooverre ontbreekt, dat men aan hunnen vorm niets kan opmerken, waaruit het blijkt, dat zij van andere woorden zijn afgeleid, als *pen, boek, hut*, enz.

§ 138. Afgeleide zelfstandige naamwoorden worden door voor- en achtervoegsels van werkwoorden en bijvoegelijke naamwoorden gevormd, als: *gestommel, ondoordringbaarheid, wanhoop, snuiter, hoogte*, enz. Ook vormt men soms afgeleide zelfstandige naamwoorden door klankverandering van den wortel der werkwoorden, als: *zang* van *zingen*, *sprong* van *springen*, *boog* van *buigen*, *dronk* en *drank* van *drinken*, enz.

§ 139. De afgeleide zelfst. nw., die stofnamen uitdrukken, worden gevormd door de achtervoegsels *sem, sel, el, ling, in*, zoo als blijkt uit de woorden, *alsem, bliksem, brouwsel, baksel, deksel, tempel, druppel, dorpel, leerling, kweekeling, vorstin, tijgerin*, enz. Andere, zoo als *er, ster, aar, aan, ees*, dienen

om persoonsnamen te vormen, b. v. *looper*, *naaister*, *handelaar*, *Indiaan*, *Chinees*, enz.

§ 140. Afgetrokkene zelfstandige naamwoorden (*abstracten*) worden vooral gevormd door de uitgangen *ing*, *ij*, *heid*, *nis*, *schap*, *te* en *dom*, zoo als blijkt uit de woorden: *matiging*, *onthouding*, *huichelarij*, *maatschappij*, *goedheid*, *waarheid*, *hindernis*, *gedachtenis*, *diepte*, *gedachte*, *eigenschap*, *vriendschap*, *rijkdom*, *adeldom*, enz.

§ 141. Zoogenoemde *verkleinde* zelfst. nw. worden gevormd door achtervoeging van *je*, *tje* en *pje*, soms met verdubbeling van den laatsten medeklinker, als: *kraagje*, *Jantje*, *bloempje*, *kannetje*, *krammetje*, enz.

§ 142. *Zamengestelde* zelfstandige naamwoorden zijn die, welke uit twee of meer woorden bestaan. Zij ontstaan op verschillende wijzen, en wel door verbinding van:

a. zelfstandige naamw. met zelfstandige naamwoorden, als *appelboom*, *huisvriend*, *boekenkast*, *vaderlandsliefde*, enz.

b. zelfstandige naamw. met bijvoegelijke naamwoorden, als *grootvader*, *hoogmoed*, enz.

c. zelfst. naamw. met telwoorden, als *tweedragt*, *tienman*, enz.

d. zelfstandige naamw. met voornaamwoorden, als *zelfbedrog*, *eigenliefde*, enz.

e. zelfstandige naamw. met werkwoorden, als *loopgraven*, *schrijfboek*, enz.

f. zelfstandige naamw. met voorzetsels, als *afgrond*, *naijver*, *intogt*, *uitgave*, enz.

g. zelfstandige naamw. met bijwoorden, als *welvaart*, enz.

h. den wortel eens werkwoords met een ander woord, als *deugniet*, *vraagal*, *slokop*.

§ 143. Het opmerken van het onderscheiden geslacht bij de levende natuurwezens heeft tot de geslachtsonderscheiding der zelfstandige naamwoorden aanleiding gegeven. Wanneer men toch over de voorwerpen sprak, moest men volstrekt eene onderscheiding voor de beide geslachten in acht nemen, opdat de hoorder weten kon, of men over een' man, dan wel over eene vrouw sprak. Zoo kwam men tot het onderscheid van *mannelijk* en *vrouwelijk* geslacht.

§ 144 Van de levende voorwerpen ging men over tot de levenlooze, van welke men kenmerken ging zoeken, om te bepalen, of zij meer naar het forsche mannelijke, dan wel naar het zwakkere vrouwelijke overhielden. Kon men niet aan die eigenschappen opmerken, of zij meer naar kracht, ruwheid en sterkte, dan wel naar schoonheid, zachtheid en liefelijkheid geleken, dan gaf men hun geen mannelijk of vrouwelijk geslacht, maar dan werd hun een derde geslacht, *het onzijdige* toegekend. Eerst naderhand, toen men eene eigenlijke *taalkunde* begon te vormen, kwam men er toe, om den etymologischen vorm bij de geslachtsbepaling in acht te nemen.

§ 145. Dat het onzijdig geslacht later ontstaan is dan 't mannelijk en vrouwelijk geslacht blijkt, als men onze oude schrijvers nagaat, waar men voor de onzijdige woorden, *het oog*, *het uur*, b. v. *de ooge*, *de ure* gebezigd vindt, ten bewijze dus, dat zij die woorden vrouwelijk gebruikten. Later eerst heeft men ze het onzijdig geslacht toegekend. Een ander bewijs voor het later ontstaan van het onzijdig geslacht kan men bij de verbuiging opmerken. Men ontdekt dan, dat de zelfstandige naamwoorden van het onzijdig geslacht volstrekt geene eigene vormverandering hebben, maar zich met die van het mannelijk geslacht moeten behelpen. „Ook in het Gothisch hadden die woorden geene onderscheidene vormverandering,” zegt Dr. Brill.

§ 146. Bilderdijk wil vooral in de taalkundige afleiding en vorming der woorden zelve den grond voor de bepaling der geslachten vinden. Zoo zegt deze taalgeleerde ergens: „'t Gene het woord maakt tot hetgene het is, 't gene het vormt en wijzigt, geeft er ook te gelijker tijd het geslacht aan,” enz. En op eene andere plaats: „Het woord moge mannelijk of vrouwelijk zijn, het krijgt deze hoedanigheid niet van het voorwerp, dat er door aangeduid wordt, maar uit onzen geest, die het vormt en voortbrengt.”

§ 147. Naar de twee beginselen, die men bij de geslachtsonderscheiding gevolgd heeft, *de beteekenis der woorden* en *den etymologischen vorm* heeft men verschillende regels verkregen voor de bepaling der geslachten.

§ 148. De regels voor het geslacht der zelfstandige naam-

woorden, als een gevolg van de toepassing van 't eerste beginsel, de beteekenis der woorden, zijn de volgende:

a. Voor 't mannelijk geslacht:

1. de namen van mannelijke personen, als *Hendrik, koopman, vader, tuinman*, enz.

2. de namen van mannelijke dieren, als *hengst, kater, ram*, enz.

3. de namen van groote en sterke dieren, als *leeuw, olifant, snoek, adelaar*, enz.

4. de namen van bijzondere steenen, als *agaat, smaragd, diamant, vloer(steen)*, enz.

5. de namen van boomen, als *beuk, eik, wilg, palm*, enz.

6. de namen van enkele bergen, als *Hekla, Drachenfels, Mont Everest*, enz.

7. de namen van rivieren (in de beteekenis van *stroom*), als: *Rijn, Mississippi, IJssel*, enz.

b. Voor 't vrouwelijk geslacht:

1. de namen van vrouwelijke personen, als *Cornelia, nicht, Minerva, naaister*, enz.

2. de namen van vrouwelijke dieren, als *merrie, koe, kat*, enz.

3. de namen van zwakke en kleine dieren, als *muis, mug, musch, rups*, enz.

4. de namen van heesters of kleine zwakke boomen, als *bloem, madelief, braam, druif*, enz.

5. de namen van rivieren (in de beteekenis van *beek*), als *Lek, A, Hunze, Eems*, enz.

6. de namen van schepen: *de Hoop, de Maria, de Admiraal de Ruyter*, enz.

7. de namen der letters en cijfers: *de a, de negen*, enz.

c. Voor 't onzijdig geslacht:

1. de soortnamen van dieren, die voor het mannetje en wijfje elk een' verschillenden naam hebben, als *rund, schaap, konijn*, enz.

2. de namen van jongen van dieren, als *kalf, kieken, veulen*, enz.

3. de verkleinwoorden, als *vrouwtje*, *maagdelijn*, *boompje*, *kindeken*, enz. (1)

4. de stofnamen, als *meel*, *wijn*, *brood*, *geld*, *hout*, enz.

5. de namen van landen, steden, en dorpen, als *het heden-daagsche Frankrijk*, *het jonge Nederland*, *het groote Londen*, *het woelige Amsterdam*, *het welgelegene Bloemendaal*, enz.

§ 149. De volgende regels voor de toekenning der geslachten zijn ontstaan uit het tweede beginsel, den etymologischen vorm der zelfstandige naamwoorden:

a. Voor 't mannelijk geslacht:

1. de meeste *stammen* der werkwoorden met eene *abstracte* beteekenis, d. i. die de *werking* of *handeling* beteekenen, als *strijd*, *wensch*, *stand*, *twist*, *sprong*, enz.

2. de woorden, die op *er* uitgaan, als *looper*, *akker*, *stamper*, *snijder*, enz.

3. die op *el* uitgaan, als *hagel*, *schedel*, *handel*, enz.

4. die op *em* of *m* eindigen, als *adem*, *bezem*, *helm*, *halm*, *galn*, *worm*, enz.

5. die op *ling* uitgaan, als *vingerling*, *zilverling*, enz.

6. de woorden, die op *dom* eindigen en een' staat of toestand beduiden, als *rijkdom*, *ouderdom*, enz.

b. Voor 't vrouwelijk geslacht:

1. de *stammen* der werkwoorden met eene *concrete* beteekenis, d. i. die *voorwerpen* te kennen geven, als *boog*, *band*, *burgt*, enz.

2. de woorden, die op *t* en *te* uitgaan, als *biecht*, *buurt*, *bult*, *magt*, *geboorte*, *belofte*, *gestalte*, enz.

3. vele woorden die op *d* en *de* uitgaan, als: *deugd*, *liefde*, *daad*, *weelde*, enz.

---

(1) De uitgang *je* waardoor men verkleinwoorden vormt, is volgens *Bilderdijk* afkomstig van het oude *kijn* of *gijn*, dat eigenlijk niets anders is, dan ons tegenwoordige *ing*, welk achtervoegsel weder zijnen oorsprong verschuldigd is aan *ige*, dat in vroegeren tijd eene gelijkheid beteekende. Zoo kwam van 't woord *man*, *mannige*, *mannekijn*, *mannelje*, d. i. *wel naar eenen man gelijkende*, doch *iets jonger, kleiner of minder zijnde*, *hetzij in daden of persoon*.

4. de woorden die op *s* en *se* uitgaan, als *kaars*, *zeis*, *smidse*, *sekse*, enz.

5. de woorden van werkwoorden afgeleid met achtervoeging van *st*, als *winst*, *gunst*, *kunst*, enz.

6. alle woorden, die van werkwoorden afgeleid op *ing* uitgaan, als *roeping*, *wandeling*, *vorming*, enz.

7. de woorden, die op *nis* uitgaan, als *getuigenis*, *behoudenis*, *belijdenis*, enz.

8. de woorden, die op *schap* eindigen, als *rekenschap*, *blijdschap*, *vriendschap*, enz.

9. alle woorden, die op *heid* uitgaan, als *vrolijkheid*, *vriendelijkheid*, *waarheid*, enz.

10. de woorden, die op *ij* uitgaan, en niet met het voorvoegsel *ge* van werkwoorden gemaakt zijn, als *maatschappij*, *burgerij*, *heerschappij*, enz.

c. Voor 't onzijdig geslacht.

1. eenige *stammen* van werkwoorden, verbonden met een voorzetsel, als *onderhoud*, *overleg*, *verval*, enz.

2. de *onbepaalde wijs der werkwoorden*, zelfstandig gebezigd, als *schrijven*, *lezen*, enz.

3. *bijvoegelijke naamwoorden* zelfstandig gebruikt, als *het ware*, *het schoone*, *het ruim*, enz.

4. alle andere woorden, oorspronkelijk geene zelfstandige naamwoorden, als zoodanig gebezigd, als *het mijne*, *het duizend*, *het hoe*, *het wee*, enz.

5. eenige, die op *sel* uitgaan, als *schepsel*. *stijfsel*, *deksel*, enz.

6. de woorden, die op *dom* uitgaan en eene verzameling te kennen geven, als *heidendom*, *menschdom*, enz.

7. eenige, die op *schap* uitgaan, als *koningschap*, *gezelschap*, enz.

§ 150 De zamengestelde zelfstandige naamwoorden hebben het geslacht van het laatste woord, daar dit meestal het hoofd-denkebeeld uitdrukt. Uitgezonderd zijn: *oogenblik* (oogengeblik), *huisraad* (huisgeraad) en *kerkhof* die onzijdig zijn, hoewel *blik*, *raad* en *hof* mannelijk zijn, *lidmaat*, *booswicht*, *vrouwspersoon* en

mankop (plantnaam), die ieder ook een ander geslacht dan de laatste woorden op zich zelve hebben.

§ 151. *Gemeenslachtige* zelfstandige naamwoorden zijn zulke, die, al naar dat zij een' mannelijken of vrouwelijken persoon beteekenen, het mannelijk of vrouwelijk geslacht verkrijgen. Zoodanige zijn de zelfstandige naamwoorden,

1. die op *ling* uitgaan, als: *vondeling*, *lieveling*, *gunsteling*, *leerling*, *kweekeling*, enz.

2. die op *genoot* eindigen, als: *echtgenoot*, *deelgenoot*, *togtgenoot*, enz. Ook de woorden *bode*, *erfgenaam* en *gids* behooren tot de gemeenslachtige zelfstandige naamwoorden.

§ 152. *Zelfslachtige* zelfstandige naamwoorden, ook wel *gelijkslachtige* geheeten, zijn dezulke, die één geslacht bezitten en dit behouden, hoewel zij voor mannelijke en vrouwelijk voorwerpen beide gebezigd worden. Zoo zijn mannelijk: *arend*, *struis*, *wil*, *haai*, *valk*, *luipaard*, *kabeljaauw*, *kameel*, enz, terwijl de zelfslachtige zelfstandige naamwoorden *muis*, *kraai*, *wezel*, *rups*, *vlieg*, *mot*, *mug*, *slak*, *wesp*, enz. van het vrouwelijk geslacht zijn. Van eenen wijfjesarend sprekende, zal men b. v. niet mogen zeggen: De arend beschermde *hare* jongen in *haar* nest; maar *zijne* jongen in *zijn* nest.

§ 153. Wanneer men één enkel voorwerp of eene onbepaalde hoeveelheid, als een geheel gedacht, door een zelfstandig naamwoord te kennen geeft, is dit *enkelvoudig*, b. v. een *mes*, *eene pen*, *een volk*, *zilver*, *aarde*, *vuur*, enz.

Wanneer echter meer dan één enkel voorwerp van dezelfde soort wordt uitgedrukt, dan is het zelfstandig naamwoord *meervoudig*, b. v. *messeu*, *tafels*, *kinderen*, enz.

§ 154 Om het meervoud te vormen, bezigt men den sterken buigingsuitgang *s* en de zwakke uitgangen *n* en *en*, terwijl men soms ook gebruik maakt van den verlengden uitgang *ers* of *eren*.

§ 155. De *s* wordt gebruikt, om meervoudig te maken de woorden die op *el*, *em*, *er*, *en* en *je* eindigen, als *lepels*, *hoepels*, *bodems*, *bakkers*, *horens*, *tuintjes*, enz.

§ 156. De *n* wordt als meervoudsuitgang gebezigd acht

de woorden, die op eene toonlooze *e* eindigen, als *vlakten*, *hoogten*, *gestoelten*, enz.

§ 157. De *en* bezigt men achter zulke zelfstandige naamwoorden, die in het enkelvoud uitgaan op *d*, *g*, *f*, *l*, *s*, *n*, *k*, *m*, b. v. *dooden*, *muggen*, *hoven*, *hollen*, *messen*, *muizen*, *pannen*, *hokken*, *kammen*, enz.

§ 158. Achter sommige dezer woorden wordt de slotmedeklinker van het enkelvoudige woord verdubbeld; bij andere wordt de scherpe slotmedeklinker door eenen zachteren vervangen. De zelfstandige naamwoorden, op *i* eindigende, nemen voor het meervoud eene *j* als overgangletters aan, b. v. *kraai* *kraaijen*, *lei*, *leijen*, *bui*, *buijen*, *boei*, *boeijen*. Ook wordt *koe*, *koeijen*; *vloo*, *vloojen*; *bosch*, *bosschen*; enz.

§ 159. Er zijn zelfstandige naamwoorden, welke eenen verschillenden meervoudsvorm hebben naar de onderscheidene beteekenis, die zij verkrijgen. Zoo heeft het woord vader den meervoudsuitgang *en*, wanneer het de beteekenis van voorouders heeft, als: Onze *vaderen* streden tachtig jaren lang tegen 't magtige Spanje. Wil men de gewone beteekenis aanduiden, dan voegt men er eene *s* achter, als: Onze *vaders* zijn stadgenooten. Zoo is het woord *hemels* het meervoud van *hemel* van een ledikant, terwijl *hemelen* bovenaardsche gewesten beteekent. *Bladen* is het meervoud van een blad van een boek, terwijl *bladeren* 't meervoud van een boomblad is. Zoo zegt men ook de *kleederen* (het goed, waarmede wij ons kleeden) en de *kleeden* (die op den vloer liggen).

§ 160. Eenige zelfstandige naamwoorden zijn uit hunnen aard niet vatbaar, om een enkel- of meervoud uit te drukken, daar iu die zelfstandige naamwoorden een algemeen denkbeeld opgesloten ligt; zij worden alleen in het enkelvoud gebezigd. Tot deze behooren:

1. de *stofnamen*, als *ijzer*, *lood*, *hout*, *wijn*, *suiker*, enz.

2. de *verzamelwoorden*, als *gevogelte*, *gebeente*, *Heiden-
dom*, enz.

3. de namen van *afgetrokkene denkbeelden*, als *gehoorzaamheid*, *hoop*, *liefde*, enz.

4. de *oneigenlijke zelfstandige naamwoorden*, als *het leeren, het spelen, het ja*, enz.

5. zelfstandige naamwoorden, die uit den wortel van een werkwoord met het voorvoegsel *ge* zijn ontstaan, als *het geloop, het geroep, het gekerm*, enz.

6. zelfstandige naamwoorden, waarvan men geen meervoud denken kan, als *natuur, heelal, uitspannel*, enz.

7. de *eigennamen*, ten zij deze oneigenlijk gebezigd worden. Wanneer men zegt: „De *Trompen* en de *Ruiters* leven nog. De *Alexanders* onzer eeuw, de *Nero* van Spanje, de *Cicero's* van Nederland,” dan geeft men aan de eigene zelfstandige naamwoorden eene oneigenlijke en algemeene beteekenis.

§ 161. Sommige zelfstandige naamwoorden, als *lieden, gebroeders, inkomsten, hersenen*, enz. worden alleen in het meervoud gebezigd, dewijl er geen enkelvoud van bestaat.

§ 162. Door de *verbuiging* der zelfstandige naamwoorden, verstaat men de veranderingen, die zij ondergaan ten gevolge van het aanwijzen van de verschillende betrekkingen der naamwoorden. Deze verschillende vormen noemt men de *naamvallen*.

§ 163. Een zelfstandig naamwoord staat in den *eersten naamval*, wanneer het voorkomt

1. als *onderwerp* in een' zin, b. v. *De mensch* is sterfelijk.

2. als *gezegde*, b. v. De roos is *eene bloem*. De jas is *een kleedingstuk*.

3. als *bijstelling*, b. v. Jan, *de oudste broeder*, heeft het mij gegeven.

4. achter de werkwoorden *blijven, schijnen, heeten* en *worden* b. v. Pieter blijft *een domoor*. Hij schijnt *een vreemdeling* te zijn, Zijn broeder heet *Johannes* en wordt *een onderwijzer*.

§ 164. Een zelfstandig naamwoord staat in den *tweeden naamval* wanneer de betrekking van *bezitter* of *eigenaar* uitgedrukt is door verbuiging met weglating van het voorzetsel *van*. De goedheid *des vaders* is groot. De platen en teekeningen *mijns broeders* zijn fraai.

Dat de *s* in ouden tijd zoowel voor den tweeden naamval der mannelijke als vrouwelijke woorden gebezigd werd, blijkt uit

sommige gevallen, waarin de *s* thans nog bij vrouwelijke woorden in den tweeden naamval voorkomt, als *Maria's* lot, *Rika's* geboortedag, enz.

§ 165. Een zelfstandig naamwoord staat in den *derden naamval*, wanneer het als *doel* der handeling bij een werkwoord of bijvoegelijk naamwoord voorkomt, met weglating van de voorzetsels *aan* of *voor*. De derde naamval duidt dus een' persoon aan, wien iets gegeven, aangeboden of ontnomen wordt of die als gelijk of ongelijk aan iets anders voorgesteld wordt. In de volgende volzinnen komen werkwoorden voor die een zelfstandig naamwoord in den derden naamval bij zich verkrijgen. Hij vraagt *den jongen*, hoe oud hij is. God gaf *den mensch* eene redelijke ziel. Ik leen *mijnen broeder* dat boek. Hij verkoopt *de (der) vrouw* eenen hoed. Jan zegt *den knecht*, dat hij zijne dienst verlaten moet. Hij koopt *zijn' zoon* een boek. Van de in deze volzinnen voorkomende werkwoorden *vragen*, *geven*, *leenen*, *verkoopen*, *zeggen* en *koopen*, zegt men dat zij eenen derden naamval kunnen beheerschen. Dat ook bijvoegelijke naamwoorden den derden naamval kunnen beheerschen blijkt uit deze voorbeelden:

schuldig. Zij zijn *den volke* schuldig.

aangenaam. Het is *der moeder* aangenaam.

bekend. Hij is *den meester* bekend, als een oppassende jongen.

dankbaar. Hij is *hem* altijd dankbaar.

onbekend. Het is *hem* onbekend.

gelijk. Hij is in alles *zijn' Vader* gelijk.

§ 166. Een zelfstandig naamwoord staat in den vierden naamval,

1°. wanneer het als voorwerp der handeling voorkomt, b. v. Hij ziet *den broeder*. Hij straft *dien jongen*. Jan haalt *zijnne neef* af.

2°. als het een voorzetsel voor zich heeft, b. v. De paarden *in dien stal* behooren *aan den Heer van Dam*; hij heeft ze *op de jaarmarkt* te B. gekocht.

§ 167. Wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden als lijksoortige leden in een samengetrokken voorstel voorkomen, i. met andere woorden, als zij beide onderwerpen, voorwer-

pen, gezegden of bepalingen zijn, staan zij in eene *gelijke betrekking* en hebben dan ook denzelfden naamval. Voorbeelden van deze gevallen zijn:

De Ruiter en *Tromp* waren groote zeehelden. De kleur der *Europeanen* en *Afrikanen* verschilt veel van elkander. Wij zijn *den Koning* en *de (der) wetten* gehoorzaamheid verschuldigd. Mijn oom is *voogd* en *neef* van hem.

§ 168. De *bijstelling* staat met het zelfstandig naamwoord, waarop het betrekking heeft, in denzelfden naamval, b. v. Ik dacht aan Frederik, *den vriend* van mijnen broeder.

§ 169. Wanneer meer zelfstandige naamwoorden als bijstelling in den tweeden naamval staan, wordt het laatste zelfstandig naamwoord verbogen, b. v. *Prins Willem's* dood. Deze twee zelfstandige naamwoorden worden hier als één denkbeeld beschouwd, en dus ondergaat ook het laatste alleen verbuiging. Komt er echter een lidwoord voor, dan worden beide zelfstandige naamwoorden verbogen, b. v.: *des Prinsen Willems* dood.

§ 170. Het eene zelfstandige naamwoord kan het andere in zijne beteekenis bepalen en wordt dan gezegd daarmede in *ongelijke betrekking* te staan. De verbinding van het bepalende zelfstandige n. w. met het bepaald wordende kan op drieërlei wijze plaats hebben: 1° door verbuiging, 2° door middel van het voorzetsel *van* of een ander voorzetsel, 3° door het laatste woord onveranderd te laten.

§ 171. Bij de verbinding door middel van den tweeden naamval valt op te merken, dat het bepalende zelfstand. naamwoord soms *vóór*, soms *achter* het bepaald wordende kan komen, b. v. *Magdalena's* lot. *Willem's* schrijfboek. De snelheid *des tijds*. De waarde *der wetenschappen*. Niet altijd kan men den tweeden naamval naar willekeur *vóór* of *achter* plaatsen; men kan zeggen: *des konings soldaten* en *de soldaten* des konings, maar niet in plaats van *de soldaten* des regiments, *des regiments soldaten*; omdat de soldaten zelve het regiment zamenstellen en ieder er een deel van uitmaakt.

§ 172. In de volgende voorbeelden geschiedt de verbinding door middel van het voorzetsel *van*: *Het bijgeloof van vroegere*

eeuwen heerscht nu niet meer. Hij is een man van eer. (1) Uit de volgende voorbeelden blijkt, dat behalve het voorzetsel *van*, ook andere voorzetsels de bepalende en bepaald wordende zelfstandige naamwoorden met elkander kunnen verbinden: *Vertrouwen op den Heer, geloof in Christus, gevoel voor het schoone, liefde tot het vaderland.* Eigenlijk ligt de betrekking in deze gevallen niet in het voorzetsel, maar in een werkwoord, dat verzwegen is: *Vertrouwen op den Heer te stellen, geloof in Christus te bezitten, gevoel voor het schoone te hebben, liefde tot het vaderland te gevoelen.*

§ 173. De verbinding van twee zelfstandige naamwoorden in ongelijke betrekking heeft ook plaats in: *een bos hout. een span ossen, een stuk koek*, enz., waarbij het laatste woord onveranderd blijft.

§ 174. Men spreekt en schrijft *Maria's boek, 's werelds ondergang* en maakt hier dus gebruik van het buigingsteeken voor den tweeden naamval van het mannelijk geslacht, hoewel de woorden *Maria* en *wereld* toch vrouwelijk zijn. De oorzaak hiervan is deze: De *s* was vroeger het algemeene teeken van den tweeden naamval en men gebruikte dezen buigingsuitgang toen zoowel bij vrouwelijke als bij mannelijke woorden. *Maria's boek* wil zooveel zeggen als *het boek van Maria* of *Maria haar boek*, hetwelk verkort wordende wel eens uitgesproken wordt als *Maria der boek*. In de uitspraak wordt dus wel gebruik gemaakt van de vrouwelijke buigingsletter *r*, doch men schrijve dit niet, dewijl de schrijfwijze *Maria's boek* ook, wat de weluidendheid aangaat, de voorkeur verdient. Even zoo is het gelegen met *'s werelds ondergang* en meer van die gevallen.

§ 175. Volgens Weiland is het om het even, of men schrijft *de liefde des mans* of *de liefde van den man*. Sommige nieuwere taalkundigen beweren echter, dat hierin nog onderscheid

---

(1) In beide voorbeelden kan de betrekking, door *van* uitgedrukt, niet door verbuiging worden aangewezen, omdat deze betrekking niet die van eigenaar of bezitter is. Dit is ook het geval in: *een stuk vleesch van zes pond, een man van tachtig jaar, een beeld van steen, een kind van aanzienlijken huize, een Nederlander van geboorte*, enz.

bestaat. De schrijfwijze zonder voorzetsel duidt dan een oorzaak aan, die in het bepalende woord ligt en van dat woord uitgaat. De liefde *des mans* zou dus eene liefde wezen, die van den man uitgaat, b. v. tot zijne kinderen, zijne vrouw, enz. De liefde *van den man* zou echter eene andere beteekenis hebben, daar volgens hun gevoelen dit zooveel wil zeggen, als de liefde tot den man, die b. v. van zijne vrouw of kinderen uitgaat.

B. Lidwoorden.

§ 176. Lidwoorden zijn vormwoorden, die de meerdere of mindere bepaaldheid der zelfstandigheden te kennen geven.

§ 177. Zij worden vóór de zelfstandige naamwoorden gevoegd, waarmede zij als het ware één geheel uitmaken. Zij komen dus veel met de voorvoegsels overeen, doch zijn er van onderscheiden, doordien zij steeds een afzonderlijk woord uitmaken, en men tusschen de zelfstandige naamwoorden en lidwoorden ook andere woorden kan plaatsen, b. v. de *door iedereen geachte* vrouw.

§ 178, Lambertus ten Kate geeft het lidwoord den naam van *voorlid*, en vroeger werd het ook wel *ledeken* of *woordlid* genoemd, van welke laatste benaming waarschijnlijk door omzetting ons tegenwoordig *lidwoord* ontstaan is.

§ 179. Wat in onze taal door het lidwoord wordt uitgedrukt, wordt in andere talen door een' bijzonderen vorm van het zelfstandige naamwoord te kennen gegeven.

§ 180. Men verdeelt de lidwoorden in *bepalende* en *onbepalende* lidwoorden. De eerste soort geeft men ook wel den naam van *aanwijzende* of *bijzondere*, terwijl men de tweede soort dan *algemeene* noemt.

§ 181. Het algemeene lidwoord is *een*, dat voor het vrouwelijk geslacht *eene* wordt.

§ 182. Voor het mannelijk en vrouwelijk geslacht heeft men het bepalende lidwoord *de*, voor het onzijdige *het*. *De* is afgeleid van *die*, terwijl *het* waarschijnlijk van *det* of *dat* afstamt.

Volgens het gevoelen van den taalgeleerde Bilderdijk is *het* van het persoonlijk voornaamwoord *hij* afgeleid.

§ 183. Omtrent de uitspraak der lidwoorden valt op te merken, dat alle, 't zij bijzondere, 't zij algemeene, volstrekt *toonloos* zijn, tenzij ze van het klemtoonteekeu (') zijn voorzien.

§ 184. Die toonlooze uitspraak der lidwoorden heeft op de schrijfwijze van sommige taalgeleerden dezen invloed gehad, dat zij niet zullen schrijven: Ik heb *eenen* of *een'* grooten man gezien, maar: Ik heb *een* grooten man gezien. Zij gebruiken dan het weglatingsteeken niet, omdat men aan den veranderden vorm van het bijvoegelijk naamwoord reeds zien kan dat het woord *man* in den vierden naamval staat, en de schrijfwijze *eenen* of *een'* dus overtollig zou zijn. Andere taalkundigen, zoo als o. a. Dr. Nassau maken een veelvuldig gebruik van het verkorten der lidwoorden, en schrijven dus d'onderwijzer, 't huis, enz. (Men zij echter bij de verkortingen der lidwoorden bedacht op het juist plaatsen van 't weglatingsteeken; want tusschen t' huis en 't huis bestaat een groot onderscheid).

§ 185. Volgens Weiland moet men *een' man* in den derden of vierden naamval schrijven met het weglatingsteeken, en zoo lang deze taalkundige gevolgd wordt in de algemeene schrijfwijze, moet men hen niet navolgen, die dit teeken er niet bijvoegen.

§ 186. Het gebruik maken van verkortingen bij de lidwoorden bevordert de losheid van den stijl, vooral wanneer men die slepende staart van het lidwoord *eenen* weglaat. 't Is ook op de lidwoorden van toepassing, wat Bilderdijk van de woorden *mijnen*, *hunnen*, *zijnen* zong:

„Mij dunkt, dat *mijnen*, *zijnen*, *hunnen*,
 Is zeker maar een weddingschap;
 Of zou ik mij bedriegen kunnen,
 Men doet het immers voor de grap?
 Want wie zou de arme voornaamwoorden
 Zoo sterk met klatergoud omboorden,
 Te schittrend voor het knechtslivrei?
 Dat goetjen, kan men 't niet ontbeeren,
 Schuilt best in schaduw van zijn Heeren;
 En nooit voegt hun zoo'n luid geschrei.”

§ 187. De eigennamen ontvangen in den regel geen lidwoord voor zich behalve in de volgende gevallen:

a. wanneer zij de namen uitdrukken van rivieren, bergen en van sommige landstreken, b. v. *de Oder, de Garonne, de Libanon, de Mont Blanc, het Gooi, de Vendée*, enz.

b. wanneer zij als gemeene zelfstand. naamw. gebruikt worden met het doel, om daardoor personen aan te duiden, die in overeenstemming zijn of eene gelijkenis hebben met de eigennamen, die men bezigt, b. v. de *Cicero's* van onzen tijd voor: de *redenaars* van onzen tijd. De *Nero's* onzer dagen voor: de *wreed-aards* onzer dagen. Napoleon I. was de *Alexander* dezer eeuw voor: Napoleon I. was de *grootte veroveraar* dezer eeuw.

c. wanneer de eigennamen een bijvoegelijk naamwoord voor zich hebben, b. v. de *oude Nestor*, de *wreede Diocletianus*, het *oude Babylon*, het *bergachtige Zwitserland*.

d. wanneer het lidwoord als een deel van het eigen zelfstand. naamw. aangemerkt wordt, b. v. *de Lek, de Helder, de Lemmer, het Friesche den Haag, de Groot, de Boer*, enz.

§ 188. Men bezigt geen lidwoord bij gemeene zelfstandige naamwoorden:

a. wanneer men iemand aanspreekt, b. v. *Vader! Moeder! geef mij woen zegen*.

b. voor titels en opschriften, b. v. *Lektuur op reis. Keur van gedenkwaardige tafereelen. Lessen van levenswijsheid*.

c. wanneer men in het algemeen eene stof noemt, b. v. *Tabak is er al. Breng ons wijn*.

d. wanneer het meervoud onbepaald gebezigd wordt, b. v. *Menschen kunnen het getuigen. Voorbeelden kunnen het bewijzen*.

e. wanneer men eenige dingen opnoemt, die bij elkander behooren, b. v. *Wilt gij teekenen? Hier is potlood, papier en liniaal. Geef mij mes, lepel en vork*.

f. in sommige spreekwijzen en spreekwoorden, b. v.: *aan wal gaan. Boontje komt om 't loontje. Groot huis, groot kruis. Bram boven bram. Van kwaad tot erger. Voor vrouw en kind*.

g. wanneer het zelfstand. naamw. door een ander zelfstand.

naamw. in den tweeden naamval bepaald en daardoor voorafgegaan wordt, b. v. 's *Hemels wraak*.

§ 189. Wanneer door twee verschillende zelfstandige naamw. één persoon aangeduid wordt, moet men het lidwoord niet herhalen; worden er evenwel twee verschillende personen door aangeduid, dan doet men het best, om dubbelzinnigheid voor te komen, het lidwoord telkenmale te bezigen. Zoo hebben dan de volgende uitdrukkingen eene geheel verschillende beteekenis, *Ik ben bij den oom en voogd van uwen neef geweest* en *Ik ben bij den oom en den voogd van uwen neef geweest*.

§ 190. Wanneer de zelfstandige naamw., die op elkander volgen, een verschillend geslacht of getal bezitten, moet men het lidwoord herhalen, b. v. *Ik heb den broeder en de zuster van mijnen vriend heden morgen nog gezien. De grootvader en de kleinkinderen wandelen buiten*.

§ 191. Men kan in sommige gevallen de algemeene of onbepalende lidwoorden op zich zelve gebruiken, b. v. Daar zie ik boeken op de tafel liggen, geef mij er *een* van. Daar hebt gij er *een*.

Dit kan echter nooit plaats hebben met het aanwijzende of bepalende lidwoord. Soms schijnt het ons wel toe, dat dit plaats heeft, doch wanneer *het* als onderwerp of voorwerp in een voorstel voorkomt, is het geen lidwoord, maar een voornaamwoord, b. v. Waar is mijn potlood? Hier is *het*. Was *het* in dit geval een lidwoord, dan moest men in het meervoud ook zeggen *de*, terwijl men dan echter *ze*, het meervoud van het voornaamwoord *het*, schrijft, b. v. Waar zijn mijne potlooden? Hier zijn *ze*.

C. Bijvoegelijke Naamwoorden.

§ 192. *Bijvoegelijke Naamwoorden* zijn volgens Weiland zulke woorden, welke de *eigenschap* of *hoedanigheid* der personen of

zaken aanduiden, die door het zelfstandig naamwoord beteekend worden.

Bilderdijk zegt: „De bijvoegelijke naamwoorden geven *wijzigingen* of *hoedanigheden* van een op zich zelf staand voorwerp te kennen.”

Dr. Brill geeft van de bijvoegelijke naamwoorden de volgende bepaling: „Bijvoegelijke naamwoorden zijn *attributieve*, dat is, aan het zelfstandig voorwerp eenige eigenschap toekennende woorden, zonder de kracht, welke het werkwoord bezit, om de eigenschap als zich in een' bepaalden tijd openbarend uit te drukken.”

Wil men de bepaling der bijvoegelijke naamwoorden in de ruimste beteekenis nemen, dan zijn het woorden, die in 't algemeen de *hoedanigheden* en *wijzigingen* der zelfstandigheden uitdrukken.

De *deelwoorden* komen dikwijls geheel als bijvoegelijke naamwoorden voor.

§ 193. Onder de bijvoegelijke naamwoorden vindt men *oorspronkelijke*, *afgeleide* en *zamengestelde*.

Over de achtervoegsels *ig*, *baar*, *lijk*, *loos*, *zaam*, *achtig*, *haftig* en hunne beteekenis is hiervoor bl. 13 tot 18 reeds gehandeld. Behalve door deze worden nog afgeleide bijvoegelijke naamwoorden gevormd met de achtervoegsels *er*, *st*, *de*, *lei*, *hande* en *sch*, b. v. *Parijzer*, *achtste*, *zesde*, *allerlei*, *velerhande*, *aardsch*, enz.

§ 194. Zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden bestaan uit:

1°. een zelfstandig naamwoord en een bijvoegelijk naamwoord: b. v. *vleeschkleurig*, *pikzwart*, *levenslang*, enz.

2°. twee bijvoegelijke naamwoorden, b. v. *grootmoedig*, *kortstondig*, enz.

3°. een telwoord en een bijvoegelijk naamwoord, b. v. *veelkleurig*, *zeshoekig*, enz.

4°. een werkwoord en een bijvoegelijk naamwoord, b. v. *speelgraag*, *doemwaardig*, *praatziek*, enz.

5°. een voorzetsel en een bijvoegelijk naamwoord, b. v. *bijgeloovig*, *voorloopig*, enz.

60. meer dan twee woorden, b. v. *veelomvattend*, *tweeletter-grepig*, enz.

§ 195. De meeste bijvoegelijke naamwoorden zijn *veranderlijk*. De veranderingen, die deze ondergaan ten aanzien van de verschillende betrekkingen, waarin de zelfstandige naamwoorden, waarbij zij behooren, kunnen voorkomen, bepalen zich tot het achter zich nemen van eene *e* en *en*.

§ 196. Het bijvoegelijk naamwoord neemt eene *e* na zich:

a. in den eersten naamval van het mannelijk enkelvoud, b. v. de goede heer, de rijke man, de stoute jongen, enz.

b. in alle naamvallen van het vrouwelijk enkelvoud, b. v. de arme vrouw, der arme vrouw, de (der) arme vrouw, de arme vrouw.

c. in den eersten en vierden naamval van het onzijdig enkelvoud na het bepalend lidwoord, b. v. het groote huis. Ik zie het zwarte paard.

Wanneer een onzijdig enkelvoudig naamwoord voorkomt zonder lidwoord, met het onbepalend lidwoord of voorafgegaan wordt door *eenig*, *menig*, *sommig*, *zeker* of een bezittelijk voornaamwoord, krijgt het daarvoor geplaatste bijvoegelijk naamwoord geene *e*, b. v. *bruin hout*, *een fraai huis*, *eenig goed werk*, *menig arm kind*, *sommig oud goed*, *zeker slecht voorwerp*, *mijn vlug paard*, enz.

d. in alle naamvallen van het meervoud der drie geslachten, behalve in den derden naamval van het mannelijk en onzijdig geslacht.

§ 197. Het bijvoegelijk naamwoord krijgt eene *en*:

a. in den tweeden, derden en vierden naamval van het mannelijk enkelvoud, b. v. des rijken mans, den rijken man, den rijken man.

b. in den derden naamval meervoud van het onzijdig geslacht; b. v. den lieven kinderen.

c. in den derden naamval van het mannelijk en onzijdig meervoud, b. v. den rijken mannen, den braven kinderen. Soms gebruiken wel eens in den derden naamval van het vrouwelijk meervoud eene *en*, b. v. den armen vrouwen.

§ 198. Wanneer de hoedanigheid, die door het bijvoegelijk naamwoord wordt te kennen gegeven, verpersoonlijkt wordt, moet men het bijvoegelijk naamwoord als een zelfstandig naamwoord verbuigen, b. v. De *weldadige* helpt den *ongelukkige*. Ook heeft dit plaats, als men de hoedanigheid als stof beschouwt, b. v. *Het goede* wordt beloond.

§ 199. De volgende drie soorten van bijvoegelijke naamwoorden worden niet verbogen, wanneer zij voor de zelfstandige naamwoorden staan, maar blijven altoos onveranderd:

a. *stoffelijke* bijvoegelijke naamwoorden, die altijd op *en* uitgaan en daarin het kenmerk van den tweeden naamval bezitten, als *houten bank*, *ijzeren leuning*, *zilveren horologie*, *kristallen flacon*, *koperen lamp*, enz. *Houten bank* b. v. wil zeggen eene bank *van hout*, en daar er nu eene verbuiging in opgesloten ligt, kunnen de stoffelijke bijvoegelijke naamwoorden er geen' tweeden buigingsuitgang bij ontvangen en dus niet voor de zelfstandige naamwoorden verbogen worden.

b. de bijvoegelijke naamwoorden, die van namen van steden zijn afgeleid en op *er* eindigen, b. v. *Groninger jongens*, *Deventer koek*, *Rotterdammer beurtman*, enz. Deze bijvoegelijke naamwoorden blijven om dezelfde reden als de stoffelijke bijv. nw. onverbogen.

c. de bijvoegelijke naamwoorden, die op *lei* en *hande* uitgaan, als: *velerlei* soorten, *allerhande* goed, *allerlei* volk, *velerhande* nieuwigheden. Deze bijvoegelijke naamwoorden blijven onverbogen, omdat er een denkbeeld van getal in opgesloten ligt en zij dus als telwoorden beschouwd worden.

§ 200. Wanneer het bijvoegelijk naamwoord twee verschillende zelfstandige naamw. bepaalt, die hetzelfde geslacht of getal bezitten, behoeft het niet herhaald te worden, b. v. *de brave aanvoerders en soldaten*. Hebben de zelfstandige naamwoorden echter een verschillend geslacht of getal, dan moet de herhaling geschieden, b. v. *de brave aanvoerders en het brave krijgsvolk*. Zoo min mogelijk moet men soortgelijke uitdrukkingen bezigen, daar die herhaling niet welluidend klinkt.

§ 201. In den regel schikt zich het bijvoegelijk naamwoord

in geslacht, getal en naamval naar het laatste gedeelte van een zamengesteld zelfstandig naamwoord, b. v. *mijn dierbaar vaderland*, *de aangename morgenwandeling*, *een aangenaam voorval*, enz. In sommige gevallen heeft het bijvoegelijk naamwoord betrekking op het eerste deel van het zamengestelde woord, b. v. *eene linnen garenspinster*, *een stalen pennensfabriekant*, *een zijden kousenwever*, *het oude-mannenhuus*. In dit laatste voorbeeld wordt een koppelteken tusschen het zelfstandig naamwoord en het bijvoegelijk naamwoord geplaatst, om daardoor aan te duiden, dat die beide woorden bij elkander behooren en één denkbeeld bevatten. Nu wordt er door te kennen gegeven, dat het *een huis is voor oude mannen*, terwijl het *een oud huis van mannen* zou kunnen beteekenen, wanneer het koppelteken er niet stond. In de andere opgegevene voorbeelden is de plaatsing van een koppelteken overbodig, daar het natuurlijk blijkt, dat in die gevallen het bijv. naamw. bij het eerste gedeelte van het zamengestelde woord behoort.

§ 202. Wanneer het bijvoegelijk naamwoord als gezegde voorkomt, wordt het niet verbogen, b. v. Die man is *geleerd*. De admiraal de Ruyter was *dapper*. *Verschrikkelijk* is die misdaad! Ook blijft het bijvoegelijk naamwoord onveranderd, wanneer het als een verkort bijgevoegd nevenvoorstel voorkomt, b. v.:

„Een vader, *ongeveinsd* van grond,

„*Opregt* van handen, *waar* van mond,”

(uit het gedicht van Jeremias de Decker: „Aan mijnen broeder op Batavia in Oost-Indië overleden.”)

§ 202. Omtrent de schrijfwijze van uitdrukkingen als *Frederik de groote*, *Willem de eerste*, *Lodewijk de vrome*, enz. valt aan te merken, dat sommigen de woorden *groote*, *eerste* en *vrome* als zelfstandige naamwoorden aanmerken en ze dan als bijstellingen bezigen. Anderen merken deze woorden als bijvoegelijke naamwoorden aan en gebruiken ze dan als bepalingen van de eigennamen, waarbij zij geplaatst zijn. Deze verschillende opvatting heeft aanleiding tot eene verschillende schrijfwijze gegeven. Die ze als bijstellingen beschouwen, schrijven b. v. de hofhouding

van Frederik *den grooten*, de dood van Willem *den eerste*, het leven van Lodewijk *den vromen*. Omdat Frederik, Willem en Lodewijk in den vierden naamval staan, schrijven zij dus ook *den grooten*, *den eerste* en *den vromen* als de vierde naamvallen van de zelfstandige naamwoorden *de grooten*, *de eerste* en *de vromen*. Zij daarentegen, die deze woorden als bijvoegelijke naamwoorden beschouwen, schrijven dan: de hofhouding van Frederik *den grooten*, de dood van Willem *den eersten*, het leven van Lodewijk *den vromen*, omdat men ook schrijft: de hofhouding van *den grooten* Frederik, de dood van *den eersten* Willem, het leven van *den vromen* Lodewijk.

§ 204. Het is niet goed uitgedrukt, wanneer men zegt: Hij heeft zijn examen gedaan in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche *talen*. Wanneer er twee of meer Fransche, Engelsche of Hoogduitsche talen bedoeld werden, zou die schrijfwijze goed te keuren zijn, doch dewijl er maar ééne Fransche, ééne Engelsche en ééne Hoogduitsche taal is, moet men schrijven: Hij heeft zijn examen gedaan in de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche *taal*. Men zegt immers ook: Ik ben in de voorste en achterste *kamer* geweest, wanneer er maar één voorste of één achterste kamer is, doch men schrijft: Ik ben in de voorste en achterste *kamers* geweest; wanneer men twee of meer voorste of achterste kamers bedoelt.

§ 205. Behalve door de verbuiging ondergaan de bijvoegelijke naamwoorden nog verandering door *de trappen van vergelijking*. Door de trappen van vergelijking verstaat men de veranderingen, die de bijvoegelijke naamwoorden ondergaan, wanneer van twee zelfstandigheden de eene dezelfde hoedanigheid in eene meerdere mate bezit dan de andere. Er zijn twee trappen van vergelijking: *de vergrootende* en *de overtreffende* trap, doch sommige taalkundigen nemen ook den *stellenden* trap aan. Zij doen dit, omdat volgens hun gevoelen bij de toekenning der eigenschappen altijd eene vergelijking met andere dingen verondersteld wordt. Zoo zegt men b. v.: *De berg is hoog*, — in vergelijking met andere voorwerpen, als huizen, boomen, torens, enz. Zij noemen dit dan eene *veronderstelde* of *gestelde* vergelijking, en als het bijvoe-

gelijk naamwoord zoo voorkomt, staat het volgens hen in *den stellenden trap*.

§ 206. Men vormt *den vergrootenden trap* door *er* en *den overtreffenden trap* door *st* achter het bijvoegelijk naamwoord te plaatsen. Komt een bijvoegelijk naamwoord in den overtreffenden trap voor, dan kan het algemeen lidwoord *een* er niet voor geplaatst worden, omdat in den overtreffenden trap de hoedanigheid in de hoogste mate gedacht wordt, op zich zelve staat en dus iets bepaalds aanwijst.

§ 207. De bijvoegelijke naamwoorden, die op *s* of *sch* uitgaan, krijgen in den overtreffenden trap alleen eene *t* achter zich, b. v. *wijs, wijst, frisch, frischt*, enz.

§ 208. Sommige bijvoegelijke naamwoorden hebben eene onregelmatige vergrooing, b. v. *goed, beter, best; weinig, minder, minst*, enz.

§ 209. Wanneer aan dezelfde zaak twee hoedanigheden in eene verschillende mate worden toegekend, gebruikt men de woorden *meer* en *meest*, b. v. Zwitserland is meer bergachtig dan vlak, en niet: Zwitserland is bergachtiger dan vlak.

210. Sommige bijvoegelijke naamwoorden zijn onvatbaar voor vergrooing en hebben dus geene trappen van vergelijking. Hiertoe behooren *ijskoud, koolzwart, steenhard, sneeuwoit, vuurrood, bloedrood* en meer dergelijke zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden, in wier beteekenis reeds eene vergelijking opgesloten ligt. *Ijskoud* toch beteekent zooveel als: *koud gelijk het ijs* — *koolzwart: zwart gelijk eene kool* enz. Bezigt men echter de vergrootende wijze van spreken (*hyperbola*), dan kan door afscheiding van de afzonderlijke deelen dier zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden de vergrootende trap nog gebruikt worden, b. v. *Mijne voeten zijn nog kouder dan ijs. Dat linnen is witter dan sneeuw*. Ook de stoffelijke bijvoegelijke naamwoorden, zoo als *houten, zilveren*, enz. hebben geene trappen van vergelijking, benevens sommige, die op *ste* uitgaan, als: *onderste, bovenste, buitenste, binnenste* en al die bijvoegelijke naamwoorden, welke uit een telwoord en een bijvoegelijk naamwoord zijn zamengesteld, als *driezijdig, veelkleurig, vierhoekig*, enz. alsmede die op *lei* en

hande uitgaan, omdat deze alle zulk eene bepaalde beteekenis hebben, dat zij niet voor vergrooting vatbaar zijn.

§ 211. In den regel staan de bijvoegelijke naamwoorden onmiddelijk *vóór* de zelfstandige naamwoorden.

Achter de zelfstandige naamwoorden worden zij geplaatst:

1°. bij eigennamen, als zij daarvan als het ware een deel uitmaken, b. v. *Karel de Grootte, Willem de derde*, enz.

2°. als zij door de werkwoorden *zijn, worden, blijven, schijnen* en *heeten* er mede verbonden zijn, b. v. *de metalen zijn smeltbaar, de slaven worden vrij*, enz.

3°. bij verkorting van een' tusschenzin, b. v. *de Ruiter even godvreezend als dapper, is de grootste zeeheld, die ons land heeft opgeleverd*.

4°. bij weglating van een reeds genoemd zelfstandig naamwoord b. v. *Fransche wijn en geen Spaansche*.

5°. als zij den ouderdom, de waarde, grootte, enz. uitdrukken, b. v. *een jaar oud, geen' stuiver waardig, eene el groot*, enz.

D. Telwoorden.

§ 212. Woorden, die de *hoeveelheid* der voorwerpen bepaald of algemeen uitdrukken, noemt men *bepaalde* en *algemeene* telwoorden.

§ 213. Omtrent de veranderingen, die de telwoorden door de verbuiging kunnen ondergaan, valt op te merken, dat de *algemeene telwoorden* denzelfden regel als de bijvoegelijke naamwoorden volgen, daar zij grootendeels zich naar het getal der zelfstand. naamw. schikken, waarvoor zij staan, b. v. *veel* geld, *vele* boeken. Behalve het bepaalde telwoord *één*, blijven de bepaalde telwoorden onveranderd in de verbuiging.

§ 214. In den regel vordert een meervoudig bepaald telwoord ook een meervoudig zelfstandig naamwoord achter zich, b. v. *veertien* dagen, *honderd* pennen, *tien* deelen, enz.

§ 215. Dat op dezen regel ook uitzonderingen zijn, blijkt uit de volgende gevallen:

1. Het is nu vijf *uur*. De klok heeft drie *uur* geslagen. Men bezigt hier het enkelvoudige *uur*, omdat het eene verkorte zegswijze is, daar het zooveel beteekent, als: De klok heeft het derde uur geslagen. Het is nu het vijfde uur. Volgens Weiland moet men schrijven *vijf uren*.

2. Eene tweede uitzondering is deze, wanneer het telwoord zamengesteld is uit een meervoudig telwoord en het bepaalde telwoord *één* of *eene breuk*, b. v. Honderd en *één paard* heb ik gezien. Ik las gisteren in de Duizend en *één Nacht*. Twaalf en een halve *cent*. Men zou echter even goed het meervoud kunnen bezigen; want drukt men het getal in cijfers uit, dan bezigt men het meervoud ook, b. v. 101 *paarden* en niet 101 *paard*.

3. Wanneer men eene verzamelde hoeveelheid heeft en daarvan de maat, het gewigt of de waarde bepalen wil, moet het zelfst. naamw. ook in het enkelvoud staan, b. v. *vijf mud*, *zeven schepel en vier kop*, *zeventien pond*, *acht ons en vijf lood*, *tien gulden*, enz. Zoo ook wanneer men eene verzameling van menschen wil te kennen geven, b. v. Hij had eene schare van *drie honderd man* om zich heen. Het was een optogt van *vijf duizend man*. Tusschen *zeven pond* en *zeven ponden* bestaat zoowel verschil in beteekenis, als in schrijfwijze. Door *zeven pond* verstaat men eene hoeveelheid, die de zwaarte heeft van zeven ponden. Zoo zijn b. v. een gewigt van 5 pond, en twee van 1 pond ieder, te zamen *zeven pond*. Door *zeven ponden* verstaat men echter zeven gewigten, of hoeveelheden, die elk 1 pond zwaar zijn.

§ 216. De *algemeene telwoorden* worden gewoonlijk zonder lidwoord voor de zelfstandige naamwoorden geplaatst. Enkele uitzonderingen zijn hierop te maken, als: *De ettelijke uren*, die ik daar doorgebracht heb; *de weinige oogenblikken*, die mij nog overbleven, enz.

Al wordt gewoonlijk door een aanwijzend of bepalend lidwoord en soms ook door een aanwijzend voornaamwoord gevolgd, b. v. *Al de werken van Hooft* heb ik gelezen. *Al die menschen* hebben het gezien. In die gevallen blijft het telwoord *al* onveranderd.

§ 217. Omtrent het bepaalde telwoord *beide* valt aan te merken, dat op dit telwoord een werkwoord in het meervoud volgt, wanneer *beide* op twee genoemde zelfstandige naamwoorden terug ziet, b. v. Jan en Piet zijn er geweest; *beide hebben* zich er van overtuigd. Slaat *beide* terug op twee vooraf gebezigde werkwoorden, dan plaatst men het werkwoord, dat als gezegde voorkomt, in het enkelvoud, b. v. De mensch moet werken en rusten; *beide is* behoefte. *Beide* blijft, omdat het de bepaalde hoeveelheid *twee* te kennen geeft, onveranderd in de verbuiging, en het is dus eene groote fout, die echter meer dan eens gemaakt wordt, te schrijven: Ik heb hen *beiden* gezien.

E. Voornaamwoorden.

§ 218. Voornaamwoorden zijn woorden, die vóór of in de plaats der zelfstandige naamwoorden komen, om de lastige herhaling van deze te vermijden. Zij kunnen in twee hoofdsorten onderscheiden worden, en wel in *zelfstandige* en *bijvoegelijke voornaamwoorden*.

§ 219. *Zelfstandige voornaamwoorden* zijn dezulke, welke in de plaats der zelfstandige naamwoorden komen en even als deze gebruikt worden.

§ 220. *Bijvoegelijke voornaamwoorden* zijn zulke, welke als toegevoegde bepalingen bij de zelfstandige naamwoorden staan.

§ 221. Eene andere verdeling is die in *persoonlijke, bezittelijke, aanwijzende, vragende* en *betrekkelijke* voornaamwoorden, waarbij men nog het *wederkeerende* zich, de *wederkeerige*, als elkander en malkander en de *onbepaalde*, als *men, iemand, iets*, enz. kan voegen.

§ 222. *Persoonlijke voornaamwoorden* zijn die, welke alleen in de plaats komen van de zelfstandige naamwoorden. Zij zijn altijd *zelfstandig* en wijzen de betrekking aan, waarin het denkbeeld, dat zij voorstellen, tot den spreker staat.

§ 223. Men onderscheidt *drie* personen; de *eerste persoon* is degene, die spreekt; de *tweede persoon*, tot wien men spreekt, en de *derde persoon*, van wien men spreekt.✕

§ 224. De pers. voornw. moeten met de zelfstandige naamwoorden, wier plaats zij vervangen, overeenstemmen in getal en geslacht. F

§ 225. Ter versterking wordt zoowel achter de persoonlijke voornaamwoorden als achter zelfstandige naamwoorden het bepalend voornaamwoord *zelve* gevoegd, als: *Ik zelf heb het gezien.*

Hij beschuldigt zich zelve.

§ 226. Wanneer er in een' volzin twee zelfstandige naamwoorden voorkomen, kan soms een persoonlijk voornaamwoord, dat de plaats van een dier zelfstandige naamwoorden vervangt, dubbelzinnigheid veroorzaken, b. v. *Terwijl mijn vriend bij zijnen oom in de kamer zat, las hij in een boek.* In dit geval zoude men zoowel kunnen denken, dat het voornaamwoord *hij* op *oom*, als op *vriend* betrekking heeft. Om dit te vermijden, maakt men gebruik van het woord *deze*, wanneer het in betrekking staat tot het laatst genoemde woord, terwijl men *hij* gebruikt, wanneer het eerstgenoemde zelfstandige naamwoord vervangen wordt. Heeft dus het lezen in een boek in het genoemde voorstel betrekking op den oom, dan moet men zeggen: *Terwijl mijn vriend bij zijnen oom in de kamer zat, las deze in een boek.*

§ 227. Wanneer hetzelfde persoonlijk voornaamwoord in eenen volzin in verschillenden naamval staat, moet het herhaald worden, b. v. *Ik riep hem* (4^e naamval) *en vroeg hem* (3^e naamval), *of hij morgen bij mij kwam*, en niet: *Ik riep en vroeg hem, of hij morgen bij mij kwam.*

§ 228. De derde persoon, die als niet aanwezig of ten minste als niet bekend gedacht wordt, heeft voor de drie geslachten ook drie verschillende voornaamwoorden.

§ 229. De persoonlijke voornaamwoorden van den derden persoon volgen gewoonlijk het geslacht van den *persoon* en niet van het *naamwoord*, waarvoor zij in de plaats komen, b. v. *Zijne Majesteit beval, dat hem de stukken zouden getoond worden. Mietje zeide, dat zij komen zoude.*

§ 230. *Verbuiging van de persoonlijke voornaamwoorden.**Enkelvoud.**Eerste persoon.**Tweede persoon.*

1°. <i>nv.</i> Ik.	1°. <i>nv.</i> gij
2°. <i>nv.</i> mijns of mijner	2°. <i>nv.</i> uws of uwer
3°. <i>nv.</i> mij	3°. <i>nv.</i> u
4°. <i>nv.</i> mij	4°. <i>nv.</i> u

*Derde persoon.**Derde persoon.**Derde persoon.**mannelijk.**vrouwelijk.**onzijdig.*

1°. <i>nv.</i> hij	1°. <i>nv.</i> zij	1°. <i>nv.</i> het
2°. <i>nv.</i> zijns of zijner	2°. <i>nv.</i> harer	2°. <i>nv.</i> zijns
3°. <i>nv.</i> hem	3°. <i>nv.</i> haar	3°. <i>nv.</i> het
4°. <i>nv.</i> hem	4°. <i>nv.</i> haar of ze	4°. <i>nv.</i> het

*Meervoud.**Eerste persoon.**Tweede persoon.*

1°. <i>nv.</i> wij	1°. <i>nv.</i> gij
2°. <i>nv.</i> onzer	2°. <i>nv.</i> uwer
3°. <i>nv.</i> ons.	3°. <i>nv.</i> u
4°. <i>nv.</i> ons	4°. <i>nv.</i> u

*Derde persoon.**Derde persoon.**Derde persoon.**mannelijk.**vrouwelijk.**onzijdig.*

1°. <i>nv.</i> zij.	1°. <i>nv.</i> zij	1°. <i>nv.</i> zij
2°. <i>nv.</i> hunner	2°. <i>nv.</i> harer	2°. <i>nv.</i> hunner
3°. <i>nv.</i> hun	3°. <i>nv.</i> haar	3°. <i>nv.</i> hun.
4°. <i>nv.</i> hen of ze	4°. <i>nv.</i> haar of ze	4°. <i>nv.</i> hen of ze

§ 231. *Bezittelijke voornaamwoorden* zijn die voornaamwoorden, welke zelfstandigheden onderscheiden van andere door de aanwijzing van den *bezitter* of *eigenaar*.

§ 232. Zij kunnen voorkomen:

a. als zelfstandig, b. v.: De vijand verwoestte alles; ook *het zijne* werd niet gespaard. Vele menschen verloren in die besmettelijke ziekte het leven; ook *het uwe* was in groot gevaar. Alle pennen waren slap; *de mijne* ook.

b. als bijvoegelijk, b. v.: *Zijne* boeken waren ingebonden. *Uwe* teekeningen zijn goed afgewerkt. *Mijn* geluk was verdwenen.

§ 233. De *keuze* der bezittelijke voornaamwoorden regelt zich naar het *getal* en die van den derden persoon ook naar het *geslacht* van den bezitter; maar de *verbuiging* van alle bezittelijke voornaamwoorden regelt zich naar het *geslacht*, *getal* en den *naamval* van het woord, waarvoor zij staan.

§ 234. Bij de bezittelijke voornaamwoorden van den derden persoon valt even als bij de persoonlijke op te merken, dat, wanneer er geene overeenkomst heerscht tusschen het woord-geslacht en het natuurlijk geslacht van den bezitter, het bezittelijk voornaamwoord even als het persoonlijk zich naar het natuurgeslacht schikt, b. v.: Het meisje schreide luid; want *haar* broeder sloeg *haar*, en niet: Het meisje schreide luid; want *zijn* broeder sloeg *het*.

§ 235. Achter de werkwoorden *zijn*, *blijven*, *schijnen* en *worden* blijven de bezittelijke voornaamwoorden even als de bijvoegelijke naamwoorden onveranderd, b. v.: *Dat geld is mijn*.

§ 236. De bezittelijke voornaamwoorden zijn afgeleid van de persoonlijke. Bij de vorming van de bezittelijke voornaamwoorden des derden persoons heeft eene onregelmatigheid plaats. Het mannelijke *zijn* is van het vrouwelijke persoonlijk voornaamwoord *zij* afgeleid, en het vrouwelijke *haar* van het mannelijke *hij*.

§ 237. *Verbuiging van de bijvoegelijke bezittelijke voornaamwoorden.*

Enkelvoud.

Mannelijk.

Vrouwelijk.

Onzijdig.

1°. *nv.* mijn

1°. *nv.* mijne

1°. *nv.* mijn.

2°. *nv.* mijns

2°. *nv.* mijner

2°. *nv.* mijns

3°. *nv.* mijnen

3°. *nv.* mijner (mijne)

3°. *nv.* mijn (mijnen)

4°. *nv.* mijnen

4°. *nv.* mijne

4°. *nv.* mijn

Meervoud.

1°. *nv.* mijne

1°. *nv.* mijne

1°. *nv.* mijne

2°. *nv.* mijner

2°. *nv.* mijner

2°. *nv.* mijner

3°. *nv.* mijnen

3°. *nv.* mijner (mijne)

3°. *nv.* mijnen

4°. *nv.* mijne

4°. *nv.* mijne

4°. *nv.* mijne

166. } 1 de zelfde
 Entw } 2 de zelfde
 } 3 de zelfde, 59 Entw
 } 4 de zelfde.

} n 1 de zelfde
 } n 2 de zelfde
 } n 3 de zelfde
 } n 4 de zelfde

Ons neemt in den 1^{en}. naamval van het mannelijk enkelvoud eene e aan, b. v. *Onze Vader is goed.*

§ 238. De zelfstandige bezittelijke voornaamwoorden worden even als de zelfstandige naamwoorden verbogen, wanneer het naamwoord, dat zij vervangen, in het geheel niet genoemd is, b. v. *Ik heb de mijnen het buitenleven laten genieten.* Is het zelfstandig naamwoord genoemd, dan laat men de n in het meervoud weg, b. v. *Zijn dat uwe kinderen of die van Jan?* *Het zijn de mijne.*

§ 239. *Aanwijzende voornaamwoorden* zijn die voornaamwoorden, welke de plaats der voorwerpen bepalen ten opzichte van den sprekenden persoon. *Deze* en *dit* wijzen aan wat nabij, *die* en *dat* wat verder verwijderd en *gene* wat het verst van den sprekenden persoon is. Zij kunnen even als de bezittelijke voornaamwoorden als zelfstandig en bijvoegelijk voorkomen.

§ 240. *Voorbeelden van zelfstandige aanwijzende voornaamwoorden:* *Dat* is voor u onontbeerlijk. *Hetgene* gij gedaan hebt, is niet goed. *Diegene*, welke zijn' pligt doet, handelt braaf.

§ 241. *Voorbeelden van bijvoegelijke aanwijzende voornaamwoorden:* *Dat* huis is nieuw. *Deze* boomen zijn schilderachtig. *Die* kinderen spelen.

§ 242. De woorden *daaraan*, *daarvan*, *er van*, enz. worden gebruikt, om er zaken mede aan te wijzen, b. v.: *Ik heb daarvan* het eerste deel niet. Hij heeft het *daaraan* herkend. Gij hebt *er* toch iets *van* gehoord.

Deze woorden moet men als bijwoorden aanmerken, die de plaats der aanwijzende voornaamwoorden bekleeden.

§ 243. De *aanwijzende voornaamwoorden* worden even als de bepalende lidwoorden verbogen. Van de zamengestelde *de-zelfde*, *degene*, enz. wordt het eerste deel *de* als de bepalende lidwoorden en het tweede deel *zelfde*, *gene* als de bijvoegelijke naamwoorden verbogen.

§ 244. *Vragende voornaamwoorden* zijn die voornaamwoorden, welke dienen om naar personen of zaken te vragen.

§ 245. Ook zij kunnen als zelfstandig en bijvoegelijk voorkomen, b. v. *Wie* is uwe moeder? *Wat* hebt gij op hem aan?

95
 Entw
 1 de
 de
 2 de
 3 de
 4 de
 zelfde
 1 de
 zelfde
 2 de
 zelfde
 3 de
 zelfde
 4 de
 zelfde
 Entw
 Entw
 1 het
 zelfde
 2 de
 zelfde
 3 he
 zelfde
 4 he
 zelfde
 16
 1 de
 zelfde
 2 de
 zelfde
 3 de
 zelfde
 4 de

te merken? *Wien* moet gij onderdanig wezen. In deze drie voorbeelden komen zelfstandige vragende voornaamwoorden voor; in de volgende volzinnen worden bijvoegelijke opgegeven: *Welke* menschen zijn rampzalig? *Welke* vragen hebben zij ons opgegeven? *Wiens* hoed ligt daar?

§ 246. Tusschen de uitdrukkingen *Waarvoor* houdt gij mij? en *Voor wien* houdt gij mij? bestaat een groot onderscheid.

De eerste uitdrukking vraagt naar de *hoedanigheid* des persoons; de tweede naar *den persoon zelve*.

§ 247. De verbuiging der vragende voornaamwoorden komt overeen met die der aanwijzende.

§ 248. *Betrekkelijke voornaamwoorden* zijn die voornaamwoorden, welke in de plaats komen van een zelfstandig naamwoord, hetwelk door een' tusschenzin nader omschreven wordt. Zij wijzen de betrekking aan, waarin de afhankelijke zin tot den hoofdzin staat.

§ 249. Zij kunnen in de vier onderscheidene naamvallen voorkomen, b. v. De meisjes, *die* daar zitten, leeren goed. (*1ste naamval*)

Van Galen, *wiens* dappere daden zoo beroemd zijn, stierf bij Livorno voor het vaderland. (*2de naamval*)

Hij, *wien* ik dit beloofd heb, is vertrokken. (*3de naamval*)

Een mensch, *dien* de zonde beheerscht, is ongelukkig. (*4de naamval*)

§ 250. Sommige schrijvers nemen een verschillend gebruik van de betrekkelijke voornaamwoorden *die* en *welke* aan. Wanneer het betrekkelijk voornaamwoord onmiddelijk naast het woord geplaatst wordt, waarop het betrekking heeft, geven zij de voorkeur aan het voornaamwoord *die*, en gebruiken *welke*, wanneer er tusschen het woord waarop het terug ziet en het betrekkelijk voornaamwoord nog andere woorden voorkomen, b. v. De jongen, *die* u tegenkwam, heeft de beurs gevonden. De zoon van de nicht mijner buurvrouw, *welke* vijf jaren soldaat geweest is, kwam gisteren bij ons. Anderen zijn er, die *welke* gebruiken, wanneer het hoofdvorstel zonder bijvoeging van het nevenvorstel geene goed uitgedrukte gedachte is, of met andere woorden: wanneer het nevenvorstel *bepalend* is, b. v. Een mensch, *welke* niet

zien kan, is blind. Het betrekkelijk voornaamwoord *die* bezigen zij dan in een verklarend nevenvoorstel, dat dient, om een deel uit het hoofdvorstel te verklaren en daarin van het bepalend nevenvoorstel onderscheiden is, dat door het weg te laten, het hoofdvorstel toch eene volledig uitgedrukte gedachte blijft, b. v. Wilhelm Tell, *die* door de Zwitsers hoog vereerd wordt, heeft zich door zijne vaderlandsliefde beroemd gemaakt.

§ 251. Wanneer men de geschriften der hedendaagsche schrijvers van smaak raadpleegt, zoo zal men daaruit ontwaren, dat zij zich om bovenstaande regels voor het gebruik van *die* en *welke* weinig of niet bekommeren. Een andere regel wordt echter door hen in acht genomen en deze is: *de welluidendheid te raadplegen*. Onwelluidend toch zoude het klinken, indien men zeide: Die vier dieren, *die* ik daar zag, zijn uit Bengalen gekomen. Beter is het in dit geval *welke* te gebruiken. Gepaste afwisseling van beide voornaamwoorden is zeer aan te bevelen.

§ 252. Wanneer het persoonsgeslacht van een woord mannelijk en het woordgeslacht daarentegen onzijdig is, zoo schikt zich het betrekkelijk voornaamwoord naar het persoonsgeslacht. Men gebruikt dan even als bij den tweeden naamval van het mannelijk geslacht *wiens* en niet *welks*, b. v. Het sprekertje, *wiens* woorden geen' ingang vonden, moest eindelijk zijne rede afbreken. *Welks* wordt gebruikt bij den tweeden naamval van het onzijdig geslacht, b. v. In dat huis, *welks* kozijnen geel geverwd zijn, ben ik geboren.

§ 253. Het woordje *er* wordt als persoonlijk voornaamwoord gebruikt, wanneer het wijst op eene telbare verzameling, doch heeft het op eene stof in 't algemeen betrekking, dan bezigt men het niet, b. v. Gisteren avond had ik nog drie centen in mijnen zak, doch nu heb ik *er* geene meer. Men zegge echter niet: Hij had de rogge reeds gekocht, doch heeft *er* geene ontvangen. Beter is het: Hij had de rogge reeds gekocht, doch heeft *ze* niet ontvangen.

F. Werkwoorden.

§ 254. Werkwoorden zijn woorden, die het bestaan of gewijzigd bestaan der zelfstandigheden uitdrukken. Zij dienen om den tijdelijken toestand van eenig voorwerp te kennen te geven.

§ 255. Dewijl het werkwoord den tijd der voorwerpen bepaalt, noemen sommigen de werkwoorden *tijdwoorden*, terwijl nog anderen ze den naam van *zegwoorden* geven.

§ 256. Men kan de werkwoorden in twee hoofdsorten verdeelen, n.l. in onderwerpelijke (*subjectieve*) en voorwerpelijke (*objectieve*). Bij sommige werkwoorden toch, zoo als *loopen*, *vallen*, *slapen*, *schijnen*, enz. kan geen persoon of zaak gevoegd worden, waardoor het denkbeeld, dat in het werkwoord uitgedrukt is, meer volledig gemaakt wordt. Deze soort kan men dus *onderwerpelijke* noemen in tegenoverstelling van de *voorwerpelijke*, waarbij altijd een voorwerp gevoegd moet worden om het denkbeeld, in de werking uitgedrukt, meer volledig te maken, zoo als: *drinken*, *schrijven*, *eten*, enz.

§ 257. De uitdrukking *voorwerpelijke werkwoorden* moet echter niet als gelijkbeteekenend beschouwd worden met *bedrijvende* werkwoorden, omdat sommige onzijdige werkwoorden ook een voorwerp in den derden naamval behoeven, en er dus nog andere *voorwerpelijke* dan juist *bedrijvende* zijn.

§ 258. Eene andere hoofdverdeeling der werkwoorden is die in *zelfstandige* en *bijvoegelijke* werkwoorden. Door *zelfstandige* werkwoorden verstaat men zulke werkwoorden, die in een voorstel het onderwerp met het gezegde verbinden, b. v. Die kinderen zijn vlijtig. Hij wordt een kuiper. Door *bijvoegelijke* werkwoorden verstaat men dan die, welke eenen tijdelijken toestand van een' persoon of eene zaak te kennen geven,

§ 259. De bijvoegelijke werkwoorden kunnen weder onderscheiden worden in *overgankelijke* en *onovergankelijke*. Die, welke onmiddellijk een regtstreeksch voorwerp na zich verkrijgen, zijn *overgankelijk*, doch kan dit niet geschieden, dan zijn ze *onovergankelijk* of onzijdig.

§ 260. De overgankelijke werkwoorden onderscheidt men in

bedrijvende, lijdende en wederkeerende, ook rekest men er soms de *wijzigende* werkwoorden toe.

§ 261. Door *bedrijvende werkwoorden* verstaat men die, waarbij de werking onmiddellijk d. i. regtstreeks op een voorwerp overgaat, b. v. *Ik lees eenen brief. Hij vermaakt eene pen.*

§ 262. De *lijdende* werkwoorden zijn die, waarvan het onderwerp de werking ondergaat. Zij zijn slechts een andere vorm van de *bedrijvende* werkwoorden; want het voorwerp bij deze, dat de werking lijdt, treedt bij de *lijdende* werkwoorden als onderwerp der rede op, b. v. *De brief wordt gelezen. De pen is vermaakt*, weshalve men ze ook als overgankelijk moet beschouwen.

Echter kunnen behalve de *bedrijvende* werkwoorden ook sommige onzijdige den *lijdenden* vorm aannemen, b. v. *schreeuwen, lagchen, roepen. Hier wordt geschreeuwd, ginds gelagchen. Er wordt geroepen.* In dit laatste voorbeeld bekleedt het woordje *er* de plaats van het onderwerp.

§ 263. De *wederkeerende* of *terugwerkende* werkwoorden zijn die, waarbij de werking tot den werkenden persoon terugkeert, en dus het onderwerp, dat de handeling doet, dezelfde persoon is als het voorwerp, dat de handeling ondergaat.

§ 264. Men kan ze onderscheiden in *volstrekt* en *betrekkelijk* wederkeerende. Volstrekt wederkeerende zijn dezulke, die niet anders dan in den wederkeerenden vorm kunnen voorkomen, b. v. *zich bedenken, zich vergissen, zich verschrijven, zich vergenoegen*, enz. Betrekkelijk wederkeerende werkwoorden zijn die, welke behalve als wederkeerende, ook nog als *bedrijvende* werkwoorden kunnen voorkomen, b. v. *De jongen kleedt zich aan.* (wederkeerend) *De meid kleedt het kind aan.* (bedrijvend)

§ 265. De *wijzigende* werkwoorden rekest men ook tot de overgankelijke, daar zij altoos een ander werkwoord als voorwerp bij zich krijgen, als: *Zij kunnen schrijven. Hij wil het ook leeren.*

§ 266. De *onovergankelijke* of *onzijdige* werkwoorden, waarbij de werking op geen voorwerp overgaat, kan men in de volgende klassen verdeelen;

a. die, welke eene eigenschap aanduiden, als *glimmen, verbleeken, schijnen*.

b. die, welke eene aanhoudende werking of beweging uitdrukken, als *wandelen, loopen, springen, glimlagchen*.

c. die, welken eenen voortdurenden toestand beteekenen, als *rusten, staan, leven, zitten*.

d. die, welke eene werkzaamheid te kennen geven, waarvan het denkbeeld van het voorwerp in het werkwoord opgesloten ligt,

b. v. *muizen, visschen*.

§ 267. Omtrent het onzijdig werkwoord *willen* valt op te merken, dat, wanneer het de beteekenis van *eischen* of *begeeren* heeft, dit werkwoord in den *bedrijvenden zin* voorkomt, en dan een voorwerp of voorwerpelijk nevenvoorstel bij zich verkrijgt, b. v. *Mijn vader wil, dat ik mijn vacantiewerk dezen avond af zal maken. Wat wil hij toch?* Van dit in den *bedrijvenden zin* gebezigde *willen* komt het verleden deelwoord *gewild*, dat veelal als bijvoegelijk naamwoord de plaats van het gezegde in een voorstel bekleedt, b. v. *Die granen waren gisteren zeer gewild, doch ik vrees, dat de prijs er van wel weder dalen zal.*

§ 268. Werkwoorden, die andere werkwoorden in de vervoe-ging behulpzaam zijn en dan den tijd en de wijze der werking naauwkeuriger bepalen, dan zulks door de verschillende vormen van het werkwoord alleen geschiedt, noemt men *hulpwerkwoorden*, als *hebben, zijn, zullen, worden*.

§ 269. Sommige werkwoorden, als *donderen, sneeuwen*, enz. kunnen slechts in den *derden persoon* voorkomen en deze noemt men *onpersoonlijke* werkwoorden.

§ 270. De verdeling der werkwoorden in *persoonlijke* en *onpersoonlijke* rust op de betrekking, waarin de werkwoorden tot hun onderwerp voorkomen.

§ 271. *Frequentativen* of *iterativen* zijn werkwoorden, die, van andere werkwoorden afgeleid, aan het grondwoord meerderen klem bijzetten en eene herhaalde of voortdurende handeling te kennen geven. Zoo is *steigeren* van *stijgen*, *wandelen* van *wenden*, *trippelen* van *treden*, *sluimeren* van *slapen*, *verouderen* van *verouden* afkomstig. Van andere frequentativen zijn de

grondwoorden niet op te geven, als: *kronkelen, rommelen, stommelen, kletteren, tuimelen, reutelen*, enz.

§ 272. *Facitieve* of *bewerkende* werkwoorden zijn de zoodanige, waarbij het denkbeeld, dat in het werkwoord wordt uitgedrukt, in een' bewerkenden toestand d. i. *als een doen plaats hebben* voorkomt, als: *zetten* (doen zitten), *leggen* (doen liggen), enz.

§ 273. Naar hunne vervoeging verdeelt men de werkwoorden in *gelijkvloeiende*, *ongelijkvloeiende* en *onregelmatige* werkwoorden.

§ 274. De *gelijkvloeiende* werkwoorden behouden in de geheele vervoeging denzelfden wortelklank; hun verleden deelwoord wordt gevormd door *ge* vóór en *d* of *t* achter den wortel des werkwoords te plaatsen, naardat de onvolmaakt verleden tijd ontstaat door *de* of *te* achter den wortel van 't werkwoord te voegen.

§ 275. *Ongelijkvloeiende* werkwoorden zijn die, welke in de vervoeging van wortelklank veranderen en waarvan het verleden deelwoord uitgaat op *en*.

§ 276. Zij veranderen of alleen in den onvolmaakt verleden tijd van wortelklank, of nemen in den onvolm. verleden tijd en het verleden deelwoord denzelfden veranderden klank aan, of veranderen in den onvolm. verl. tijd en het verled. deelwoord beide op verschillende wijze van wortelklanker. Voorbeelden van deze drie gevallen zijn:

1. *lezen, las, gelezen; hangen, hing, gehangen; laten, liet, gelaten; vangen, ving, gevangen; eten, at, gegeten.*

2. *springen, sprong, gesprongen; vliegen, vloog, gevlogen; wijzen, wees, gewezen; zingen, zong, gezongen.*

3. *bidden, bad, gebeden; bederven, bedierf, bedorven; stelen, stal, gestolen; verwerven, verwierf, verworven.*

§ 277. *Onregelmatige* werkwoorden zijn die, welke in de vervoeging geheel afwijken van de gelijk- en ongelijkvloeiende werkwoorden, die men dan ook in tegenoverstelling van de onregelmatige werkw. den naam van regelmatige geeft.

§ 278. Het onregelmatigste werkwoord onzer taal is *zijn*;

want in den tegenwoordigen tijd b. v. bezigt men: ik *ben*, gij *zijt*, hij *is*; in den onvolm. verled. tijd: ik *was*, gij *waart*, enz.

De oorzaak van deze onregelmatigheid moet hierin gezocht worden, dat men in de vervoeging van dit werkwoord verscheidene personen of tijden van de verouderde werkwoorden, welke met *wezen* of *zijn* overeenkomen, heeft behouden. De eerste persoon enkelvoud van den tegenw. tijd der aantoonende wijze komt van het oude *bennen*, de tweede persoon enkelv. van het tegenwoordig nog gebruikelijk *zijn*, de derde persoon enkelvoud van de vervoeging in het Mesogotisch: *im*, *is*, *ist*, enz. De eerste en derde persoon enkelvoud van den onvolmaakt verleden tijd benevens het verleden deelwoord komt van het werkwoord *wezen*, terwijl de eerste, tweede en derde persoon meervoud van den onvolmaakt verleden tijd van het werkwoord *weren* (*duren*) afgeleid zijn.

§ 279. Onregelmatig zijn o. a. de werkwoorden,

a. die in de onbepaalde wijs uit ééne lettergreep bestaan, als: *staan*, *slaan*, *zijn*, *zien*, *gaan*, *doen*.

b. die geene *t* aannemen in den 3^{en} persoon enkelvoud van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs, als: *willen*, *mogen*, *kunnen*, enz.

c. die eene *t* krijgen in den 1^{en} en 3^{en} persoon enkelvoud van den onvolmaakt verleden tijd der aant. wijs, als: *brenghen*, *denken*, *koopden*, enz.

d. die in de vervoeging eenen vreemden medeklinker aannemen, als: *weten*, *houden*, *komen*, enz.

§. 280. Onder de werkwoorden vindt men ook *stamwoorden*, *afgeleide* en *zamengestelde* woorden.

§ 281. De stamwoorden onder de werkwoorden zijn alle ongelijkvloeiend of onregelmatig, als *loopen*, *breken*, *nemen*, *bidden*, *zien*, *staan*, enz.

§ 282. Afgeleid zijn de werkwoorden, die gevormd zijn:

1. van zelfstandige naamwoorden, als *reizen* (eene *reis* doen), *huizen* (in een *huis* wonen), enz.

2. van bijvoegelijke naamwoorden, als *witten* (van *wit*), *warmen* (van *warm*), enz.

3. van andere werkwoorden, als *leggen* (van *liggen*), *zoogen* (van *zuigen*), *slippen* (van *slijpen*), *stotteren* (van *stooten*), enz.

4. van voorzetsels, als *uiten* (van *uit*), *innen* (van *in*), enz.

5. door voorvoegels van andere woorden, als *gelukken* (van *lukken*), *behouden* (van *houden*), *erkennen* (van *kennen*), *hernieuwen* (van *nieuw*), *ontspringen* (van *springen*), *verwijderen* (van *wijd*), *wantrouwen* (van *trouw*), enz.

6. door achtervoegsels, als *bedelen* (van *bidden*), *stijgeren* (van *stijgen*), *kruisigen* (van *kruis*), *waarderen* (van *waard*), enz.

§ 283. De zamengestelde werkwoorden bestaan uit:

1. een zelfst. naamw. en een werkwoord, als *raadplegen*, *handhaven*, *broodbakken*, enz.

2. een bijv. naamw. en een werkwoord, als *liefhebben*, *liefkozen*, enz.

3. een telwoord en een werkwoord, als *vierendeelen*.

4. een bijwoord en een werkwoord, als *vasthechten*, *weldoen*, enz.

5. een voorzetsel en een werkwoord, als *inbinden*, *voorzeggen*, *achterhalen*, enz.

§ 284. De zamenstelling der werkw. is *scheidbaar* of *onscheidbaar*.

Scheidbaar in: *broodbakken* (ik bak brood), *liefhebben* (ik heb lief), *vasthechten* (ik hecht vast), *inbinden* (ik bind in), *voórzeggen* (ik zeg voor), enz.

Onscheidbaar in: *handhaven* (ik handhaaf), *liefkozen* (ik liefkoos), *voorzeggen* (ik voorzeg), enz.

§ 285. De werkwoorden, met scheidbare voorzetsels zamengesteld, hebben den klemtoon op het voorzetsel, als *inschenken*, *óverbrenge*n, *voórspellen*, enz. In hun verleden deelwoord wordt het voorvoegsel *ge* tusschen het voorzetsel en het werkwoord geplaatst, als *ingeschonken*, *overgebracht*, *voorgespe*ld, enz.

§ 286. De verleden deelwoorden van de werkwoorden met onscheidbare voorzetsels en van die met voorvoegsels, behalve *wan*, nemen het voorvoegsel *ge* niet aan, als *aanvaard*, *ondernomen*, *gelukt*, *begrepen*, *erkend*, *ontvangen*, *verwijderd*, enz.

§ 287. Bij de vervoeging der werkwoorden komen in aanmerking de *wijzen*, *tijden* en *personen*.

§ 288. De wijzen der werkwoorden zijn: de *onbepaalde*, *aantonende*, *gebiedende* en *aanvoegende wijze*.

§ 289. Door de *onbepaalde wijze* wordt het werkwoord onbepaald uitgedrukt zonder aanwijzing van persoon of getal.

§ 290. Door de *aantoonende wijze* wordt eene regtstreeksche of vragende wijze van het werkwoord uitgedrukt. Bij deze wijze wordt het onderwerp en de tijd der werking aangewezen.

§ 291. Door de *gebiedende wijze* wordt het werkwoord uitgedrukt in den vorm van een gebod of verzoek aan den aangesproken persoon.

§ 292. Door de *aanvoegende wijze* wordt het twijfelachtige of onzekere eener werking uitgedrukt.

Omtrent de vervoeging der werkwoorden in de aanvoegende wijze valt op te merken, dat volgens den taalgeleerde Bilderdijk het voegwoord *dat* en de zachte *e*, die bij de enkelvoudige personen gevoegd wordt, in deze wijze onnoodig zijn, dewijl men aan de schikking der woorden zien kan, of een werkwoord in de aanvoegende wijze staat.

§ 293. Bij de aantoonende en aanvoegende wijze moet het onderwerp altijd worden uitgedrukt, b. v. *Hij heeft zijn werk gemaakt. Ik raad u, dat gij de waarheid bekennet.* Het is dus eene verkeerde gewoonte van sommigen, die om der welvoegelijkheid wille geen onderwerp in die wijzen uitdrukken en b. v. schrijven: *Hiernevens zend u de bestelde goederen. Bekenne schuldig te zijn aan toonder dezes, enz.*

§ 294. In zoodanige zinnen, waarin twee of meer werkwoorden bij hetzelfde onderwerp komen, behoeft dit niet weder herhaald te worden, b. v. *Hij stond van zijne plaats op, dacht over de zaak na en ging huiswaarts.*

§ 295. Bij de gebiedende wijze is het onderwerp verzwegen, doch wanneer er in een' zin eene tegenstelling wordt uitgedrukt, moet men bij de gebiedende wijze een onderwerp gebruiken, b. v. *Zoo h ij niet naar mijnen raad wil luisteren, sluit g ij dan evenwel uwe ooren niet digt.*

§ 296. De werkwoorden moeten in getal met het onderwerp, waarbij zij staan, overeenstemmen. Wanneer echter het werkwoord betrekking heeft op onderscheidene personen, ondergaat het die huiging, welke in overeenstemming is met den eerstge-

noemden persoon, b. v. *Gij en hij zijt in de kamer. Hij of ik heeft het geschreven.*

§ 297. Het algemeene voornaamwoord *er* heeft een werkwoord in het enkelvoud bij zich in een' volzin, waarin een enkelvoudig en een meervoudig onderwerp tegelijk voorkomen, wanneer de verhalende woordschikking gebezigd wordt, b. v. *Er was een man en zes kinderen tegenwoordig.* Wanneer evenwel de verbindende woordschikking gebruikt wordt, is het beter, dat men het werkwoord in het meervoud plaatst, b. v. *Ik dacht, dat er één officier en tien soldaten op de markt stonden.*

§ 298. Sommige taalkundigen geven aan den *onvolmaakt verleden* en *meer dan volmaakt verleden tijd* den naam van *betrekkelijk tegenwoordigen* en *betrekkelijk verleden tijd*. Aan den onvolm. verl. tijd geven zij den naam van *betrekkelijk tegenw. tijd*, omdat deze tijd de werking voorstelt als *tegenwoordig* ten opzichte van den tijd, *waarvan*, en *verleden* ten opzichte van den tijd, *waarin* men spreekt, b. v. *Ik schreef eenen brief, toen hij bij mij kwam.* Hoewel het schrijven van den brief reeds gebeurd is, was die handeling echter *tegenwoordig* in het oogenblik, dat hij bij mij kwam. Aan den meer dan volm. verl. tijd heeft men den naam van *betrekkelijk verleden tijd* gegeven, omdat deze tijd de werking voorstelt als *verleden* ten opzichte van den tijd, *waarvan*, en *meer dan verleden* ten opzichte van den tijd, *waarin* men spreekt, b. v. *Ik had het reeds gelezen, voordat mijn vriend de kamer binnentrad.*

§ 299. In den levendigen, hartstogtelijken stijl wordt de onvolm. verleden en de toekomstige tijd wel eens door den tegenwoordigen vervangen, b. v. *Zoo als ik in de werkplaats kom, is er geen mijner knechten tegenwoordig. Ik antwoord hem dezen avond nog.*

§ 300. Wanneer in den hoofdzin een tegenwoordige tijd voorkomt, dan moet de afhankelijke zin een' tegenwoordigen, volmaakt verleden of toekomstigen tijd bezitten, b. v. *Ik weet, dat hij er is. Ik verlang, dat gij morgen uwe teekening afgewerkt hebt. Uw vader wil, dat gij het doen zult.*

§ 301. Komt in den hoofdzin de onvolm. verl. tijd voor, dan ontvangt de nevenzin den onvolm. verleden, meer dan volm. ver-

leden of voorwaardelijken tijd, b. v. *Ik dacht, dat zij hier was. Hij meende, dat ik hem gezien had. Ik hoopte, dat hij hier zoude zijn.*

§ 302. Wanneer bij een onderwerp twee of meer werkwoorden als gezegden voorkomen, moeten deze in denzelfden tijd staan, b. v. *Hij kwam, zag en overwon.*

G. Bijwoorden.

§ 303. Bijwoorden zijn woorden, welke dienen, om het begrip eener werking of eigenschap nader te bepalen, b. v. Dit is een *zeer* hooge toren. Hij schrijft *fraai* en *regelmatig*. Soms bepalen zij ook weder andere bijwoorden, b. v. Hij rekt *buitengewoon* vlug.

§ 304. De bijwoorden zijn òf oorspronkelijk, als *ja, wel,* enz.; òf afgeleid, en alsdan gevormd uit zelfstandige of bijvoegelijke naamwoorden, uit werkwoorden en voorzetsels door vóór- of achtervoegsels, als *binnen* (van *in*), *buiten* (van *uit*), *lustig* (van *lust*), *hoogstens* (van *hoog*), *bedachtzaam* (van *denken*), *misschien* (van *geschieden*), enz.; of zamengesteld, als *altijd, viermaal, volop, steelswijze,* enz.

§ 305. Sommige bijwoorden zijn van de gelijkkluidende bijv. naamw. onderscheiden, door eene *s* in plaats van de *sch* der bijv. naamw., b. v. *dagelijks* (bijwoord) en *dagelijksch* (bijv. naamw.) Andere bijwoorden gaan ook op *sch* uit, als *doodsch, frisch, trotsch, valsch,* enz.

§ 306. Naar hunne beteekenis onderscheidt men ze in bijwoorden

1. van *hoedanigheid*, als *goed, fraai, hoe,* enz.
2. van *hoe grootheid*, als *veel, genoeg,* enz.
3. van *omstandigheid*, als *gaarne, te vergeefs,* enz.
4. van *plaats*, als *hier, ginds,* enz.
5. van *tijd*, als *heden, gisteren, nooit,* enz.
6. van *zinswijziging*.

Onder deze laatste heeft men weder bijwoorden

- a. van *bevestiging*, als *ja*, *gewis*, *zeker*, enz.
- b. van *ontkenning*, als *neen*, *geenszins*, enz.
- c. van *twijfeling*, als *misschien*, *mogelijk*, enz.
- d. van *onderveraging*, als *hoe*, *waarom*, enz.

en nog vele andere soorten.

§ 307. De bijwoorden moeten altijd geplaatst worden bij de woorden, waarop zij betrekking hebben. Het is dus niet goed uitgedrukt: *Zij is eene altoos eerlijke en trouwe dienstbode geweest*; maar: *Zij is altoos eene eerlijke en trouwe dienstbode geweest*. De verschillende plaatsing van het ontkenkend bijwoord *niet* geeft eene geheel verschillende beteekenis aan denzelfden volzin, b. v. *Het is mij niet vergund, hem te schrijven* en: *Het is mij vergund, hem niet te schrijven*. In het eerste voorbeeld drukt de spreker zijn leedwezen uit, dat hij hem niet schrijven kan; in het andere voorbeeld is het den spreker aangenaam, dat hij niet behoeft te schrijven. Zoo ook is er onderscheid in de uitdrukkingen: *Ik heb de eer niet, haar te kennen* en: *Ik heb de eer, haar niet te kennen*. In den eersten volzin doet de spreker uitkomen, dat hij de door hem bedoelde persoon gaarne zoude kennen, terwijl in den tweeden volzin te kennen wordt gegeven, dat hij er niet zeer op gesteld is met die persoon kennis te maken.

§ 308. Bij de bijwoorden van ontkenning valt nog op te merken, dat zij juist het tegenovergestelde uitdrukken van hetgene men te kennen wil geven, indien zij dubbel gebruikt worden, b. v. *Hij is ook nooit niet te huis* wil zeggen: *Hij is altijd te huis*. In het werkwoord *verbieden* is eene ontkenning opgesloten en het is dus verkeerd, indien men bij dit werkwoord nog een ontkenkend bijwoord gebruikt. *Het is verboden, hier niet te rooken* beteekent toch zooveel als: *Het is geboden, hier te rooken*.

§ 309. Bij het bezigen van *ooit*, *nooit*, *immer* en *nimmer* zij men indachtig, dat de beide eerste bij het verledene, de beide laatste bij het toekomstige behooren, b. v. *Wie had het ooit gedacht. Ik zal het mij immer herinneren. Hij heeft het nooit vergeten. Doe het nimmer weder.*

§ 310. Soms worden de bijwoorden met werkwoorden verbonden en drukken dan een zamengesteld denkbeeld uit, b. v. *Het valt mij gemakkelijk dit te doen.*

§ 311. Ook kunnen de bijwoorden met eene onbepaalde wijze door het voorzetsel te verbonden worden, b. v. *Zonder te zwijgen ging hij voort. Hij ligt al lang te slapen.*

Dat die verbinding niet altijd met het voorzetsel te plaats heeft, blijkt uit de volgende voorbeelden: *Gij kunt goed praten. Zij kan net schrijven.*

H. Voorzetsels.

§ 312. Voorzetsels zijn woorden, die dienen om de betrekking uit te drukken, die er bestaat tusschen twee zelfstandigheden of tusschen eene zelfstandigheid en eene werking, b. v. *De hond van den timmerman is zwart. Piet schrijft op de lei. Hij is arm in deugd.*

§ 313. Men moet de voorzetsels zoo min mogelijk naast elkander plaatsen, omdat twee voorzetsels, wanneer zij onmiddelijk naast elkander staan, onwelluidendheid veroorzaken. Dit heeft b. v. in dezen volzin plaats: *Hij teekent met van u gekochte potlooden.* Beter is het dezen volzin te splitsen en te schrijven: *Hij teekent met potlooden, die hij van u gekocht heeft.*

§ 314. Volgens Weiland regeren nu alle voorzetsels den vierden naamval, doch dat zij ook nog eenen anderen naamval beheerschen, blijkt uit de volgende voorstellen: *Wij hebben het in der minne weten te schicken. Met der tijd komt alles nog wel in orde. In den jare 168 v. C. veroverde Antiochus Epiphanes Jeruzalem.* In deze voorbeelden regeren de voorzetsels den derden naamval. Dat zij ook met den tweeden naamval voorkomen, blijkt uit de volgende zegswijzen: *buiten 's lands, buiten tijds, voor 's hands,* enz.

§ 315. Het voorzetsel te regeert altijd den derden naamval; want men zegt b. v. niet *te uwe beschikking* en *te dat einde*, maar *ter uwer beschikking* en *te dien einde*. Wanneer het door

een bepalend lidwoord gevolgd wordt, trekt men de beide woorden te zamen, zoodat b. v. *te der dienste* dan wordt *ter dienste* en *te den tijde*: *ten tijde*.

§ 316. Het is dus niet taalkundig goed te schrijven *ten dien einde*; want dit beteekent toch zooveel als *te den dien einde*, en zoo zoude er dan door een aanwijzend voornaamwoord op een bepalend of aanwijzend lidwoord te laten volgen eene overtollige aanwijzing of bepaling plaats hebben. Daarom schrijve men *te dien einde*. Bij *bezittelijke* voornaamwoorden moet men echter *te* in den derden naamval doen voorkomen en dus schrijven: *ter zijner gedachtenis* en *ten uwen gevalle*, omdat hier geene dubbele aanwijzing plaats vindt.

I. Voegwoorden.

§ 317. Voegwoorden zijn woorden, die zinnen of deelen van zinnen met elkander verbinden.

§ 318. Wanneer de voegwoorden enkele woorden d. i. deelen van zinnen verbinden, maken zij van twee of meer enkelvoudige zinnen één' veelvoudigen zin. Zoo worden de enkelvoudige zinnen: *Vondel is een groot dichter* en *Bilderdijk is een groot dichter*, tot één' veelvoudigen zin, als men zegt: *Vondel en Bilderdijk zijn groote dichters*.

Naar deze eigenschap der voegwoorden verdeelt men ze in *nevenschikkende* en *onderschikkende* voegwoorden.

§ 319. Die van de eerste soort verbinden enkele woorden met elkander of ook zinnen van gelijken rang; die van de tweede soort dienen tot verbinding van hoofdzinnen met afhankelijke zinnen.

§ 320. Nevenschikkende voegwoorden komen voor in: *Tuschen deugd en ondeugd is geen middelweg. Hij is dapper, maar voorzigtig. De jongen leert met lust; daarom wordt hij ook door den meester geprezen. De straten zijn nat, dus heeft het waarschijnlijk geregend.* enz.

§ 321. Onderschikkende voegwoorden vindt men in: *Dat hij zich verbetert, verblijdt mij ten hoogste. Ik ontdek, dat de waarheid in het midden ligt. Hij zal komen, wanneer hij tijd heeft.* enz.

Uit deze voorbeelden blijkt, dat de onderschikkende voegwoorden afhankelijke zinnen van verschillende soort kunnen verbinden met den hoofdzin; want in het eerste voorbeeld drukt de afhankelijke zin het onderwerp, in het tweede het voorwerp en in het derde de bepaling uit van den hoofdzin.

§ 322. Naar de beteekenis onderscheidt men de voegwoorden in:

1. *verbindende of aaneenschakelende*, b. v. *en, ook, noch, alsmede*, enz.
2. *tegenstellende*, b. v. *maar, doch, echter, nochtans*, enz.
3. *redengevende*, b. v. *dewijl, omdat, daar, vermits*, enz.
4. *vergelijkende*, b. v. *als, dan, gelijk*, enz.
5. *oogmerkaanduidende*, b. v. *opdat, ten einde*, enz.
6. *voorwaardelijke*, b. v. *ten zij, indien, mits*, enz.
7. *toegevende*, b. v. *immers, ofschoon, trouwens*, enz.
8. *verklarende*, b. v. *als, dat is, namelijk*, enz.
9. *besluitende*, b. v. *dus, derhalve, mitsdien*, enz.
10. *uitsluitende*, b. v. *uitgezonderd, behalve*, enz.

en nog zooveel andere soorten, als beteekenis en verschillend gebruik der voegwoorden vereischen.

§ 323. Van veel belang is het bij het gebruik goed op de beteekenis der voegwoorden te letten, daar de juiste uitdrukking der gedachten dikwijls van deze woorden afhangt. Vooral houde men het onderscheid tusschen *nog* en *noch*, *dewijl* en *terwijl* en *doch* en *toch* steeds goed in het oog.

K. Tusschenwerpsels.

§ 324. *Tusschenwerpsels* zijn woorden, die gewaarwordingen en gemoedsaandoeningen of klank-nabootsingen aanduiden. De eerste als: ol ach! och! ei! enz. worden *inwendige*, de laatste als: bons! paf! boe! hei! holla! enz. *uitwendige* genoemd. Daar zij geene bepaalde plaats in een' volzin eischen, worden zij hier en daar als 't ware *tusschen* de deelen van eenen volzin *geworpen*.

§ 325. Dat de plaatsing der tusschenwerpsels echter niet altijd willekeurig geschiedt, blijkt uit het verschil in beteekenis, dat door de verschillende plaats van het tusschenwerpsel ontstaan kan; b. v. *De zoon van mijn' buurman heeft zich daaraan, helaas! schuldig gemaakt*, en: *De zoon van mijnen buurman, helaas! heeft zich daaraan schuldig gemaakt*. In den eersten volzin is het *de zaak* vooral, in den laatsten *de persoon*, dien men beklagt.

§ 326. Dewijl de tusschenwerpsels geene *begrippen* te kennen geven, en ook niet dienen, om de betrekkingen aan te wijzen, die er tusschen de begrippen bestaan, kan men ze noch onder de begrips-, noch onder de vormwoorden rangschikken, maar moet men ze als eene geheel bijzondere soort van woorden beschouwen.

DERDE HOOFDSTUK.

WOORDVOEGING.

---

§ 327. Door *woordvoeging* verstaat men de kennis van de onderscheidene betrekkingen en beheerschingen der woorden en van de regels, die ons leeren in welke orde de verschillende woorden gevoegd moeten worden, om een' goed uitgedrukten volzin te vormen en welk gebruik men moet maken van de verschillende vormveranderingen der woorden, om hunne onderlinge betrekkingen aan te wijzen.

§ 328. De betrekkingen der deelen in een' volzin kunnen in twee hoofsoorten onderscheiden worden, namelijk in :

a. de betrekkingen der begrippen op elkander. In dezen volzin, b. v. *Zijn zoon is zoo even in den tuin van mijn' buurman gegaan.* komen de betrekkingen voor van *gaan* op *zoon*, van *tuin* op *gaan*, van *buurman* op *mij* en van *buurman* op *tuin*. Behalve de begrippen, welke afzonderlijk uitgedrukt, met elkander in betrekking staan, moet men hier ook nog opmerken *den vorm* der betrekking, of de bijzondere wijze, waarop het eene begrip met het andere verbonden wordt.

b. de betrekkingen van de begrippen op den sprekenden persoon. Hiermede worden bedoeld de betrekkingen, in welke de begrippen door den sprekenden persoon opgevat en met elkander verbonden worden. Zoo heeft men in den bovengenoemden volzin de betrekking van *zoon*, als den persoon van wien men spreekt, en die van *buurman*, als een bepaald enkelvoudig wezen (*individu*), de *tijdsbetrekking* van *gaan* als *verleden* en wel bepaald

als *kort verleden* (zoo even), de betrekking van *gaan* als eene *werkelijk* gebeurde zaak (niet slechts als *mogelijk*).

§ 329. Een zin is de in woorden uitgedrukte inhoud der gedachten.

§ 330. Ieder volledig uitgedrukte zin bevat altijd twee hoofddeelen: *onderwerp* en *gezegde*.

§ 331. Door het *onderwerp* wordt het begrip uitgedrukt van den persoon of de zaak, van welke iets *gezegd* wordt.

§ 332. Het *gezegde* is dat deel van een' zin, waardoor iets van het onderwerp wordt te kennen gegeven.

§ 333. Wanneer in een' zin behalve het onderwerp en *gezegde* nog andere begrippen uitgedrukt worden, zoo kunnen deze weder tot twee hoofdsoorten gebracht worden, n. l. *bepalingen* en *aanvullingen*.

§ 334. De *bepalingen* kunnen in betrekking staan tot het *onderwerp*, het *gezegde*, de *aanvulling*, of tot andere *bepalingen*. De *aanvullingen* staan altijd in betrekking tot het *gezegde*.

§ 335. De *bepalingen* van het onderwerp kunnen uitgedrukt worden door

1. *bijvoegelijke naamw.* en *voornaamwoorden*, b. v. *De goede man werkt. Dit huis is fraai. Zijn zusje haakt. De vlijtige kinderen maken vorderingen.*

2. *zelfstandige naamwoorden*, b. v. *De zoon van mijnen oom is student. De hond van den boer is kwaad. De kous der meid is gestopt.*

§ 336. De *bepalingen* van het *gezegde* kunnen even als die van het onderwerp op de boven genoemde wijzen uitgedrukt worden, wanneer het *gezegde* een zelfstandig naamwoord is, b. v. *Schilderen is een schoone kunst. Hij is die man. Dit landschap is eene tekening van mijnen broeder.*

§ 337. Wordt het *gezegde* door een bijvoegelijk naamwoord uitgedrukt, dan kan men de *bepalingen* er van door zelfstandige naamw. en bijwoorden te kennen geven, b. v. *De wijze is gelaten in tegenspoed en tevreden in voorspoed. Hij is zoo gelukkig. Zij zijn diep bedroefd.*

§ 338. Is het *gezegde* door een werkwoord uitgedrukt, dan

geven de bepalingen de *plaats*, den *tijd*, de *wijze* en den *grond* of de *oorzaak* eener werking te kennen.

§ 339. Door de *bepalingen van de plaats* kan in een' zin uitgedrukt worden *waar* iets is, *van waar* iets komt en *waarheen* iets gaat, b. v. *Mijn vader is nu in Amsterdam, gisteren kwam hij van Purmerende en morgen vertrekt hij naar Haarlem.* Eene bepaling van de plaats wordt uitgedrukt óf door zelfst. nw. met voorzetsels, óf door bijwoorden, b. v. *De boom staat voor het huis. De geneesheer woont hier.*

§ 340. Wanneer men van een bijwoord gebruik maakt om eene plaats te bepalen, wordt daardoor ook de plaats van den sprekenden persoon stilzwijgend aangewezen. Wanneer ik b. v. zeg: *Mijn broeder is boven*, dan wordt daardoor tevens aangeduid, dat ik *beneden* ben. Zeg ik: *Mijn vriend loopt aan gene zijde van het kanaal*, dan geef ik tevens te kennen, dat ik mij aan *deze zijde* er van bevind. Bij de bepalingen van de plaats, die door zelfstandige nw. uitgedrukt worden, wordt die plaats van den sprekenden persoon niet zoo bepaald aangewezen.

§ 341. Door eene *bepaling van den tijd* wordt in een' zin uitgedrukt:

1. het *tijdpunt*, 't welk te kennen geeft, *wanneer* iets geschiedt, b. v. *De zon komt des morgens op.*

2. den *tijdduur*, 't welk aanduidt, *hoe lang* iets geschiedt, b. v. *De zon schijnt den geheelen dag.*

§ 342. Eene bepaling van den tijd kan worden uitgedrukt door

1. *zelfstand. nw.* op zich zelve voorkomende, of verbonden met voorzetsels, b. v. *'s Morgens begint de school te negen ure.*

2. *bijwoorden* van tijd, b. v. *De post is gisteren laat aangekomen. Altijd is hij tevreden. Nu lees ik.*

§ 343. Door eene *bepaling van de wijze* wordt zulk eene bepaling verstaan, waardoor te kennen gegeven wordt, *hoe* eene werking geschiedt, b. v. *Hij zingt valsch.*

Ook kan door eene bepaling van de wijze het werktuig aangeduid worden, waarmede men iets doet, b. v. *Ik schrijf met de pen.*

§ 344. De bepalingen van de wijze of hoedanigheid eener werking worden uitgedrukt door

1. *zelfst. nw.* met of zonder voorzetsel, b. v. Herman teekent *met het potlood*. Die man spreekt *lagchender wijze*.

2. *bijwoorden* van *hoedanigheid*, b. v. Die man streed *dapper*. Pieter schrijft *vlug*.

3. *deelwoorden*, b. v. Hij werkt *zingende*. Zij leeren *spelende*.

§ 345. Door eene *bepaling van den grond* wordt de oorzaak eener werking opgegeven. Oorzaak (*eerste zaak*) is datgene, waaruit iets ontstaat of waardoor iets wordt voortgebracht.

§ 346. Wanneer men het uitwerksel, dat uit den natuurlijke aard der eerste zaak of oorzaak voortvloeit, opgeeft, noemt men dien grond *zaakgrond*, b. v. *De luchtballon stijgt door zijne ligtheid omhoog. Het water beevriest door de koude*.

§ 347. Geeft men de reden op, waarom eene werking geschiedt, dan noemt men deze bepaling van den grond *beweeggrond*, b. v. *Ik eer dien man uit achting. Uit liefde voor zijn vaderland stierf J. C. J. van Speijk den heldendood*.

§ 348. Wanneer men datgene opgeeft, wat een persoon aanleiding geeft, om over iets een oordeel te vellen, dan noemt men deze bepaling van den grond *kengrund*, b. v. *Ik herken hem aan zijn gelaat. Volgens zijne spraak is hij een Fries*.

§ 349. Het oogmerk eener handeling moet men ook onder de bep. v. d. grond rangschikken, dewijl het eenen beweeggrond opgeeft, die nog verwijderd is, b. v. *De koopman reist voor zijne zaken. Ik doe het voor mijne gezondheid*.

§ 350. Het middel, waarvan men zich bij het bereiken van zijn oogmerk bedient, noemt men *zaakgrond*, dewijl het den grond opgeeft, waardoor deze of gene zaak is ontstaan, b. v. Hij sterft *aan de typhus*. In dezen volzin: „Het schrijfpapier wordt *uit linnen lompen* vervaardigd.” worden de woorden *uit linnen lompen* als *zaakgrond* aangemerkt, dewijl *linnen lompen* de *eerste zaak* of *oorzaak* is, waardoor het mogelijk is schrijfpapier te vervaardigen.

§ 351. Uit de zamenvoeging van twee of meer enkelvoudige zinnen, waarin gelijksoortige deelen van den zin voorkomen, ont-

staan samengetrokkene zinnen, b. v. *Die kinderen schrijven letters Die kinderen schrijven woorden: Die kinderen schrijven letters en en woorden. De paauw is een vogel. De haan is een vogel en De leeuwerik is een vogel: De paauw, haan en leeuwerik zijn vogels.*

§ 352. Wanneer men bloot op den vorm der samengetrokkene zinnen ziet, zoude men ze als uitgebreid enkelvoudige zinnen kunnen beschouwen, doch neemt men meer den inhoud er van in aanmerking, dan moet men ze als zamengestelde zinnen beschouwen, dewijl in iederen samengetrokken zin eigenlijk twee of meer oordeelvellingen opgesloten zijn.

§ 353. Worden de gelijksoortige leden in een' zin niet door dezelfde soort van woorden uitgedrukt, dan kan men zulke zinnen niet onder de samengetrokkene rekenen. In den zin: *De zwarte hond des bleekers heeft mij gebeten*, komen twee bepalingen van het onderwerp voor, doch deze worden door verschillende woordsoorten uitgedrukt en die zin is derhalve een uitgebreid enkelvoudige en geen samengetrokken zin. Zoo ook kan men die zinnen niet tot de samengetrokkene rekenen, waarin wel twee of meer gelijksoortige bepalingen voorkomen, doch waarvan de eene tot nadere bepaling van de andere dient, b. v. *De Rhone ontspringt in Zwitserland in den St. Gothardsberg. Ik sta tegenwoordig des morgens te zes ure op.*

§ 354. De gelijknamige leden in een' samengetrokken zin kunnen op drie onderscheidene wijzen met elkander vereenigd worden. Dit kan namelijk geschieden:

1. door eene bloote vereeniging of zamenstelling, b. v. *De visschen en vogelen zijn dieren. Niet alleen de veldvruchten, maar ook de boomvruchten hebben een' goeden oogst opgeleverd.*

2. door eene tegenoverstelling, b. v. *De paauw is een schoone vogel, doch maakt een leelijk geluid. Hij heeft veel aan mijnen oom te danken, evenwel beloont hij diens zorgen met ondankbaarheid.*

3. door den grond of de oorzaak van een der leden, die in den volzin voorkomen, op te geven, b. v. *Alle menschen, derhalve ook ik, moeten sterven. Alle edele daden, daarom ook het redden van zijnen naaste uit levensgevaar, ziet God met welgevaltig oog aan.*

§ 355. De gelijksoortige leden van een' zamengetrokken zin kunnen of *vóór* het gemeenschappelijk lid, of er *achter* of ook 't eene er *voor* en 't andere er *achter* geplaatst worden, b. v. *Amsterdam en Rotterdam zijn volkrijke steden. Volkrijke steden zijn Amsterdam en Rotterdam. Amsterdam is niet alleen eene volkrijke stad, maar Rotterdam ook.*

§ 356. Worden twee of meer zinnen met elkander tot één' zin verbonden, dan vormen zij een' zamengestelden zin.

Die enkelvoudige zinnen, welke tot een' zamengestelden verenigd worden, zijn of van elkander onafhankelijk en drukken dan ieder eene volledige gedachte uit, of de eene zin is aan den anderen ondergeschikt en in dat geval dient de eene, om de plaats van een lid uit den anderen zin te vervangen.

§ 357. Voorbeelden van zamengestelde zinnen van de eerste soort zijn: *De haai is een visch en de walvisch is een zoogdier. Mijn broeder is gezond, doch mijn vader is nog ongesteld.*

§ 358. Voorbeelden van de tweede soort der zamengestelde zinnen zijn deze: *De pen, die daar voor u ligt, heb ik zoo even vermaakt. Hij vertelt mij, dat die zaak zich anders toege dragen heeft.*

§ 359. De enkelvoudige zinnen, die tot zamengestelde verbonden worden, kunnen beteekenen:

1. iets gelijksoortigs of overeenkomends, b. v. *Deze smid maakt kagchels; ook kan hij hoefijzers smeden. De koe geeft ons melk en vleesch; daarenboven maakt men van haren huid leder.*

2. iets ongelijksoortigs of tegengestelds, b. v. *Ik heb het u zoo dikwijls medegedeeld; evenwel schijnt gij het nog niet te weten. De aalbessen smaken wel heerlijk, doch een veelvuldig gebruik er van is schadelijk.*

3. eene oorzaak en een uitwerksel of gevolg, b. v. *Die man heeft grooten eellust; daarom eet hij zoo veel. Pieter is niet opmerkzaam geweest; gevolgelijk weet hij het niet. Jozef wilde weten, of zijne broeders zich ook verbeterd hadden, daarom beproefde hij hen.*

§ 360. Deze laatste soort van zamengestelde volzinnen kan

men veranderen in sluitredenen, b. v. *Die grooten eetlust heeft, eet veel. Die man heeft grooten eetlust. Gevolgelyk eet hij zoo veel.*

§ 361. Op eene vroegere plaats is reeds gezegd, dat de eene zin in een' zamengestelden volzin een lid van den anderen zin vervangt. Omgekeerd kan men sommige enkelvoudige volzinnen veranderen in zamengestelde door een der leden in een' ondergeschikten zin te veranderen, en in dat geval kan men die ondergeschikte zinnen noemen:

1. *onderwerpelijke* ondergeschikte zinnen, b. v. *Wat God doet, is liefde*, ter vervanging van *Gods doen is liefde*.

2. *voorwerpelijke* ondergeschikte zinnen, b. v. *Hij gelooft niet, wat zijn broeder hem verhaalt*, ter vervanging van *Hij gelooft het verhaal zijns broeders niet*.

3. *bepalende* ondergeschikte zinnen. De bepaling die door deze zinnen vervangen wordt, kan zijn:

a. eene bepaling van het onderwerp, b. v. *Een blind mensch kan niet zien.* = *Een mensch, die blind is, kan niet zien.*

b. eene bepaling van de aanvulling, b. v. *Hij vond daar een tevreden mensch.* = *Hij vond daar een mensch, die tevreden is.*

c. eene bepaling van het gezegde, en wel:

van plaats, b. v. *Katwijk ligt aan den mond van den Rijn.* = *Waar de Rijn zich in zee uitstort, ligt Katwijk.*

van tijd, b. v. *De onderwijzer ging te acht uur in zijne school.* = *Toen de klok acht uur sloeg, ging de onderwijzer in zijne school.*

van wijze, b. v. *Jan schrijft duidelyk.* = *Jan schrijft zoo, dat iedereen zijn schrift goed lezen kan.*

van grond of oorzaak, b. v. *Uit vrees voor straf gehoorzaamt hij mij.* = *Hij gehoorzaamt mij uit vrees, dat hij gestraft zal worden.*

§ 362. Door eene *aanvulling* verstaat men dat deel van een' zin, waardoor de werking, die niet altijd volledig genoeg uitgedrukt is, meer wordt *aangevuld*. Meestal komt eene aanvulling na een werkwoord, doch er zijn ook bijwoorden, die altijd eene aanvulling na zich verkrijgen; b. v. *Dit schilderstuk is 120 gulden waard.* *Over daad is den mensch schadelijk.*

§ 363. Eene aanvulling kan voorkomen :

1. in den eersten naamval, b. v. *Het zaadje wordt een boom. Die man blijft een ongelukkig wezen.*

2. in den tweeden naamval, b. v. *De moordenaar is des doods schuldig.*

3. in den derden naamval, b. v. *De jongen gehoorzaamt zijnen vader. Onrijp ooft is den kinderen schadelijk.*

4. in den vierden naamval, b. v. *Ik denk aan mijnen broeder. De kinderen ontvangen onderwijs van den meester.*

§ 364. Wanneer er in eenen zin eene aanvulling voorkomt, die het antwoord op de vraag *aan wien?* in zich bevat, dan stelt men zich die aanvulling steeds als een' persoon voor. Van daar dat men zulk eene aanvulling *persoonlijke aanvulling* kan noemen in tegenoverstelling van de andere aanvulling, die dan *zakelijke aanvulling* heet.

§ 365. Eene persoonlijke aanvulling staat in den derden, eene zakelijke aanvulling in den vierden naamval, b. v. *De postbediende overhandigt den koopman eenen brief. De moeder geeft den kinderen speelgoed.*

§ 366. Wanneer er bij het gezegde twee aanvullingen voorkomen, waarvan de eene in den derden, de andere in den vierden naamval staat, dan moet de derde vóór den vierden gevoegd worden, wanneer die aanvullingen beide door zelfstandige naamw. uitgedrukt zijn, b. v. *Hij geeft den arme eene aalmoes.*

§ 367. Worden de aanvullingen echter beide door voornaamwoorden te kennen gegeven, dan moet de vierde vóór den derden naamval geplaatst worden, b. v. *Hij geeft het hem.*

§ 368. Is slechts ééne der aanvullingen een voornaamwoord, dan komt het voornaamwoord steeds vóór het zelfst. nw. te staan, b. v. *Hij geeft hem een boek. Hij geeft het den arme.*

§ 369. De schikking der woorden in iederen zin is *natuurlijk* of *kunstmatig*. Zij is natuurlijk, wanneer de woorden naar de natuurlijke opvolging der denkbeelden geschikt worden. Wil men echter op het eene of andere deel van den zin een' bijzonderen klem geven, dan wijkt men van de natuurlijke volgorde af en maakt dan gebruik van de kunstmatige woordschikking.

§ 370. Men kan de woordschikking ook verdeelen in de *verhalende*, *verbindende* en *vragende* woordschikking.

§ 371. Bij de verhalende woordschikking komt het onderwerp met of zonder zijne bepalingen vóóran, daarop volgt het gezegde, vervolgens de aanvulling en de verdere bepalingen, b. v. *De vergenoegde landman beploegt den akker in den vroegen morgenstond.*

§ 372. Het eigenaardige der verbindende woordschikking is dit, dat het vervoegde werkwoord achter aan komt en vooraf gegaan wordt door het gezegde met zijne bepalingen en het onderwerp, b. v. *De jongen wordt beloond, omdat hij zoo goed zijne les geleerd heeft.*

§ 373. Het kenmerkende der vragende woordschikking is, dat het gevraagde of onbekende, als het meest de aandacht trekkende, vooraan geplaatst is, b. v. *Waar ligt die stad? Wie heeft u dat gezegd?* In volzinnen, die een' uitroep te kennen geven, komt dezelfde woordschikking voor als in de *vragende*; b. v. *Wat ben ik verheugd! Hoe arm is hij!*

§ 374. Soms maakt men wel gebruik van *verkorte* ondergeschikte zinnen, om daardoor den zin beknopter uit te drukken en door deze beknoptheid meer kracht aan de denkbeelden te geven.

§ 375. Deze verkorting geschiedt:

1. door het onderwerp en het vervoegde werkwoord van den ondergeschikten zin weg te laten, b. v. *Willem Lodewijk (die) een neef van Prins Maurits (was), werd in 1594 tot stadhouder over Groningen aangesteld. Zijne kinderen, (die) zijne grootste schat op aarde (zijn), werden hem door den dood ontrukkt.*

2. door het onderwerp en het voegwoord in den ondergeschikten zin weg te laten, en het werkwoord in de onbepaalde wijze te plaatsen. Zoo kan men den zin: *Ik wensch, dat ik u nog eenmaal wederzie*, aldus verkorten: *Ik wensch u nog eenmaal weder te zien.* Zoo ook komen in deze zamengestelde zinnen zoodanige verkorte ondergeschikte zinnen voor: *Ofschoon door God met aardsche schatten gezegend, was hij toch niet gelukkig. Hij zit op de kamer, om zijne les te leeren.* *Ik heb het hem*

meermalen gezegd, niet naar de woorden van zijnen broeder te luisteren.

§ 376. Een ondergeschikte zin kan niet verkort worden, wanneer daardoor eene bepaling van *plaats*, *tijd* of *wijze* wordt uitgedrukt, b. v.

Waar de Roer zich met de Maas vereenigt, ligt Roermond. Toen die man weg ging, plaatste ik mij aan tafel. Zoo als ik het u voorgedaan heb, moet gij trachten na te doen.

§ 377. Volgens den Hoogleraar Roorda bestaat de ontleding van een' zin in de onderscheidene aanwijzing van de deelen, waaruit de zin is zamengesteld, en indien deze deelen ook weder uit deelen zamengesteld zijn, dan even zoo verder in de onderscheidene aanwijzing van de onderdeelen van die hoofddeelen, tot dat men komt aan de grondbestanddeelen of elementen.

§ 378. Bij de ontleding van eenen zin heeft men niet alleen elk zamengesteld woord, dat in de taal eene volkomene grammatische eenheid verkregen heeft, maar ook elke logisch zamengestelde benaming slechts als één zindeel te beschouwen.

§ 379. In iederen zin wordt iets stellig-, vragender-, toeroepender- of uitroependerwijs gezegd.

§ 380. Indien het onderwerp en het gezegde in een' zin daarvoor vatbaar zijn, moet men ze in deelen ontleden en daarbij gebruikt Roorda dan de benamingen *hoofdwoord* en *bepaling*.

§ 381. Dat deel van den zin, hetwelk het andere beheerscht, is het *hoofdwoord*, en dat deel, hetwelk beheerscht wordt, heet de *bepaling*.

§ 382. Verder onderscheidt Roorda de bepalingen weder in *attributen* of toekenningen en *complementen* of aanvullingen.

§ 383. Tusschen de attributen en complementen is dit onderscheid, dat de attributen reeds in de voorstelling zelf verbonden zijn aan datgene, wat er door bepaald wordt, terwijl de complementen slechts dienen, om de uitgedrukte gedachte vollediger te maken. Bepalingen van personen of zaken zijn *attributen*; alle andere bepalingen, die in een' zin kunnen voorkomen, zijn *complementen*.

§ 384. Door *modale* of zinwijzigende complementen verstaat Roorda zulke, die dienen om eene bijzondere wijziging slechts van den zin der gedachten aan te duiden. Zij worden door de bijwoorden uitgedrukt en in de volgende soorten verdeeld:

1. voor de stellige (*positive*) wijs van spreken: *ja, wel, stellig, waarlijk*, als: *Ja, het is wel waar. Hij zal het stellig doen.*

2. voor de ontkennende (*negative*) wijs van spreken: *neen, niet*, als: *Neen, dat is geheel anders. Het is niet zoo!*

3. voor de twijfelachtige (*problematische*) wijs van spreken: *mogelijk, misschien, welligt, denkelijk, waarschijnlijk*, als: *Welligt zal het examen drie dagen duren.*

4. voor de onvoorwaardelijke of algemeen geldige (*kategorische*) wijs van spreken: *onvoorwaardelijk, toch*, als: *Ik hoop toch, dat gij mij niet vergeten zult.*

5. voor de verzekerende (*assertorische*) wijs van spreken: *werkelijk, inderdaad, gewis, buiten twijfel*, enz. als: *Het is inderdaad waarheid. Gewis, hij komt.*

6. voor de *apodictische* wijs van spreken, waardoor eene *denknoodzakelijkheid* wordt uitgedrukt: *onmogelijk, noodzakelijk, onfeilbaar*, als: *Een geheel is onmogelijk kleiner dan een zijner deelen.*

7. voor de *voorwaardelijke* wijs van spreken, waarin met eene zekere beperking iets onderstellender wijs wordt uitgedrukt, als: *Op die wijs zal het werk wel goed gaan. Als gij zóó voortgaat, zult gij vorderingen maken.*

§ 385. Voorbeelden der logische analyse volgens Roorda:

1. *Vaders werkzaamheden als leeraar zijn misschien wel niet naar waarde geschat.*

Algemeene ontleding.

Vaders werkzaamheden als leeraar — onderwerp.
zijn misschien wel niet naar waarde geschat — gezegde.

Bijzondere ontleding.

Vaders — attriboot van *werkzaamheden*.
werkzaamheden — hoofdwoord van het onderwerp.

- als leeraar* — zinwijzigend complement voor de voorwaardelijke wijs van spreken.
- zijn geschat* — hoofdwoord van 't gezegde.
- misschien* — zinwijzigend complement voor de problematische wijs van spreken.
- wel* — zinwijzigend complement voor de bevestigende wijs van spreken.
- niet* — zinwijzigend complement voor de ontkennende wijs van spreken.
- naar waarde* — complement van het hoofdwoord van 't gezegde *zijn geschat*.

2. *De koe van mijnen buurman loopt op dat land.*

Algemeene ontleding.

- De koe van mijnen buurman* — onderwerp.
- loopt op dat land* — gezegde.

Bijzondere ontleding.

- De koe* — hoofdwoord van het onderwerp.
- van mijnen buurman* — attriboot van *de koe*, waarin het woord *van* weder het hoofdwoord is. (*)
- loopt* — hoofdwoord van het gezegde.
- op dat land* — complement van *loopt*, waarin het woordje *op* het hoofdwoord en *dat land* een complement van *op*, waarvan *land* hoofdwoord en *dat* een bijvoegelijk attriboot is.

(*) Volgens Roorda toch is het hoofdwoord dat deel van een zinslid, hetwelk het andere deel beheerscht, en daar de voorzetsels gezegd kunnen worden de zelfst. nw, te beheerschen, is dit hier het geval met het voorzetsel *van*, even als later met het voorzetsel *op*.

VIERDE HOOFDSTUK.

SPELLING.

---

§ 386. Door de leer der spelling in ruimeren zin verstaat men de kennis van de onderscheidene *letterklanken*, waarvan men zich in eene taal bedient; van de *letterteekens*, waardoor die klanken zichtbaar worden voorgesteld, en van de regels, volgens welke die letters tot woorden worden zamengevoegd.

§ 387. De spelling in engeren zin leert ons, de woorden in hunne enkelvoudige bestanddeelen te ontbinden, die deelen dan in dezelfde orde op te noemen, waarin ze bij het uitspreken gehoord worden, en ze vervolgens door teekens, letters genaamd, in dezelfde orde zichtbaar voor te stellen.

§ 388. Wanneer de mensch, door den mond te openen, geluiden voortbrengt, zonder daartoe andere spraakwerktuigen dan de keel te gebruiken, vormt hij *klanken*.

§ 389. Deze *klanken* kunnen *zuiver-enkelvoudig* of *zamengesteld* zijn. Vijf verschillende zuiver-enkelvoudige geluiden kan de mensch slechts voortbrengen, en deze worden door de volgende klinkletters afgebeeld: *a*, *e*, *i*, *o* en *u*. Sommigen voegen hierbij nog wel een zesde, de *y*, doch dit is eigenlijk geen afzonderlijke klank, maar eene bloote verlenging van de *i*, welke verlenging men bij de andere klanken ook kan opmerken.

§ 390. Deze vijf klinkers hebben niet altijd denzelfden klank, soms worden zij *helder*, soms *verkort* en soms *dof* uitgesproken, als:

de *a* in *ga*, *dag* en de tweede *a* in *almanak*;

de *e* in *hé*, *stem* en de tweede *e* in *leven*;

de *i* in *titel*, *stip* en *levendig*;

de *o* in *koper*, *bol*, *vol* en *korporaal*;

de *u* in *daren*, *dun* en *Bergum*.

§ 391. Dit verschil in klank heeft aanleiding gegeven tot de min juiste onderscheiding der klinkers in *korte* en *lange*, terwijl men bij de *e* en *o* nog eene nadere onderscheiding heeft van *zacht-* en *scherpkorte*, en *zacht-* en *scherplange*.

§ 392. Het gebeurt soms, dat men twee verschillende klanken met elkander verbindt, waardoor dan een gemengd geluid, een *tweeklank* ontstaat, die men in zijne enkele bestanddeelen ontbinden kan. Tot deze tweeklanken rekent Weiland de *au*, *ei*, *ou*, *ui*, *eu*, *ie* en *oe*, doch aan de drie laatste tweeklanken kan men dien naam niet toekennen; want hoewel zij uit twee verschillende letters bestaan, zijn het evenwel enkelvoudige klanken, daar men nimmer door een schielijk zamenvoegen van de *e* en *u* of *i* en *e* of *o* en *e* de klanken *eu*, *ie* en *oe* in de uitspraak voortbrengen kan.

§ 393. Even zoo is het met de drieklanken *ieu* en *oei* gelegen, die slechts uit twee klanken bestaan, n. l. de *ie* en *u*, of de *oe* en *i*, zoodat de benaming van *drieklanken* in onze taal on gepast is, daar wij ze niet bezitten.

§ 394. Sommige tweeklanken, als de *au* en *eu* worden wel eens langer uitgesproken en dan ook op eene andere wijze geschreven, namelijk *aa*u en *ee*u. Men geeft ze dan den naam van *verlengde tweeklanken*, hoewel het meer eene zichtbare dan hoorbare verlenging is, daar zij beide, en vooral de *eu*, in de uitspraak geheel van klank veranderen.

§ 395. De *a*, de helderste klank, wordt met de meeste opening van den mond voortgebracht, terwijl de andere klinkers naar hunne alphabetische orde met eene steeds afnemend^e mondholte worden uitgesproken.

§ 396. Wanneer wij onze taal, zoo als wij ze tegenwoordig spreken, met die van vóór 200 jaren vergelijken, merken wij ook ten opzichte der klinkers, er een groot onderscheid in op.

In sommige woorden, als *hart*, *smart*, *wereld*, werden toen andere klinkers gebezigd; want men sprak en schreef toen *herte*, *smerte*, *waereld*. Ook nu nog merkt men in sommige werkwoorden eene klankverwisseling op, als *zitten* en *zetten*, *liggen* en *leggen*, *vallen* en *vellen*, doch dan blijft de beteekenis dezer woorden niet dezelfde, daar zij van onzijdige in bedrijvende veranderen.

§ 397. Door de wijziging, welke door de spraakdeelen in de klanken voortgebracht wordt, ontstaan *medeklinkers*, die dus genoemd worden, omdat zij met de klinkers verbonden worden tot woorden.

§ 398. Volgens het gevoelen van sommige taalkundigen is men bij de zamenstelling der medeklinkers tot woorden niet willekeurig te werk gegaan, maar heeft men voor woorden, die iets kleins, liefelijks of zachts te kennen geven, *zachte* letters gebezigd, als *zoet*, *goed*, *aardig*, *jong*, *jongetje*, *lief*, *boompje*, enz., terwijl men daarentegen *scherpere* letters gebruikte voor de zamenstelling van woorden, die iets krachtigs, sterks, grootsch te kennen geven, b. v. *stroef*, *wraak*, *zwaar*, *knoest*, *smeer*, *sprong*, enz.

§ 399. Een voorbeeld van overeenstemming tusschen de beteekenis van het woord en die der enkele letters vindt men in het woordje *kom*. De *k*, eene keelletter, komt bij het uitspreken uit de diepte opwaarts, de *o* wordt voortgebracht door aan de lippen eene ronding te geven, terwijl de *m*, eene lipletter, de lippen doet sluiten. Vat men dit nu alles te zamen, dan heeft men eene ronde ineengeslotene diepte, en deze voorstelling komt overeen met het voorwerp, dat door het woord *kom* wordt uitgedrukt. Het is echter eene onmogelijkheid zulk eene overeenstemming bij alle woorden op te geven.

§ 400. Naar de spraakwerktuigen, waardoor de medeklinkers voortgebracht worden, verdeelt men ze in vier soorten: *keel-*, *tong-*, *tand* en *lipletters*. Tot de *keelletters* behooren de *g*, *ch*, *h* en *k*; tot de *tongletters* de *d*, *j*, *l*, *n*, *r* en *t*; tot de *tandletters* de *s* en *z*, terwijl de *b*, *f*, *m*, *p*, *v* en *w* tot de *lipletters* gerekend worden. Van deze worden de *h* en *j* echter dikwijls niet tot de eigenlijke medeklinkers gerekend.

§ 401. Sommige medeklinkers, die veel met elkander in de uitspraak overeenkomen, noemt men verwantschapte medeklinkers. Zij zijn: *b* en *p*, *d* en *t*, *g* en *ch*, *v* en *f*, *z* en *s*.

§ 402. De *b*, *d*, *g*, *v* en *z* worden zacht; de *p*, *t*, *ch*, *f* en *s* daarentegen *scherp* uitgesproken.

§ 403. Omtrent de verwantschapte medeklinkers valt op te merken, dat, dewijl zij door dezelfde spraakorganen bijna op dezelfde wijze bij het uitspreken voortgebracht worden, men ze menigmaal in onze taal met elkander verwisselt of verwisseld heeft, Zoo wordt *ambt* bij Wagenaar *ampt* geschreven, hoewel de taalgeleerde Huydecoper reeds aan de schrijfwijze met *b* de voorkeur heeft gegeven, dewijl dit woord van het Keltische *amb* afstamt, waaruit later het Latijnsche *ambulare* en vervolgens ons woord *ambt* voortgesproten is.

§ 404. In vroegeren tijd werden de eenlettergrepige woorden *kleed*, *tijd*, *stad*, *brood*, enz. als tweelettergrepige woorden uitgesproken en aldus geschreven: *kleede*, *tijde*, *stede*, *broode*. Toen men die tweelettergrepige woorden naderhand tot éénlettergrepige verkortte, bezigde men de *t*, als het best aan de uitspraak voldoende, tot sluitletter en schreef dus *kleet*, *tijt*, *stat*, *broot*, hoewel men in ouden tijd nog schrijvers had, die aan de *d* als sluitletter de voorkeur boven de *t* gaven. Zelfs bij schrijvers der vijftiende eeuw treft men dit aan. De meesten hielden echter de *d* te zacht voor sluitletter en van daar, dat vele schrijvers in de zeventiende eeuw, onder anderen Hooft, achter de *d* nog eene *t* voegden, zoo als blijkt in de woorden *landt*, *verbrandt*, *goedt*, *bloedt*, enz. Later heeft men deze schrijfwijze echter niet gevolgd en tegenwoordig schrijft men eene *t* of *d* als sluitletter bij het enkelvoud der zelfstandige naamwoorden, naardat in het meervoud ook eene *d* of *t* voorkomt.

Hond moet men dus met *d* schrijven, omdat het meervoud *honden* en niet *honten* is; *kast* met eene *t*, omdat het meervoud *kasten* en niet *kasden* is.

§ 405. De *f* en *s*, twee scherpe medeklinkers, worden bij de meervoudsvorming van sommige woorden, waar zij als slot

medeklinkers voorkomen, met de zachtere verwantschapte medeklinkers *v* en *z* verwisseld. Dit heeft plaats:

a. wanneer in het enkelvoud een korte klank voorkomt, die in het meervoud in een' langen overgaat, als *hof* — *hoven*, *glas* — *glazen*, enz.

b. wanneer men zoowel in het enkel- als in het meervoud denzelfden langen klank heeft, als *stoof* — *stoven*, *muis* — *muizen*, *proef* — *proeven*, *staaf* — *staven*, *spijs* — *spijzen*, enz.

c. wanneer de *f* en *s* in het enkelvoud voorafgegaan worden door de letter *l* of *r*, b. v. *wolf* — *wolven*, *kalf* — *kalveren*, *korf* — *korven*, *beurs* — *beurzen*, *laars* — *laarzen*, *hals* — *halzen*, enz. Het woord *kaars* is hiervan uitgezonderd.

§ 406. Wordt de *s* vóór de *ch* gevoegd, zoo als in het woord *kiesche* bij voorbeeld, dan wordt zij wel als een harde medeklinker uitgesproken, doch de *ch* moet in de uitspraak niet gehoord worden en men zegge dus *kiese*. Zoo ook spreekt men *menschen*, *visschen*, *musschen*, enz. uit, als of er stond *menssen*, *visszen*, *mussen*.

De reden der verdubbeling van de *s* in *visschen*, *musschen*, *boschen*, enz. en niet in het woord *menschen* ligt hierin, dat men bij eene weglating der verdubbeling in de eerstgenoemde woorden gevaar zoude loopen, eene verkeerde uitspraak te verkrijgen, daar de onkundige dan die woorden ligt konde uitspreken als *vi-schen*, *mu-schen*, *bo-schen*, enz.

§ 407. Tegenwoordig heerscht er nog al verschil over de schrijfwijze van *g* of *ch* aan het einde der woorden. De navolgers van Bilderdijk schrijven de woorden *klacht*, *macht*, *recht*, *gewicht*, *gezicht*, enz. met eene *ch*, omdat die schrijfwijze het best aan de uitspraak voldoet.

Volgens Weiland en Siegenbeek worden deze woorden echter met eene *g* geschreven, omdat zij afgeleid zijn van woorden, waarin eene *g* voorkomt, zoo als *klagt* van *klagen*, *magt* van *mogen*, *regt* van *regelen*, *gewicht* van *wegen*, *gezicht* van *zagen* (*zien*). Daar tot dusverre de spraakkunst van Weiland en de spelling van Siegenbeek door den Staat aangenomen zijn, dient men ook hunne regels te volgen, ofschoon Bilderdijk ook

volkomen regt heeft met te zeggen, dat de *ch* als scherpere klinker aan het einde van een woord de voorkeur boven de *g* verdient.

§ 408. Ten aanzien van de spelling met *g* en *ch* volge men dus dezen regel: *Bezig de ch in het schrijven als slotmedeklinker, tenzij de afleiding eene g vordert.* Op de schrijfwijze van *bracht* en *gebracht* valt minder aan te merken. Ofschoon men op het eerste gezigt zoude zeggen, dat in *bracht* eene *g* moet geschreven worden, omdat in *brenge* ook eene *g* voorkomt, is dit echter zoo niet. In *brenge* komt eigenlijk geene *g* voor, maar wel het zamengesteld letterteeken *ng* voor dien klank, welken wij ook opmerken in de woorden *jongelingen*, *engelen*, *mengelingen*, enz.

§ 409. De navolgers van Bilderdijk willen ook de verdubbeling der *ch* door middel van de *g* in de woorden *lagchen*, *kagchel*, *ligchaam*, enz. niet aannemen, maar in plaats daarvan schrijven: *lachen*, *lichaam*, *kachel*, enz. Daar wij nu bij de afscheiding van lettergrepen in woorden, die op *en* eindigen, gewoonlijk den medeklinker der voorgaande lettergreep tot de laatste brengen, als *kee-ren*, *loo-pen*, enz. zou men ook met even veel regt *la-chen*, *li-chaam*, enz. kunnen schrijven, welke schrijfwijze dan echter tot eene verkeerde uitspraak aanleiding kan geven. Wil men dus den korten klank in *lagchen* en *ligchaam* behouden, dan moet men even als in de woorden *zitten*, *witten* enz. den slotmedeklinker verdubbelen. Nu zijn er sommigen, die op het voorbeeld van Frans de Haes (*) *lachchen* en *lichchaam* willen schrijven, doch deze schrijfwijze vindt bijna geene navolging, daar de *ch* als eene dubbelvormige letter algemeen minder geschikt geoordeeld wordt tot verdubbeling, dan de *g*. In eenige woorden, als *juichen*, *huichelen*, enz. voldoet de *ch* genoegzaam aan den klank, waarom men dan ook hier geene *g* inlascht.

§ 410. Men verdubbelt den slotmedeklinker van een enkelvoudig woord in het meervoud, wanneer het woord in het en-

(*) Een taalgeleerde, die in de eerste helft der achttiende eeuw leefde (1708—1761) en die bekend geworden is door zijne *Nederduitsche Spraakkunst*.

kelvoud eenen korten klank heeft en die ook in het meervoud behoudt, b. v. *pet* — *petten*, *kip* — *kippen*, *tol* — *tollen*, *tak* — *takken*, enz. Ook heeft de verdubbeling van den slotmedeklinker schijnbaar plaats in den onvolm. verleden tijd van die gelijkvloeiende werkwoorden, welke een op *d* of *t* uitgaand zakelijk deel bezitten, b. v. *ik baadde*, *verspreidde*, *verleide*, waar de *d* verdubbeld wordt, en *ik haatte*, *spatte*, *twistte* waar de *t* verdubbeling ondergaat.

§ 411. Wanneer men nu zijne gedachten zuiver wil uitdrukken door zichtbare teekens, dan moet men niet alleen met die teekens bekend zijn, maar ook tevens weten, in welke orde men die telkens plaatsen moet. — Dan, hoe wordt men nu gewaar, of men goed schrijft en of men de woorden juist ontleden en weder zamenstellen kan? Alleen door zich aan eenige regels voor de spelling vast te houden.

§ 412. De eerste en algemeene grondregel voor de spelling is deze: *Schrijf, zoo als gij spreekt*. Dat men aan dezen regel evenwel niet genoeg heeft, blijkt dadelijk; want niet alle menschen in een en hetzelfde land geven aan dezelfde voorwerpen ook denzelfden naam en spreken die woorden niet eveneens uit. Een Amsterdammer zal b. v. geen' Frieschen boer kunnen verstaan, en eene Noord-Hollandsche boerin zal niet dan met veel moeite een' Groninger landman kunnen begrijpen, en toch behooren zij tot één volk, de Nederlanders, die ook maar ééne taal, *de Nederlandsche taal*, bezitten.

§ 413. Het is om die reden dan ook, dat men bovengenoemden regel veranderd heeft door te zeggen: *Schrijf, zooals gij spreken moet*. Dan, nu doet er zich weder eene nieuwe zwarigheid voor, namelijk deze: *Hoe moet men spreken?* Doch, ook deze zwarigheid wordt opgelost door het in acht nemen van den volgenden regel: *Rigt u in het schrijven naar de zuiverste en meest beschaafde uitspraak*. Deze uitspraak zou men volgens Bilderdijk in de omstreken van de Maas moeten zoeken, doch waarom is de uitspraak van de Rotterdammers b. v. zuiverder dan die der Hagenaars of Haarlemmers? Neen, niet op de eene of andere plaats moet men de meest beschaafde uitspraak zoeken,

maar bij de meest beschaafde menschen, daar deze hunne gedachten met meer zuiverheid en smaak weten uit te drukken, dan de mindere volksklasse. Wil men zich nu eene goede uitspraak eigen maken, dan moet men zijne gedachten ook in een bevallig kleet weten voor te dragen, dan moet men de woorden zóó zamenstellen en met elkander verbinden, dat zij in de ooren van een beschaafd publiek *welluidend* klinken.

§ 414. Het in acht nemen van de *welluidendheid* mag echter ook niet te ver gaan, daar men ook den *oorsprong* van het woord als eenen vasten grondslag vooral in aanmerking moet nemen. De *ch* klinkt b. v. op het einde van een woord beter dan de *g*, daar de eerste veel harder en scherper van toon is dan de zachtere *g*, en dus als sluitletter beter aan de uitspraak voldoet, en toch moet men in die woorden, welke van woorden afgeleid zijn, waarin de *g* voorkomt, ook die letter als sluitletter bezigen. Hieruit blijkt derhalve, dat de afleiding vóór de welluidendheid gaat.

§ 415. Indien men zich echter alleen aan de *afleiding* houdt, dan zal men vele gevallen aantreffen, waarin de afleiding niet gevolgd kan worden, omdat de hoogste wetgever in de taal, *het gebruik*, geheel andere klinkers en medeklinkers in sommige woorden gevoegd heeft. De derde hoofdregel voor de spelling is nu deze: *Let bij de spelling op het algemeen erkend en aangenomen gebruik.*

§ 416. Den invloed, dien het gebruik op de taal heeft gehad, zien wij in de veranderingen van sommige woorden, als *krank* van *krenken*, *tam* van *temmen*, *gift* van *geven*, *snevelen* van *sneven*, *uïtbreiden* van *breed*, *twintig* en *dertig* van *twee* en *drie*, *misschien* van *magschien* (*'t mag geschiën*), *veelligt* van *vielligt* (*'t viel of gebeurde ligt*).

§ 417. De klinkers worden tegenwoordig verlengd door twee gelijke klinkers naast elkander te plaatsen, doch in vroegeren tijd had men de gewoonte, om de *e* als verlengingsletter te gebruiken, zoodat men toen schreef *laet*, *duer*, *haet*, *kuer* voor *laat*, *duur*, *haat*, *kuur*. Juist de *e* werd gebezigd tot het verlengen van de klinkers, omdat de woorden *laet*, *haet*, *kuer* enz. in nog vroegeren tijd *late*, *hate*, *dure* geschreven werden, en toen

men in vervolg van tijd de lettergrepen te zamen trok, verplaatste men de *e*, die vroeger op het einde van het woord stond, naar het midden. Ook de *i* werd als verlengingsletter gebezigd, zoo als blijkt uit de woorden *hairen*, *oirkonde*, *meiren*, *oirsprong*, *heiren*, enz.

§ 418. De klinkletters *e* en *o* veroorzaken nog al eenige moeilijkheid, door dat men ze bij het schrijven in zacht- en scherplange *e* en *o* onderscheidt, welke onderscheiding men bij de tegenwoordige beschaafde uitspraak niet zoo duidelijk kan hooren. In sommige volksdialekten echter wordt het onderscheid tusschen de zacht- en scherplange *e* en *o* nog wel gehoord. Zoo klinken de scherplange *e* en *o* in de omstreken van Zutphen even als in de beschaafde taal, maar de zachtlange *e* klinkt er nagenoeg als de Fransche *é* of *aí* in *être* en *maître* en de zachtlange *o* heeft er veelal den klank der Fransche *o* in *encore*.

§ 419. Wat echter nu slechts in de eene of andere streek onzes vaderlands opgemerkt kan worden, was in vroegeren tijd algemeen. Voorheen werd overal in ons land een zeer duidelijk onderscheid gemaakt in de uitspraak van de zacht- en scherplange *e* en *o*, welke onderscheiding haren grond had in de woordafleiding. In lateren tijd werd dit onderscheid langzamerhand in de uitspraak minder algemeen hoorbaar, doch dewijl het hier en daar op sommige plaatsen nog voorkwam, grondde de Hoogleeraar Siegenbeek zijne regels voor de enkele en dubbele vokaalspelling op het verschil in de uitspraak, hetwelk in zijnen tijd nog meer dan thans, in enkele streken konde opgemerkt worden.

§ 420. In de zuivere, beschaafde uitspraak valt het moeilijk, ja onmogelijk, om tegenwoordig het onderscheid tusschen de zacht- en scherplange *e* en *o* te hooren; want wie zal aan de uitspraak alleen kunnen weten, of *boter* en *boomen*, *lezen* en *leeren* met ééne of twee *e*'s en *o*'s geschreven moet worden?

§ 421. In vroegere jaren bezigde men altijd eenen verlengden klinker, en in nog vroegeren tijd eenen enkelen medeklinker op het einde van eene lettergreep. Die enkele vokaalspelling treft men niet alleen aan bij de schrijvers der dertiende en veer-

tiende eeuw, maar zij komt ook nog voor in werken, die tot de zeventiende eeuw behooren. P. C. Hooft was de eerste schrijver, die eene dubbele vokaalspelling heeft ingevoerd.

§ 422. Voor de spelling der zachtlange *e* heeft men acht regels, waarnaar men zich bij het schrijven rigten kan. De zachtlange *e* wordt namelijk gebezigd:

1. in den wortel van ongelijkvloeiende werkwoorden, bij welker vervoeging de wortelklinker in *a* of *o* verandert, als *stelen*, stal, gestolen; *scheren*, geschoren; *lezen*, las; *steken*, stak, gestoken; *zweren*, gezworen, enz.

2. in den onvolmaakt verleden tijd en het verleden deelwoord van die ongelijkvloeiende werkwoorden, waarvan de wortelklinker in *e* verwisselt, als *rijzen*, *rezen*, *gerezen*; *prijzen*, *prezen*, *geprezen*; *gelijken*, *geleken*, enz.

3. in langstaartige werkwoorden, als *bedelen*, *verdedigen*, enz. In zulke echter, welke van woorden afgeleid zijn, waarin eene scherplange *e* voorkomt, blijft men die *ee* ook behouden, b. v. *beledigen* van *leed*, *vereenigen* van *een*, enz.

4. in woorden, waarin de *e* soms verscherpt wordt, als *keten* — ketting, *nevens* — neffens, *tevens* — teffens, enz., alsmede in het meervoud van die zelfstand. n. w., welke in het enkelvoud eene scherpkorte *e* of eenen anderen klinker hebben, als *bevel* — *bevelen*, *spel* — *spelen*, *stad* — *steden*, *lid* — *leden*, enz.

5. in het meervoud van zelfstandige naamwoorden, die in het enkelvoud op *heid* eindigen, als *waarheid* — *waarheden*, *waardigheid* — *waardigheden*, *bevalligheid* — *bevalligheden*, *bezigheid* — *bezigheden*, enz.

6. in den basterduitgang *eren*, als *trionferen*, *regeren*, *waarderen*, *braveren*, enz.

7. in woorden, waarin de *e* met *eu* verwisseld wordt, als *stenen* — steunen, *krepel* — kreupel, enz.

8. in die uitheemsche woorden, welke den klemtoon op de *e* verkrijgen, als *kemel*, *peper*, *nèger*, *zegel*, enz.

§ 423. De scherplange *e* komt voor:

1. in woorden, welke in het eene of andere dialect *ei* of *ie*

hebben, als *gemeene* — *gemeine*, *bleeke* — *blieke*, *beenen* — *bienen* — *beinen*, *steenen* — *stienen*, enz.

2. in den verlengden tweeklank *eeu*, als *spreeuw*, *eeuw*, *leeuw*, *meeuw*, enz.

3. in 't meervoud van de woorden, welke op *eel* eindigen, als *juweelen*, *tooneelen*, *rondeelen*, *krakeelen*, enz.

4. in woorden, die in het Hoogduitsch *ei* hebben, als *deelen* (theile), *heeten* (heissen), *meenen* (meinen), enz.

5. in woorden, waarin de *ee* door zamentrekking van twee lettergrepen ontstaan is, als *veëren* van *vederen*, *meé* van *mede*.

§ 424. De zachtlange *o* gebruikt men:

1. in ongelijkvloeiende werkwoorden, welker wortelklank in *o* verwisselt, als *vlogen*, *bedrogen*, *gekropen* van *vliegen*, *bedriegen*, *kruipen*, enz.

2. in woorden, waarin de *o* met *eu* verwisseld wordt, als *vogel* — *veugel*, *logen* — *leugen*, *koning* — *keuning*, enz.

3. in het meervoud van die woorden, welke in het enkelvoud eene scherp-korte *o* hebben, als *hol* — *holen*, *gebod* — *geboden*, *slot* — *sloten*, enz., alsmede in zulke woorden, die in sommige dialekten de scherp-korte *o* aannemen, als *boter* — *botter*, *loten* — *lotten*, *schotel* — *schottel*, enz.

4. in uitheemsche woorden, die den klemtoon op de *o* hebben, als *koper*, *mode*, *loren*, *ivoren*, *violen*, enz.

§ 425. De scherplange *o* wordt gebruikt:

1. in woorden, die in het Latijn of Hoogduitsch *au* hebben, als *klooster* (claustrum), *kool* (caulis), *moor* (maurus), *boom* (baum), *koopen* (kaufen), alsmede in die woorden, welke in het Engelsch *ea* hebben, als *brood* (bread), *stroom* (stream), *groot* (great), enz.

2. in het meervoud van zelfst. naamw. die in het enkelvoud op *genoot*, alsmede in bijv. naamw., die op *loos* eindigen, b. v. *echtgenooten*, *ouderlooze*, enz.

3. in lettergrepen, die door zamentrekking ontstaan zijn, b. v. *graszóo* — *graszoode*, *boóm* — *bodem*, enz.

§ 426. Even als bij de zacht- en scherplange *e* en *o*, werd ook voor ruim twee eeuwen het onderscheid in de uitspraak tusschen de *ij* en *ei* meer opgemerkt, dan dit tegenwoordig het

geval is. Oorspronkelijk is de *ij* eene dubbele *i*, zoo als nog blijkt in sommige volksdialekten. In de provincie Groningen zegt de platlandsbewoner b. v. *wien*, *riekdom*, *lief*, *pien*, enz., waar men in de beschaafde uitspraak *wijn*, *rijkdom*, *lijf*, *pijn*, enz. hoort.

§ 427. De *ij* komt voor :

1. in die ongelijkvloeiende werkwoorden, welke bij de vervoeging den wortelklank *ij* in het verleden deelwoord in eene zachtlange *e* verwisselen, b. v. *schrijven*, *geschreven*, *verdrijven*, *verdreven*, *berijden*, *bereden*, *zwijgen*, *gezwegen*, enz.

2. in die gelijkvloeiende werkwoorden, welker wortel een zelfstandig of bijvoegelijk naamwoord is, waarin de *ij* voorkomt, b. v. *bevljigen*, *bedijken*, *spijsigen*, *rijmen*, *bevrijden*, enz.

3. in die zelfstandige naamwoorden, welke op *ij* uitgaan en eenen toestand van voortdurende werking te kennen geven, als *bedelarij*, *slavernij*, *rooverij*, *dieverij*, *voogdij*, *afgoderij*, *vrijerij*, enz.

4. in die zelfstandige naamwoorden, welke van vreemden oorsprong zijn, zoo als *gordijn* (cortina), *lijm* (limus), *stijl* (stilus), *paradijs* (paradisus), *venijn* (venenum), *tapijt* (tapetum), enz.

5. In die woorden, welke in het eene of andere volksdialekt de *ij* in *ie* verwisselen, b. v.

<i>wijn</i>	Groningsch	<i>wien</i> ,	<i>zijde</i>	Friesch	<i>siede</i> ,
<i>rijp</i>	„	<i>riep</i> ,	<i>afgrijzen</i>	„	<i>augrieslik</i> ,
<i>pijp</i>	„	<i>piep</i> ,	<i>fijn</i>	„	<i>fien</i> ,
<i>wijf</i>	„	<i>wief</i> ,	<i>lijst</i>	„	<i>liest</i> ,
<i>zwijn</i>	„	<i>zwien</i> ,	<i>vlijtig</i>	„	<i>vlietig</i> ,
<i>wijd</i>	„	<i>wied</i> ,	<i>pijn</i>	„	<i>piene</i> .

§ 428. De *ei* gebruikt men :

1. in de gelijkvloeiende werkwoorden, waarin die klank gehoord wordt, b. v. *reizen*, *zeilen*, *arbeiden*, *verspreiden*, *bereiken*, *feilen*, enz. met uitzondering van die, welke van een woord afkomen, dat met *ij* geschreven wordt en *gijzelen*, *kastijden*, *kwijnen*, *mijmeren*, *polijsten*, *zippelen*.

2. in de woorden, welke op *heid*, *lei* en *teit* eindigen, b. v. *waardigheid*, *grootheid*, *allerlei*, *menigerlei*, *majesteit*, *kwali-teit*, enz.

3. in die woorden, welke uit andere talen afgeleid, daarin met *ai*, *oi*, *é*, *ée*, *a* of *ae* geschreven worden, als:

<i>paleis</i>	in het Fransch	<i>palais</i> .
<i>lamprei</i>	„ „ „	<i>lamproie</i> .
<i>pastei</i>	„ „ „	<i>pâté</i> .
<i>vallei</i>	„ „ „	<i>vallée</i> .
<i>marcepein</i>	in het Italiaansch	<i>marzapane</i> .
<i>balein</i>	„ „ Latijn	<i>balaena</i> .

Het woord *dozijn* (in het Fransch *douzaine*) is hiervan uitgezonderd.

4. in die woorden, waarin de *ei* in de platte volkstaal van eenige gewesten onzes lands als *ai* klinkt, of de gewone uitspraak behoudt, b. v.

dienstmeiden	in het Groningsch	dijnstmaiden.
schrijf <i>lei</i>	„ „ „	schrief <i>lai</i> ,
klein	„ „ „	klain,
steil	„ „ „	stail, enz.

In andere provinciën, zoo als in Zuid-Holland en Gelderland, behoudt de *ei* in deze woorden de gewone uitspraak.

5. in de woorden, waarin *ege* tot *ei* is samengetrokken, b. v. *zeil* — zegel, *dweil* — dwegol, enz.

§ 429. Door *Grammatische figuren* verstaat men het inlasschen of weglaten van letters in de woorden ter bevordering van de welluidendheid (euphonie). Tot de Grammatische figuren behooren de *epenthesis*, de *paragoge*, de *diaeresis*, de *metathesis*, de *aphaeresis*, de *apokope* en de *elisie*.

§ 430. De *epenthesis* bestaat in het inlasschen van *euphonische* letters, zoo als de *j* in *koeijen*, *fraaije*, *leijen*, enz. Sommigen zijn van meening, dat de inlassching der *j* overbodig is, dewijl de *i* reeds eene euphonische letter is, en men daarom dient te schrijven: *koeien*, *fraaie*, enz., doch deze schrijfwijze behoort men niet na te volgen.

De *w* (dubbelde *u*) komt thans voor in *vrouwe*, *leeuwen*, dat in vroegeren tijd zonder eene *w*, dus *vroue*, *leeuen* geschreven werd, maar waar naderhand deze letter is ingelascht.

De *d* is in sommige woorden achter de *l*, *n* of *r* gelascht, als in *zolder*, *daalder*, *naalden*, *diender*, *duurder*, enz.

Sommige hedendaagsche taalkundigen lasschen in het woord *eigenlijke* eene *t*, even als zulks in *erkentlijke* plaats vindt, doch daar Siegenbeek wil, dat men *eigenlijke* schrijft, dient men nog zijne schrijfwijze te volgen en moet men dus niet *eigenlijke*, maar *eigenlijke* schrijven.

In het woord *slavernij* is de *n* voor de *ij* gelascht; want vroeger schreef men *slaverij*.

Bij verkleinwoorden wordt eene *p* ingelascht, wanneer het oorspronkelijke woord op *m* eindigt en eenen langen klank heeft, als *boompje*, *raampje*, *duimpje*, enz.

§ 431. Door de *paragoge* verstaat men het versterken van den uitgang door achtervoeging eener letter, zoo als b. v. de *d* achter den uitgang *aar* in *grijsaard*, *veinsaard*, *grijnsaard*, *gierigaard*, enz. Sommigen schrijven: *grijsaart*, *veinsaart*, enz.; nog anderen: *grijsert*, *veinsert*, enz. Beide uitgangen kunnen evenwel voor elkander gebezigd worden, maar volgens 't gevoelen van sommigen moet men er onderscheid in maken, daar zij willen, dat men, hoe meer men het hoofddenkbeeld wil doen uitkomen, des te korter klank in den uitgang dient te bezigen, en dus een *veinsert* iemand is, die beter veinzen kan dan een *veinsaard*.

In de woorden *iemand* en *niemand* is de *d* ook tot versterking bijgevoegd; want deze woorden beteekenen zoo veel als *een man* en *niet een man* of *geen man*.

§ 432. De *diaeresis* bestaat in het veranderen van den uitgang van een woord in eene lettergreep. In de woorden *treffe-lijk*, *ontzaggelijk*, *mannelijk* wordt door verdubbeling van den slotmedeklinker en achtervoeging der *e* eene afzonderlijke syllabe gevormd. Dit heeft in de woorden *persoonlijk*, *ongeneeslijk*, *verkielijk* niet plaats, omdat in die woorden geene korte wortelklanken voorkomen.

In *koren* en *parel*, die vroeger *koorn* en *paarl* geschreven werden, is eene *e* gevoegd, en zoo is ook daar eene tweede lettergreep ontstaan. *Wereld* was vroeger *werlt* en kwam dus veel overeen met het Hoogduitsche *welt*, waarin de *r* om de welluidendheid uitgelaten is. Zoo ook komt *kerel* van het oude *kerl*.

Bij verkleinwoorden wordt de uitgang *met* achter het stamwoord gevoegd, wanneer dit woord op *m* eindigt en er tevens een korte klank in voorkomt, b. v. *stemmetje*, *trommetje*, *lammetje*. Dit vormen van eene afzonderlijke lettergreep heeft ook met andere letters plaats, als de *n* in *pennetje*, de *p* in *poppetje*, de *l* in *balletje*, de *r* in *karretje*, enz.

§ 433. *Metathesis* noemt men de letterverplaatsing in sommige woorden. In de woorden *vorst*, van *vriezen* afgeleid, en *born*, in plaats van *bron*, komt de *r* achter den klinker in plaats van er voor. In *wrocht* van *werken* afkomstig en *grut* van *gort* heeft het tegenovergestelde plaats; want hier komt de *r* vóór den klinker in plaats van er achter. Wanneer wij sommige woorden onzer taal met die der Hoogduitsche vergelijken, zien wij daarin ook eene letterverplaatsing, als *vorsch* (Frosch), *vrees* (Furcht), *borst* (Brust).

§ 434. Door *aphaeresis* verstaat men het weglaten van letters aan het begin van een woord, als *'k* voor *ik*, *'t* voor *het*, *'s* voor *des*.

§ 435. De *apokope* bestaat in het weglaten van letters aan het einde van een woord, als *aard'* voor *aarde*, *hun'* voor *hunnen*, *haar'* voor *haren*, *een'* voor *eenen*.

§ 436. In sommige uitdrukkingen komen ook verkortingen voor, als: *liefd'* en *vriendschap*, *vreugd'* en *leed*, enz. Deze verkortingen, waarbij klinkers ter bevordering der welluidendheid weggelaten zijn, noemt men de *elisie*.

§ 437. Bij de zamenstelling van sommige woorden heeft eene inlassching der *s* plaats, doch daar het niet in alle plaats grijpt, kan men wel eens in twijfel komen, of er al of niet eene *s* ingevoegd moet worden, te meer daar het bij het uitspreken niet hoorbaar is. Als regel voor zulke twijfelachtige gevallen kan men aannemen, dat men bij die zamengestelde woorden eene *s* moet inlasschen, waar het eerste of omschrijvende woord in een' bepaalden zin genomen is, en de *s* dus als het teeken van den tweeden naamval voorkomt, b. v. *stadsschool* en *volksstem*, welke met eene dubbelde *s* geschreven moeten worden, terwijl men b. v. *volkschuit* met ééne *s* schrijft. In de woorden *lands-*

man, *landsheer*, *stadshuis* geeft de ingelaschte *s* eene geheel andere beteekenis aan het woord. Een *landman* is iemand, die op het land woont en het bebouwt of als weide voor zijn vee gebruikt; een *landsman* is iemand, die in hetzelfde land geboren is, waarin ik te huis behoort. Een *landsheer* is een persoon, die een of ander land als vorst bestuurt; een *landheer* is een man, die landeigenaar is en op het land zijn verblijf houdt. Een *stadhuis* is het gebouw, waarin het plaatselijk bestuur bijeenkomt; een *stadshuis* daarentegen is een gebouw, dat aan de stad behoort, b. v. De nieuwe school voor uitgebreid lager onderwijs te P. is een *stadshuis*.

§ 438. In sommige zamengestelde woorden wordt eene *e*, in andere *en* ingelascht. Daar het echter wel eens moeilijk te beslissen is, of er eene *e* of *en* ingevoegd moet worden, kan men zich naar de volgende regels rigten :

1. Wanneer het eerste woord een meervoud aanwijst of eene verzameling of vereeniging van iets aanduidt, bezigt men *en*; b. v. *boekenkast*, *boekenlijst*, *vriendenkring*, enz.

2. Wanneer de ingelaschte *e* op eenen klinker stuit, wordt de *n* er ook bijgevoegd, zoo als b. v. in *gerstenaar*.

3. Ook bezigt men de *en* tot inlassching, wanneer in het omschrijvende deel het denkbeeld van den tweeden naamval opgesloten ligt, b. v. *heerendienst*, *hartenkenner*, enz.

4. In alle andere gevallen gebruikt men de *e*, b. v. *paardepoot*, *pereboom*, *schapemelk*.

§ 439. Zamengestelde woorden worden onmiddellijk met elkander verbonden, wanneer het zijn :

a. zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden, als *goudgeel*, *beendroog*, *hoogmoedig*, *sneeuwvit*, enz.

b. zamengestelde bijwoorden of voornaamwoorden, als *eveneens*, *nagenoeg*, *waarin*, *daardoor*, enz.

c. zamengestelde werkwoorden, als *overhalen*, *bijbrengen*, *uitkomen*, enz.

d. zamengestelde voegwoorden, als *hoewel*, *dewijl*, *omdat*, enz.

§ 440. Wanneer het zamengestelde woord uit een Nederlandsch en een vreemd woord bestaat, wordt een koppelteken tusschen

de woorden geplaatst, die met elkander zamengesteld zijn, b. v. *declinatie-vorm, sabbaths-rust*. Ook wordt het koppelteeken geplaatst, wanneer het bepaalde deel verschillende bepalende deelen bij zich heeft, als *koek- en bankelbakker, in- en uitgaande regten*. Zonder koppelteeken, doch tevens niet aan elkander verbonden, schrijft men de zamengestelde woorden van elkander, wanneer het omschrijvende deel een zamengesteld voorzetsel is, als *voor-over hangen, achteruit loopen, vooruit gaan*, enz.

Ook laat men het koppelteeken weg, wanneer het bepalende deel van zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden een bijwoord is, als *hard gedroogd, nieuw ingebonden*, enz.

§ 441. Bij het afbreken der woorden kan men zich naar de volgende regels rigten :

1. Wanneer een medeklinker tusschen twee klinkers staat, wordt zij tot de laatste lettergreep gerekend. Men breke dus op deze wijze af: *loo-pen, hui-zen, boe-ren*.

2. Wanneer er twee medeklinkers bij de scheiding voorkomen, wordt de eerste medeklinker bij de eerste en de tweede bij de tweede lettergreep gerekend, dus *bran-den, mees-ter, las-ter*, enz.

3. Wanneer er meer dan twee medeklinkers op de plaats der afbreking zijn, behoort, volgens het gevoelen van sommige taalkundigen, de laatste medeklinker alleen bij de laatste lettergreep geschreven te worden, b. v. *bors-tel, Ams-ter-dam, Pinks-ter*. Volgens het algemeen gebruik behoort men echter dus af te breken: *bor-stel, Am-ster-dam, Pink-ster*.

Algemeen scheidt men de woorden *jon-ge-ling, din-gen, men-ge-lin-gen*, enz. tusschen de *n* en de *g* af, doch daar hier de *ng* een letterteeken is voor een' enkelvoudigen klank, zou het eigenlijk beter zijn, indien men de afscheiding tusschen de *g* en de daarop volgende *n* deed plaats hebben, b. v. *jong-e-ling-en*, enz.

§ 442. Onder de eigennamen in onze taal heeft men zoowel echt Nederlandsche, als zulke, welke van vreemden oorsprong zijn. Om deze woorden niet verkeerd te spellen en te schrijven, kan men het volgende in acht nemen :

Die eigennamen, welke tot het gebied der geschiedenis behooren, blijven hunne oorspronkelijke spelling behouden, b. v. *Egypte*,

Cyaxarus, Olympia, Theophilus, Marathon, Ptolomeüs, Schiller, Shakespeare, Rousseau, enz.

De bij ons in gebruik zijnde doopnamen worden met Nederlandsche letters geschreven, doch als zij den vreemden uitgang verkrijgen, dient men ook vreemde letters en letterverbindingen te gebruiken. Men schrijve dus *Jakob, Filip, Cornelis*, en tevens *Jacobus, Philippus, Cornelius*. Het gebruik, die groote wetgever in de taal, maakt hierop vele uitzonderingen.

§ 443. De hoofdletters, die door hunne grootte en eenen bijzonderen vorm van de gewone letters onderscheiden zijn, worden in de volgende gevallen gebezigd :

1. Aan het begin van iederen volzin, b. v. De luiaard verdient straf. Prins Willem I stierf in 1584.

2. Bij gemeene zelfstandige naamwoorden, die eeretitels uitdrukken, b. v. de *Graaf* van Parijs, de *Hertog* van Braband, de *Koning* van Zweden, de *Keizer* van Frankrijk, de *Sultan* van Turkije.

3. Bij zelfstandige naamw. en bijvoegelijke naamwoorden, wanneer zij een' naam van God te kennen geven, als: de groote *Schepper* aller dingen, de *Alwijze*, de *Almagtige*, de *Alwetende*, de *Voorzienigheid*, enz. Ook de persoonlijke en bezittelijke voor-naamwoorden, die op God betrekking hebben, worden met eene hoofdletter geschreven, b. v. God is almagtig! *Hij* gebiedt, en het is er! *Zijne* magt is zonder grenzen! Wie kan *Uwe* liefde en wijsheid, o God! naar waarde melden? Niemand; want *Gij* zijt daar te heilig voor! Loof *Hem* dan, mijne ziele!

4. Bij eigennamen van personen of plaatsen en de daarvan afgeleide bijvoegelijke naamwoorden, zoo als *Lodewijk, Upsala, Purmerende, Zevenbergen*, een *Hagenaar*, een *Purmerender, Weesper* moppen, *Haagsche* beschuit, de *Fransiscooner* orde, enz. Wanneer bij geslachtsnamen lidwoorden of voorzetsels voorkomen, worden deze met eene kleine letter geschreven, b. v. *de Ruyter, van der Werf, van Galen, ten Oever*, enz. Ook de namen, die men aan sommige dieren ter onderscheiding geeft, b. v. Op de harddraverij te Alkmaar is de prijs door de *Lietse* en de premie door de *Wisse* behaald. Mijn hond heet *Hector*.

5. Bij namen van personen, die men in brieven of andere geschriften toespreekt, b. v. *Geliefde Ouders! Waarde Neef! Goede Vader!* enz.

6. Bij het opschrift van eene redevoering, eene fabel, een werk, een gedicht of muziekstuk, b. v. *Over den Vooruitgang in de Schoone Kunsten. De Krekel en de Mier. De Partijwoede. Gods Voorzienigheid. De Schepping van Haydn* is een meesterstuk van verheven muziek.

7. Bij de namen van maanden, dagen en bijzondere feesten, b. v. Op *Maandag* den 27sten *Julij* begint het vergelijkend examen. *Januarij* of *Louwmaand* is de eerste maand van het jaar. *Paschen* en *Kersmis* zijn twee groote Christenfeesten.

8. Bij de namen van volken, gezindheden, secten en partijen, b. v. *De Franschen, de Croatiërs, de Sadduceën, de Hoekschen en Kabeljaawoschen, het Kaas- en Broodvolk, de Tempeliers,* enz.

9. Bij de namen van vaar- of rijtuigen, b. v. *De Goede Verwachting* is gisteren te Brouwershaven binnengekomen. *De Zeemeeuw* heeft de reis eens in 84 dagen gedaan. Bij dien pleziertrein waren twee locomotieven, de *Adelaar* en de *Salamander*.

10. Bij het eerste woord van iederen versregel met uitzondering van de verkorte woorden en het tusschenwerpsel *o!* Zoo leest men in een gedicht van J. van den Vondel: *Amsterdams welkomst aan Frederik Henderik, prince van Oranje*, de volgende regels:

„t Lot dat spaer ze lang te zamen:

„t Lot wil geven dat hun namen

„Spanje zoo ontzaglijk zijn

„Als de blixem van Jupijn.

„o Doorluchtigste der helden!” enz.

§ 444. Wanneer in het schrijven woorden en uitdrukkingen voorkomen, die veelvuldig gebruikt worden, mag men die, om tijd en plaats te winnen, verkorten, dewijl deze verkortingen voor iederen beschaafden lezer verstaanbaar zijn.

Men kan de verkortingen onderscheiden in twee soorten en wel :

a. die van Nederlandsche woorden, zoo als :

't	voor het
t'	„ te
's	„ des
d'	„ de
een'	„ eenen
mijn'	„ mijnen
d. i.	„ dat is
b. v.	„ bij voorbeeld
o. a.	„ onder anderen
n. l.	„ namelijk
l. l.	„ laatstleden
j. l.	„ jongstleden
t. a. p.	„ ter aangehaalde plaats
e. k.	„ eerstkomende
t. w.	„ te weten
enz.	„ en zoo voorts
Gl. of f.	„ guldens (florins)
St.	„ stuivers
□ of vk.	„ vierkante
Cts.	„ cents
kub.	„ kubieke
N.	„ Noorden
Z.	„ Zuiden
Q.	„ Oosten
W.	„ Westen
N. P.	„ Noordpool
Z. P.	„ Zuidpool
N. Br.	„ Noorderbreedte
Z. Br.	„ Zuiderbreedte
O. L.	„ Oosterlengte
W. L.	„ Westerlengte
Ned.	„ Nederlandsche
M. H.	„ Mijne Heeren of Mijne Hoorders
Mr.	„ Meester

U. E.	voor	Uw Edele
U. W. E.	„	Uw Wel Edele
U. E. A.	„	Uw Edel Achtbare
W. E. G.	„	Wel Edel Gestreng
Z. G.	„	Zeer Geleerde
W. Eerw.	„	Wel Eerwaarde
Z. M.	„	Zijne Majesteit
Z. K. H.	„	Zijne Koninklijke Hoogheid
H. K. H.	„	Hare Koninklijke Hoogheid
H. K. K. H.	„	Hunne Keizerlijke en Koninklijke Hoogheden
E. M.	„	<i>Edelmogenden</i> , vroeger de titel der Generale staten
K. M.	„	Keizerlijke of Koninklijke Majesteit
O. M.	„	Openbaar Ministerie
O. S.	„	Oude stijl.

b. die van vreemde woorden, zoo als :

Ao.	voor	<i>Anno</i> (in het jaar)
A. D.	„	<i>Anno Domini</i> (in het jaar onzes Heeren)
bco.	„	<i>banco</i> (muntvoet, waarnaar het geld bij de bank berekend wordt)
bto.	„	<i>bruto</i> of <i>brutto</i> (de koopmanswaar met haar inpaksel te zamen)
B. L.	„	<i>Benevole Lector</i> (welwillende lezer)
c. a.	„	<i>cum annexis</i> (met het bijbehorende)
Co. of Comp.	„	<i>Compagnie</i> (handelsgezelschap, vennootschap)
c. s.	„	<i>cum suis</i> (met de zijnen)
ctr.	„	<i>centenaar</i> (gewicht van 100 Ned. ℥)
Dr.	„	<i>Doctor</i> (hoogste akademische graad)
Ds.	„	<i>Dominus</i> (predikantstitel)
D. O. M.	„	<i>Deo optimo maximo</i> (aan den besten en hoogsten God)
D. J. U.	„	<i>Doctor Juris Utriusque</i> (doctor in de beide regten)
d. c.	„	<i>da capo</i> (nog eens)
E.	„	<i>Eminentie</i> (titel der kardinalen) of <i>Excellentie</i> (titel der ministers)
e. o.	„	<i>ex officio</i> (van ambtswege)
etc.	„	<i>et cetera</i> (en zoo voorts)

f. of fec.	voor	<i>fecit</i> (hij heeft het gemaakt)	
fo. of fol:	„	<i>folio</i> (bladzijde)	
Fo. Vo.	„	<i>Folio Verso</i> (op de keerzijde van het blad)	
ib. of ibid.	„	<i>ibidem</i> (op dezelfde plaats of bladzijde)	
id.	„	<i>idem</i> (dezelfde of hetzelfde)	
i. e.	„	<i>id est</i> (dat is)	
i. p. i.	„	<i>in partibus infidelium</i> (in 't gebied der ongeloovigen)	
Jr.	„	<i>Junior</i> (de jongere)	
l. c.	„	<i>loco citato</i> (ter aangehaalde plaats)	
L. S.	„	<i>Lectori Salutem</i> (heil den lezer) of ook voor <i>Loco Sigilli</i> (in plaats van zegel)	
M. A. L.	„	<i>Magister artium liberalium</i> (meester der vrije kunsten)	
m. c.	„	<i>meo conto</i> (mijne rekening)	
M. D.	„	<i>Medicinae Doctor</i> (geneesheer)	
Mlle.	„	<i>Mademoiselle</i> (mevrouw)	
Mme.	„	<i>Madame</i> (mevrouw)	
m. m.	„	<i>mutatis mutandis</i> (met de noodige veranderingen)	
Mr.	„	<i>Magister</i> (Meester, titel voor advokaten)	
Mrs.	„	<i>Messieurs</i> (Mijne Heeren) of ook <i>Mistress</i> (mevrouw)	
M. S. S.	„	<i>Manuscripten</i> (handschriften)	
No.	„	<i>Numero</i> (nommer)	
N. B.	„	<i>Nota Bene</i> (let wel)	
N. N.	„	<i>nomen nescio</i> (ik weet den naam niet)	
Nto.	„	<i>Netto</i> (juist)	
p. a.	„	<i>par ami</i> (met vriend)	} op adressen van brieven.
p. c.	„	<i>par couvert</i> (onder omslag ingesloten)	
a. m.	„	<i>amica manu</i> (met vriendenhand)	} op visitekaartjes.
p. c.	„	<i>pour condoléance</i> (voor rouwbeklag)	
p. f.	„	<i>pour feliciter</i> (om geluk te wenschen)	
p. f. v.	„	<i>pour faire visite</i> (om bezoek af te leggen)	
p. p. c.	„	<i>pour prendre congé</i> (om afscheid te nemen)	
p. ct.	„	<i>pro cento</i> (ten honderd)	
p. m.	„	<i>pro mille</i> (bij de duizend)	
p. p.	„	<i>praemissis praemittendis</i> (vooropgeplaatst)	
P. S.	„	<i>Post-Scriptum</i> (naschrift)	
q. q.	„	<i>qualitate qua</i> (in naam van eenen ander)	

St.	voor	<i>Sanctus</i> (heilige)
Sc. of Sculp.	„	<i>sculpsit</i> (hij heeft het gegraveerd)
S. D. G.	„	<i>Soli Deo Gloria</i> (aan God alleen de eer)
S. T.	„	<i>Salvo Titulo</i> (met voorbehoud des titels)
S. V.	„	<i>Salva Venia</i> (met verlof gezegd)
Senr.	„	<i>Senior</i> (de oudere)
S. v. p.	„	<i>s'il vous plait</i> (als 't u belieft, in gemeenzamen briefstijl)
T. T.	„	<i>Totus Tuus</i> (geheel de uwe, onder aan de brieven)
u. s.	„	<i>ut supra</i> (als boven)
ult.	„	<i>ultimo</i> (op den laatsten dag der maand)
V. D. M.	„	<i>Verbi Divini Minister</i> (dienaar van 't goddelijk woord)
vid.	„	<i>videatur!</i> (zie! of sla op!)

Men moet ten opzichte dezer verkortingen zeer voorzigtig handelen, daar het dwaas zoude zijn, ze te bezigen, wanneer zij niet verstaan worden. Ook moet men achter iedere verkorting een punt plaatsen, hetwelk men vooral in acht dient te nemen bij het verkorten van eigennamen, b. v. *S. J. Akkerman, W. F. L. Overboom*, enz. Sommigen plaatsen het komma, anderen weder het dubbele punt achter de initialen, b. v. *S, J, Akkerman. W: F: L: Overboom*, doch beide schrijfwijzen zijn verkeerd.

§ 445. Aan het hoofd van brieven behoort men geene verkortingen te bezigen, doch in het ligchaam van eenen brief is een gepast gebruik der verkortingen wel aan te bevelen. Men vervalt toch ligt tot eene zekere gemaaktheid in den stijl door de gedurige herhaling van de *Uw Wel Edel Gestrengens* en de *Hoog Wel Geborens*, hoewel men zich soms de ongenade van hooggeplaatste personen op den hals zoude kunnen halen, wanneer men die langslpende uitdrukkingen door het kortere, maar ook meer gemeenzame *U.* vervangt, daar sommigen met eenen belagchelijken trots het gaarne zien, dat men hun door zulke dwaze titelatuur eer bewijst. In Frankrijk is men in dit opzigt vrijer; want daar schrijft men in brieven zoowel aan den edelman als aan den in minderen stand geplaatsten burger: *Mijnheer!* met bijvoeging van hunnen titel, dus: *Mijnheer, de baron! Mijnheer, de barbier!*

§ 446. Even als men in ieder woord een verschil van toonsterkte tusschen de afzonderlijke lettergrepen opmerkt, zoo wordt dit onderscheid in de uitspraak ook waargenomen bij de afzonderlijke woorden, waaruit de volzinnen bestaan en bij de verschillende volzinnen, die in eene redevoering of eenig ander geschrift voorkomen. Deze verscheidenheid van toonsterkte kan men tot drie verschillende graden brengen, en wel:

a. de *klemtoon*, ook wel *hoofd-* of *volle toon* genaamd. Deze toon wordt aan het hoofddenkbeeld van eene volledig uitgedrukte gedachte gegeven, zoo ook aan die lettergreep van afgeleide woorden, welke het zakelijk deel in zich bevat, b. v. *gelukkig*, *ontvrede[n]heid*, *verkoop[ing]*, *boeken*; enz. In het enkelvoudig voorstel verkrijgt het gezegde den vollen toon, b. v. *De dag begint*; de *nacht verdwijnt*.

b. de *halve toon*, die iets zwakker dan de volle toon is, b. v. *wanhopend*, *welzalg*, *wandeling*, *ongeluk*, enz.

c. Sommige lettergrepen, die bij het uitspreken slechts eenen zeer doffen toon ontvangen, noemt men *toonloos*, zoo als *de* in *waarde*, *ge* in *dagelijks*, *deren* in *kinderen*.

De stofwoorden hebben ten opzichte van de daarbij voorkomende vormwoorden den vollen toon, b. v. *Ik hoor*, dat de *jongen* uit die *buurt* het *deed*.

De vormwoorden ontvangen meestal den halven toon, b. v. *Door* vriendschap verbonden *in* lief en leed. Het lidwoord en de verkorte persoonlijke voornaamwoorden zijn toonloos, b. v. *Het* leven *des* menschen is onzeker. 'k Heb gehoord, dat *ge* *me* gezegd hebt, dat *ze* zijn geluk behartigen wil.

Wanneer de voorvoegsels *wan* en *on* voor de zelfst. nw. staan, verkrijgen deze den vollen toon, b. v. *wan* *bedrijf*, *on* *magt*; komen zij echter als voorvoegsels van bijvoegelijke nw. voor, dan gaat de volle toon op het zakelijke deel over, b. v. *on* *magtig*, *wan* *hopig*. De voorvoegsels *be*, *her*, *ge*, *ont*, *er*, *mis* en *ver* zijn toonloos, b. v. *be* *grip*, *her* *inneren*, *ge* *luk*, *ont* *kennen*, *er* *kennen*, *mis* *prijzen*, *ver* *laten*.

Bij de zamengestelde woorden valt op het bepalende of omschrijvende deel de volle toon, terwijl het bepaalde of omschre-

vene deel eenen halven toon aanneemt, b. v. *stofgoud*, *welhe-*
hagen, *huisbaas*, *aankomen*, *hoogmoed*, *neuswijs*, enz.

Het woord *arbeidsloon* wijkt van dezen regel af; want hier valt de hoofdtoon op het omschrevene deel en daarentegen ontvangt het omschrijvende deel een' halven toon.

Interpunctie.

§ 447. Door *interpunctie* verstaat men de kennis van de juiste plaatsing dier teekens, welke de volzinnen afscheiden of den leestoon bepalen. Deze teekens plaatst men *boven*, *voor* of *na* eenige letters, alsmede aan den voet der woorden. Sommigen onderscheiden ze in twee soorten: *schei-* en *zintteekens*; anderen in drie soorten, n. l. *toon-*, *schei-* en *zintteekens*.

§ 448. De toontekens, die wij in het schrijven gebruiken, zijn het *afkappingsteeken* ('), het *deelteeken* (·), het *zamentrekkingsteeken* (^) en het *klemtoontekenen* (').

§ 449. Het *afkappingsteeken* wordt gebruikt, om aan te wijzen, dat eenige letters weggelaten zijn, b. v. 's *Vaders* zoon, 't *Huis* is voor hem geen 't *huis*.

§ 450. Het *deelteeken* bezigt men, om twee naast elkander staande klinkers, die men als één zoude kunnen uitspreken, te scheiden, b. v. *Acheïsche*, *Pheniciërs*, *geëerd*, *zeeën*, *poëzy*.

§ 451. Het *zamentrekkingsteeken* dient om aan te wijzen, dat twee lettergrepen tot één verbonden zijn, b. v. *goón* voor *goden*, *weér* voor *weder*.

§ 452. Het *klemtoontekenen* geeft te kennen, welk woord van eenen volzin en welke klank van een woord met nadruk moet worden uitgesproken, b. v. *Hij zeide tot hem*: „*Gij schrijft niet „wél; zóó moet gij die letter maken.*” *Étéocles*, *Aristodémus*, *Aristoménes*, *Hébé*.

§ 453. Door *scheiteekens* verstaat men zulke teekens, die de deelen der zinnen van elkander scheiden. Een dezer teekens, het punt, dient om volledig uitgedrukte volzinnen te sluiten. Gedeeltelijk wordt ook de leestoon door deze teekens bepaald. Tot de *scheiteekens* behooren; het *komma* (,) het *half lidteeken*

of *komma punt* (;), het *lidteeken* of *dubbele punt* (:), het *punt* of *sluitteeken* (.), het *aandachtsteeken* (—), het *aanhalingsteeken* („), het *tusschenstellingsteeken* (*parenthese*) (( ) of [ ]), en de *renvooi*- of *verwijzingsteekens* (F of (*)).

De scheiding der gedachten in onze rede of ons denkvermogen bepaalt in 't algemeen, waar men de scheiteekens plaatsen moet.

§ 454. Het *komma* plaatst men :

1. Tusschen den hoofd- en bijgevoegden nevenzin, b. v. *De mensch, die Gods geboden opvolgt, heeft alle menschen als zijne broeders lief.*

2. Vóór en achter eene bijstelling, b. v. *De Donau, de grootste rivier van Europa, loopt in de Zwarte zee uit.*

3. Vóór de meeste voegwoorden, ook voor *en* als het twee geheele zinnen verbindt.

4. Wanneer in een' zin drie of meer gelijksoortige deelen voorkomen, die niet door *en* verbonden zijn, plaatst men tusschen die deelen een komma, b. v. *Calliope, Clio, Euterpe, Thalia, Melpomene, Urania, Erato, Polyhymnia en Terpsishore zijn de namen der negen muzen. De vrouwen, kinderen en grijsaards vlugten op raad van Themistocles naar Trezene, Salamis en Aegina. Op de kermis te A. waren paardespellen, comedietenten, goochelaars en hansworsten.*

§ 455. Het *komma-punt* bezigt men :

1. Om twee hoofdzinnen van elkander te scheiden, die te zamen een' volzin uitmaken en waarvan de eene zin eene tegenstelling of gevolgtrekking van den anderen is, b. v. *Ik zeg u nogmaals, dat ik er niets meer van hooren wil; want dit vergroot slechts mijne smart. Luiheid leidt tot armoede; wees daarom vlijtig, mijn zoon!*

2. Wanneer eene vraag uit verschillende deelen bestaat, die weder als afzonderlijke vragen kunnen beschouwd worden, plaatst men achter deze deelen punt komma's, b. v. *Wanneer gij met aardsche goederen gezegend zijt, moet gij dan daarom u geheel en al aan zinnelijk genot overgeven; moet gij dan uwe schatten verspillen en alle vermaken najagen; moet gij dan niet veeleer die goederen als talenten beschouwen, waarmede gij uwe arme medemenschen uit den nood kunt helpen?*

3. Als het voor- of nazindeel eener periode weder uit verschillende zinnen bestaat, plaatst men tusschen die afzonderlijke deelen een komma-punt, terwijl dan tusschen het voor- en nazindeel een dubbele punt gevoegd wordt, b. v. *Wanneer de zon zich dagelijks al hooger en hooger boven den horizon vertoont; wanneer uit de dorre boomtakken knoppen te voorschijn komen; wanneer het gras tot voedsel voor het vee uit de aarde ontspruit: dan komt de lente weder.*

§ 456. Het *dubbele punt* plaatst men, behalve tusschen het voor- en nazindeel eener periode, ook

1. Na ieder voorstel, waarop een aangehaald voorstel volgt, b. v. *De beroemde Caesar zeide: „Ik kwam, zag en overwon.” Mahomed verkondigde: „Er is maar één God en Mahomed is zijn profeet!”*

2. Na een voorstel, dat door hetgene er op volgt verklaard wordt, b. v. *De voornaamste steden in Noord-Holland zijn: Amsterdam, Haarlem, Zaandam, Alkmaar, enz.*

Sommige vruchten zijn steenvruchten: pruimen, abrikozen, kersen, enz.

§ 457. Het *punt* plaatst men:

1. Na elken volledig uitgedrukten volzin, wanneer die niet in den vragenden, wenschenden of uitroependen vorm voorkomt.

2. Na korte opschriften en verdeelingen, b. v. *Wagenaars Vaderlandsche Historie. Zesde deel. Elfde brief. Vijfde hoofdstuk.* De Duitschers schrijven *II. Theile* en plaatsen dan achter *II* ook een punt, terwijl wij schrijven: *Deel II.*

§ 458. Het *aandachtsteeken* wordt voor een woord geplaatst, om daarop de bijzondere aandacht te vestigen. Men breekt dan plotseling af en door eenigen tijd met lezen op te houden vestigt men de aandacht der hoorders op hetgene volgen zal, b. v. *Tot loon voor zijne veelvuldige diensten aan den staat bewezen ontving hij — eene tienjarige gevangenschap. Bewogen met den deerniswaardigen toestand van den ongelukkige, tast de rijke Harpagus in zijnen zak en geeft dien armen man — twee centen.* Ook plaatst men het *aandachtsteeken* tusschen verschillende korte vragen, die schielijk op elkander volgen, b. v. *Waar*

wobnt gij nu eigenlijk? — Getrouwd? — Man en vader? — Een goed inkomen? — Schik in 't leven?

§ 459. Het *aanhalingsteeken* wordt vóór en achter ieder voorstel geplaatst, waarin de woorden van den een' of ander woordelijk zijn aangehaald, b. v. Jezus zeide: „*Een nieuw gebod geef ik u, dat gij elkander lief hebt, gelijk ik u lief gehad heb.*” In dichtstukken plaatst men wel de aanhalingsteekens aan het begin van elken regel, die tot de aanhaling behoort, doch daar de verzen hierdoor een bont aanzien verkrijgen, doet men beter de aanhalingsteekens niet bepaald aan 't begin van iederen regel te plaatsen, maar ze alleen bij het begin en het einde der aanhaling te bezigen. Wanneer er een gesprek plaats heeft, voegt men vóór en achter het gedeelte, dat de eerste spreekt, één — en vóór en achter het gedeelte des tweeden sprekers twee aanhalingsteekens met een aandachtsteeken, b. v.

„*Uw zoon doen, als 'k door 't water heenblik.....*”

— „*„Ik heb geen zoon.”*” — „*Uw dochter, meen ik,*

Doen somtijds alle leden zeer!

Zij klaagt van stekingen en branden

Door hoofd en borst en ingewanden

En is mistroostig.” — „*„Juust meneer.”*”

(uit: *de reis naar Benschop*)

§ 460. Het *tusschenstellingsteeken* bezigt men om eene verklarende bepaling van het een of ander deel uit den zin van de andere woorden af te scheiden, b. v. *Eene groote hoeveelheid van homonymen (gelijkluidende woorden) is een kenmerk van de armoede eener taal.*

§ 461. De *renvooiteekens*, die eene willekeurige gedaante kunnen hebben, worden soms achter de woorden geplaatst, om den lezer te verwijzen naar den voet der bladzijde of het einde van het hoofdstuk, waar hij dan bij datzelfde teeken eene aanhaling of verklaring van enkele woorden of geheele volzinnen kan vinden.

§ 462. De *zintekens* zijn drie in getal, n. l. het *vraagteeken* (P), het *uitroepsteeken* (!) en het *beletselsteeken* (.....).

Het *vraagteeken* plaatst men na eene regtstreeksche vraag, b. v. *Wat wilt gij doen? Hoe laat is het?*

Dit teeken plaatst men echter niet achter vragen, die in den verhalenden vorm voorkomen, b. v. *Ik wilde gaarne weten, of gij mijne sommen nagezien hebt.*

§ 463. Het *uitroepsteeken* wordt na hartstogtelijke uitdrukkingen geplaatst en komt soms ook na tusschenwerpsels te staan, wanneer er namelijk een wensch of uitroep van schrik, ontzetting, verwondering, enz. op volgt, b. v. *Ach, ware ik zoo gelukkig! O! beste vriend, dat geloof ik gaarne. Help! help mij toch! Brand! riep de wacht.*

§ 464. Het *beletselteeken* gebruikt men, wanneer men wil aanwijzen, dat de spreker verhinderd wordt verder voort te gaan, b. v. *„Weent niet zoo, mijne kinderen,“ stamelde de stervende Goedhart, „blijft Gods geboden..... getrouw..... opvolgen,..... hebt Hem..... boven..... alles..... lief, en”..... hier blies hij zijnen laatsten ademtoeg uit.*

ERRATA.

Bl.	4 reg.	12 van	onderen	staat:	ai'o's	lees:	a's, ia's en o's		
„	10	„	11	„	boven	„	vervoeging	„	voorvoeging
„	11	„	5	„	onderen	„	<i>ontbranden</i>	„	<i>ontbranden</i> ,
„	11	„	1	„	„	„	De smaad	„	Den smaad,
„	12	„	10	„	boven	„	duidt aan	„	beteekent
„	12	„	11	„	„	„	worden,	„	worden:
„	60	„	1	„	„	„	wezen.	„	wezen?
„	88	„	6	„	onderen	„	y	„	ij